

UNIWERSYTET WROCŁAWSKI
WYDZIAŁ FILOLOGICZNY
INSTYTUT FILOLOGII POLSKIEJ

Yuliia Datchenko
PISANKARSTWO – W KRĘGU TERMINOLOGII SPECJALISTYCZNEJ

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
dr hab. Małgorzaty Misiak, prof. UW

WROCŁAW 2025

UNIVERSITY OF WROCLAW
FACULTY OF LETTERS
INSTITUTE OF POLISH PHILOLOGY

Yuliia Datchenko
EASTER EGG ART – IN THE CIRCLE OF SPECIALIZED TERMINOLOGY

Master thesis
written under the supervision
of dr. habil. Małgorzata Misiak, prof. UW

WROCLAW 2025

STRESZCZENIE

Ustalanie terminologii, analiza i określenie jednostek leksykalnych związanych z rzemiosłami w kontekście języków specjalistycznych są coraz bardziej popularne w polskim językoznawstwie. Słownictwo pisankarstwa jest przedmiotem badań, a celem pracy jest ustalenie, analiza, próba uporządkowania i usystematyzowania tej leksyki w kontekście badań nad językami specjalistycznymi. W pracy wykorzystano następujące metody badawcze: kwerendy, analizy semantycznej i strukturalnej, metodę korpusową.

W pracy uwzględniono sposoby opisu języków specjalistycznych i socjolektów, a słownictwo pisankarstwa analizuje się z w kontekście badań nad językami specjalistycznymi, które zostało wyekscerpowane z XIX – XXI-wiecznych źródeł oraz ze współczesnych naukowych i popularnonaukowych publikacji. Została zrobiona analiza badań nad terminologią rzemiosł w języku polskim. Terminologia pisankarstwa została opracowana w ujęciu historyczno-etnologicznym, oraz dokonano analizy definicji terminu „pisankarstwo” i zaproponowano trzy definicje, uwzględniające zarówno techniczną, kulturową jak i artystyczną jego istotę. Zaproponowano trzy etapy rozwoju pisankarstwa, które są związane z wydarzeniami historycznymi i są podporządkowane im. Wyodrębnione także grupy leksykalno-semantyczne, takie jak: nazwy ozdobionych jaj, pisanka, kraszanka, kroszonka, drapanka, skrobanka, naklejanka, wyklejanka, nalepianka, oklejanka, malowanka, ażurka, rzeźbianka, marmurka; nazwy narzędzi: pisak, kiska, kistka, szpilka; nazwy osób: pisankarka, pisankarz; nazwy technik: nazwy pisanek pochodzących od nazw regionów oraz zaproponowane definicje do takich jednostek. W pracy sięgnięto także do Narodowego korpusu języka polskiego, Słownosieci oraz korpusu *Terminologia pisankarstwa* stworzonego na potrzeby tej pracy z wykorzystaniem narzędzia Korpusomat. Została przedstawiona statystyczna analiza słowa *pisanka* oraz kolokacje z przymiotnikami i rzeczownikami.

Słowa kluczowe

Język specjalistyczny, socjolekt, etnografia, leksykografia, definicja, terminologia, termin, słownictwo, leksykalno-semantyczna grupa, znaczenie, pisankarstwo, nazwy ozdobionych jajek, nazwy narzędzi, nazwy technik, pisanka, kroszonka, kraszanka, malowanka, oklejanka, pisak, kiska, kistka, pisankarka, pisankarz, technika batikowa, technika woskowa, technika rytownicza, korpusowa lingwistyka, kolokacja.

SUMMARY

Establishing terminology, analyzing and defining lexical units related to crafts in the context of specialized languages are becoming increasingly popular in Polish linguistics. The vocabulary of Ester Eggs is the subject of research, and the aim of the work is to establish, analyze, attempt to organize and systematize this vocabulary in the context of research on specialized languages. The following research methods were used in the work: queries, semantic and structural analysis, corpus method and survey.

The work takes into account the methods of describing specialized languages and sociolects, and the vocabulary of Ester Eggs is analyzed in the context of research on specialized languages, which was excerpted from 19th - 21st century sources and from contemporary scientific and popular science publications. An analysis of research on the terminology of crafts in Polish was made. The terminology of Ester Eggs was developed in a historical and ethnological approach, and an analysis of the definition of the term "Ester Eggs Art" was made and three definitions were proposed, taking into account both its technical, cultural and artistic essence. Three stages of the development of Easter egg painting were proposed, which are related to historical events and are subordinate to them. Lexical and semantic groups were also distinguished, such as: names of decorated eggs, names of tools, names of people, names of Easter eggs derived from names of regions.

The work also reached for the National Corpus of the Polish Language, Słowniec and the Terminology of Easter egg painting corpus created for the needs of this work using the Korpusomat tool. A statistical analysis of the word "Ester Egg" and collocations with adjectives and nouns, which is a cultural feature, were made.

Keywords:

Specialised language, sociolect, ethnography, ethnography, lexicography, definition, terminology, term, vocabulary, lexical-semantic group, meaning, Ester Eggs Art, Ester Eggs, names of decorated eggs, names of tools, names of techniques, pisanka, kroszonka, kraszanka, malovanka, oklejanka, pisak, kiska, kistka, pisankarka, pisankarz, batik technique, wax technique, ritual technique, corpus linguistics, collocation.

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
1. Cel i zakres pracy.....	5
2. Charakterystyka źródeł.....	9
3. Metody badawcze.....	9
Część I. Podstawy teoretyczne.....	11
1.1. Terminologia specjalistyczna.....	11
1.2. Terminologia pisankarstwa w kontekście języka specjalistycznego.....	20
1.3. Stan badań nad terminologią rzemiosł w polszczyźnie.....	21
Część II. Terminologia pisankarstwa w ujęciu historyczno-etnologicznym.....	26
2.1. Termin „pisankarstwo – próba definicji.....	26
2.2. Etapy zainteresowania pisankarstwem w polskim piśmiennictwie naukowym XIX – XXI w.	31
2.2.1. Połowa XIX w. – 1918 r.	32
2.2.2. Okres 1918-1989.....	36
2.2.3. Okres 1990 r. – do dziś	37
Część III. Słownictwo pisankarstwa – analiza leksykalno-semantyczna.....	40
3.1. Nazwy ozdobionych jaj.....	40
3.1.1. Pisanka.....	40
3.1.2. Kraszanka.....	42
3.1.3. Drapanka.....	43
3.1.4. Naklejanka, oklejanka.....	44
3.1.5. Ażurka.....	46
3.1.6. Malowanka.....	46
3.1.7. Trawionka.....	47
3.1.8. Marmurka.....	48
3.1.9. Ziarnówka.....	48
3.1.10. Woszczanka (monastyрка)	48
3.1.11. Nazwy pisanek pochodzące od nazw regionów.....	49
3.2. Wydmuszka i jej części.....	51
3.3. Nazwy narzędzi.....	52
3.3.1. Narzędzia do techniki batikowej.....	52
3.3.1.1 Pisak i jego części.....	53
3.3.1.2. Szpilka.....	55
3.3.2. Narzędzia do techniki rytowniczej.....	55
3.4. Nazwy technik i typy ornamentów.....	56
3.4.1. Technika woskowa.....	56
3.4.2. Technika nakrapiania	57
3.4.3. Technika rytownicza (wyskrobywania, drapania).....	57
3.4.4. Technika trawienia.....	58
3.4.5. Technika oklejania (naklejania, aplikacyjna).....	59
3.4.6. Technika malowania.....	60
3.4.7. Technika kanzashi.....	60
Część IV. Statystyczna analiza wyrazu „pisanka”	61
Wnioski.....	68
Bibliografia	70

WSTĘP

1. Cel i zakres pracy

We współczesnym językoznawstwie badane jest słownictwo używane w konkretnych dziedzinach nauki, techniki, prawa, biznesu, medycyny, edukacji oraz rzemiosł, co mieści się w obrębie tak zwanej lingwistyki w komunikacji specjalistycznej. Opisanie i analiza języka danej dziedziny, ustalenie norm, określenie funkcji jednostek leksykalnych, opracowanie struktury tekstów pomaga w komunikacji między fachowcami, w tłumaczeniach oraz w edukacji.

Poszczególne dziedziny posługują się nie tylko specyficznym słownictwem, a także np. składnią i stylistyką. Ustalanie terminologii oraz rozwinięcie metod badań języków specjalistycznych ma długą historię. Teksty specjalistyczne znalazły się w kręgu zainteresowań językoznawców już pod koniec XIX w.

W polskim językoznawstwie coraz popularniejsze stają się badania słownictwa tematycznego związanego z rzemiosłami prowadzone w kontekście historyczno-kulturowym. Opracowania doczekała się np.: terminologia tkactwa (B. Filińska)¹, bartnicza (A. Kwaśnicka-Janowicz)², słownictwo rzemiosł w drewnie (R. Janicka-Szyszeko)³, garniarstwa (E. Młynarczyk)⁴ i rzemiosł skórzanych (J. Żurawska-Chaszczewska)⁵. Przedmiotem badań jest również słownictwo z zakresu zwyczajów i obrzędów wielkanocnych (K. Pawlik)⁶, które stanowi między innymi przyczynek do badań współczesnego stanu gwar (M. Czetyrba-Piszczako)⁷.

Pisankarstwo jest dziedziną starannie opracowaną przez etnografów i muzealników. Jednak, jak można zauważyć, w polskim językoznawstwie

---

¹ B. Filińska, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, t. 1: *Słownik polskich gwarowych nazw tkackich*, Wrocław 1974; <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=22252>; dostęp: 25.01.24.

² A. Kwaśnicka-Janowicz, *Staropolska terminologia bartnicza*, Kraków 2018, <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/98e8a731-c86d-47fc-8b10-7ce20d5c0af9/content>; dostęp: 25.01.24.

³ R. Janicka-Szyszeko, *Słownictwo rzemiosł w drewnie w leksyku doby nowopolskiej*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Skorupskiej-Raczyńskiej, Gorzów Wielkopolski 2019, <https://www.ajp.edu.pl/attachments/article/4382/rozprawa%20doktorska%20mgr%20Renata%20Janicka-Szyszeko.pdf>; dostęp: 27.01.24.

⁴ E. Młynarczyk, *Nie święci garnki lepią. Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii*, Kraków 2013.

⁵ J. Żurawska-Chaszczewska, *Słownik słownictwa rzemiosł skórzanych*, Poznań 2010, (<https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/03e4a6b5-31c3-48e6-ac40-4aaa4bcc98e/content>); dostęp: 27.01.24.

⁶ K. Pawlik, *Słownictwo z zakresu zwyczajów i obrzędów wielkanocnych w perspektywie historycznej*, „Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny”, Szczecin 2016, t. 16, s. 211-226.

⁷ M. Czetyrba-Piszczako, *Słownictwo z zakresu zwyczajów i obrzędów jako przyczynek do badań współczesnego stanu gwar społeczności ukraińskiej na Warmii i Mazurach*, „Acta Polono-Ruthenica” 2018, 1 (XX), s. 157-167.

ani słownictwo tematyczne związane z pisankarstwem, ani *pisanka* jako pojęcie kulturowe nie były dotąd przedmiotem badań. Ponieważ współcześnie wzrasta zainteresowanie pisankarstwem jako rodzajem działalności artystycznej i hobbystycznej, czego dowodem są licznie organizowane wydarzenia muzealno-kulturalne i edukacyjne⁸, stąd też pojawia się potrzeba refleksji naukowej nad leksyką z tego zakresu. Niniejsza praca stanowi próbę uzupełnienia i uporządkowania wiedzy w tym obszarze. Takie opracowania istnieją np. w języku ukraińskim. Wymienić można publikacje omawiające kształtowanie się terminologii pisankarstwa i opisujące trzy etapy rozwoju jego leksyki⁹. Został wprowadzony w języku ukraińskim termin *pisankonim*, którym określa się nazwy pisanek znajdujące się w zbiorach muzealnych Ukrainy. Wraz z Lubov Polishchuk w artykule *Nazwy pisanek jak obiekt onomastyki* zaproponowałam „lingwistyczne podejście do badania pisankonimów i ich nomenów oraz klasyfikacje ich na grupy i podgrupy”¹⁰. Analizując budowę nazw, przedstawiłyśmy najczęściej spotykane modele słowotwórcze. Według klasyfikacji strukturalnej ukraińskie pisankonimy to w przeważającej części rzeczowniki lub słowa użyte w ich znaczeniu (przymiotniki, liczebniki, formy czasownikowe itp.), a także kombinacje słów, fraz i konstrukcji predykatywnych. Istnieją również opracowania dotyczące pisanki jako etnosymbolu w ukraińskiej przestrzeni językowo-kulturalnej¹¹ czy mówiące o etnokulturowych źródłach nazw pisanek z fitomorficznym elementem¹², a także o postrzeganiu pisanki

---

⁸ Zob. np.: *Manufaktura wielkanocna* (<https://www.zamek.wroclaw.pl/projekty/manufaktura-swiateczna/manufaktura-wielkanocna-2022/>); *Muzeum Wsi Opolskiej: warsztaty z pisankarstwa* (<https://ukraina.uwr.edu.pl/2024/05/04/warsztat-z-pisankarstwa/>) (dostęp: 15.03.25); *Muzeum Wsi Opolskiej: warsztaty z pisankarstwa* (<https://muzeumwsiopolskiej.pl/wydarzenia/bezplatne-warsztaty-pisankarskie-dla-osob-doroslych/>) (dostęp: 15.03.25); *Skansen Archeologiczny Karpacka Troja w Trzciniicy: warsztaty malowania tradycyjnych pisanek*: (<https://karpackatroja.pl/aktualnosci/269-warsztaty-malowania-tradycyjnych-pisanek-2025.html>) (dostęp: 15.03.25).

⁹ Y. Datchenko, *Основні етапи формування термінологічної лексики писанкарства* [Etapu становienia leksyki terminologicznej pisankarstwa], „Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство”, Dnipro 2015, t. 21 (3), s. 31-35, [http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOW_NLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdumo_2015_23_21\(3\)_8.pdf](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOW_NLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdumo_2015_23_21(3)_8.pdf); dostęp: 04.05.25.

¹⁰ Y. Datchenko, L. Polishchuk, *Назви писанок як об'єкт ономастики* [Nazwy pisanek jak obiekt onomastyki], „Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство”, Dnipro 2017, t. 25, вип. 23 (2), s. 28-37, https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/ffil/program_596af3a7daabf.pdf; dostęp: 11.11.24.

¹¹ Y. Datchenko, *Етносимвол великоднього яйця в українському мовно-культурному просторі* [Etnosymbol jajka wielkanocnego w ukraińskiej językowo-kulturalnej przestrzeni], Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство, Dnipro 2016, t. 24, nr 11, s. 43-48, https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=NRcCujsAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=NRcCujsAAAAJ:zYLM7Y9cAGgC; dostęp: 12.12.24.

¹² Y. Datchenko, *Етнокультурні джерела назв писанок з фітоморфними елементами* [Etnokulturalne źródła nazw pisanek z elementami fitomorfnymi], Дослідження з лексикології й граматики української мови, Dnipro 2016, t. 17, s. 50-58, https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=NRcCujsAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=NRcCujsAAAAJ:d1gkVwhDpl0C; dostęp: 12.12.24.

jako wizualno-kulturalnego tekstu¹³. Wraz z Natalią Dyachok napisałam dwa artykuły poświęcone ukraińskiej terminologii związanej z pisankarstwem: o cechach nazw złożonych¹⁴ i o powstaniu tradycyjnych nazw pisanek¹⁵. W języku polskim brakuje tego rodzaju opracowań, choć pisankarstwo w Polsce jest tak samo jak na Ukrainie tradycyjną i popularną formą sztuki ludowej.

Przedmiotem badań podjętych w niniejszej pracy jest leksyka związana z pisankarstwem w polszczyźnie, zaś **celem** jest ustalenie, analiza, próba uporządkowania i usystematyzowania tego słownictwa w kontekście badań nad językami specjalistycznymi. W szczególności będzie to obejmowało takie zagadnienia, jak:

1). próba definicji terminologii pisankarstwa i ustalenie miejsca słownictwa pisankarstwa w systemie języka specjalistycznego;

2). przedstawienie analizy współczesnych przestrzeni społecznych związanych z pisankarstwem;

3). definiowanie i analiza leksykalno-semantycznego słownictwa związanego z pisankarstwem:

a). ukazanie ewolucji znaczenia pojęcia „pisanka”;

b). opisywanie synonimii w tematycznym słownictwie pisankarstwa;

c). analiza procesów słowotwórczych obecnych w leksyce pisankarskiej.

W pracy uwzględniono sposoby opisu języków specjalistycznych, została podjęta próba zdefiniowania terminu „pisankarstwo” na podstawie prac leksykograficznych języka polskiego. Wyodrębnione zostały także grupy leksykalno-semantyczne.

Analizowaną leksykę można badać zarówno w odniesieniu do ogólnej odmiany języka, jak i do języka specjalistycznego i odmian gwarowych.

Niniejsza praca składa się ze wstępu, czterech części, wniosków i bibliografii. We wstępie uwzględniono: cel i zakres pracy, wykorzystane źródła oraz metody badawcze.

---

¹³ Y. Datchenko, *Інтерпретація писанки як візуально культурного тексту* [Interpretacja pisanki jako wizualno kulturalnego tekstu], Дослідження з лексикології і граматики української мови, Dnipro 2015, t. 16, s. 3-10,

https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=NRcCujsAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=NRcCujsAAAAJ:9yKSN-GCB0IC; dostęp: 12.12.24.

¹⁴ Y. Y. Datchenko, N. Dyachok, *Особливості комплексних назв писанкарської термінології*. [Cechy złożonych nazw terminologii pisankarstwa], Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. т. 2, 2022, s. 5-13, https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=NRcCujsAAAAJ&pagesize=80&citation_for_view=NRcCujsAAAAJ:MXK_kJrjxJIC; dostęp: 12.12.24.

¹⁵ Y. Y. Datchenko, N. Dyachok, *Особливості утворення назв писанок в українськомовній традиції* [Cechy nazw pisanek w ukraiñojęzycznej tradycji], Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна, серія «Філологія». nr 87, 2020, s. 9-15, <https://scholar.google.com/scholar?cluster=707072877713823336&hl=en&inst=13672161274432259586&oi=scholarr>; dostęp: 12.12.24.

W części pierwszej wyjaśniono zagadnienia teoretyczne. Omówiono pojęcie terminologii specjalistycznej, miejsce terminologii pisankarstwa w kontekście badań nad językiem specjalistycznym oraz stan badań nad leksyką rzemiosł w pracach językoznawczych. W części drugiej przedstawiono terminologię pisankarstwa w ujęciu historyczno-etnologicznym, zaproponowano definicję terminu *pisankarstwo*, jak również etapy zainteresowania pisankarstwem w polskim piśmiennictwie naukowym. Część trzecia zawiera analizę leksykalno-semantyczną poszczególnych grup słownictwa: nazwy ozdobionych jaja, narzędzi i technik. W czwartej części zawarto statystyczną analizę pojęcia *pisanka*, dokonaną na podstawie Narodowego Korpusu Języka Polskiego, Korpusomatu i Słowosieci. W bibliografii zebrano słowniki (11), literaturę przedmiotu (110) oraz źródła elektroniczne (34).

2. Charakterystyka źródeł

W pracy został wykorzystany materiał zaczerpnięty ze słowników języka polskiego, słowników etymologicznych, frazeologicznych oraz gwarowych, jak również prac z etnografii, etnologii, archeologii (te źródła dokładnie przedstawione w drugiej części naszej pracy).

Oddzielne źródło stanowią informacje uzyskane z wywiadów przeprowadzonych z osobami zajmującymi się pisankarstwem na Śląsku Opolskim, Dolnym Śląsku oraz Lubelszczyźnie (tam, gdzie miałam możliwość spotkać się z twórcami na jarmarkach ludowych i w trakcie wydarzeń artystycznych).

W pracy sięgnięto także do korpusów językowych, takich jak: Korpus języka polskiego PWN (<https://sjp.pwn.pl/korpus>), Narodowy korpus języka polskiego (<https://nkjp.pl/>) oraz korpus *Terminologia pisankarstwa* stworzony przez autorkę specjalnie na potrzeby tej pracy z wykorzystaniem narzędzia Korpusomat (<https://korpusomat.eu/corpus/2017>). Narzędzie to służy do samodzielnego tworzenia elektronicznych korpusów tekstów.

Uzupełnienie bazy materiałowej stanowią również publikacje edukacyjne, popularne czy publicystyczne.

3. Metody badawcze

W niniejszej pracy wykorzystano następujące metody badawcze: kwerendy, analizy semantycznej i strukturalnej, metodę korpusową i ankietową.

1. **Metoda kwerendy** polega na poszukiwaniu informacji w zasobach archiwalnych oraz bibliotecznych, choć. „W dzisiejszych czasach coraz częściej polega na wyszukiwaniu odpowiednich informacji w sieci”¹⁶. Dla opracowania słownictwa związanego z pisankarstwem metoda ta głównie polegała na pracy w bibliotekach i zbiorach muzealnych.

2. **Metoda analizy semantycznej** zajmuje się problemem znaczenia. Dzięki tej metodzie opisujemy „terminologię, pojęcia, system pojęciowy oraz wykazujemy różnice między pojęciami terminologicznymi i nieterminologicznymi”¹⁷. W obrębie tej metody badawczej korzysta się z teorii pola tematycznego, która umożliwia porządkowanie różnych semantycznie jednostek, co pozwala na tworzenie klas semantycznych.

3. **Metoda korpusowa** sięga do korpusów języka polskiego. Jak piszą Małgorzata Fabiszak i Barbara Konat, „korpusy językowe to zbiory tekstów reprezentujące język mówiony i pisany, w określonych przez twórców korpusu proporcjach. Korpus może zawierać różne gatunki tekstów, np. teksty prasowe, fragmenty utworów literatury pięknej, teksty użytkowe, scenariusze, transkrypcje nagrań audycji radiowych, telewizyjnych, wykładów uniwersyteckich czy rozmów prywatnych”¹⁸. Dzięki tej metodzie można pozyskać dane dotyczące faktycznego użycia języka przez użytkowników. Korpus jest deskryptywny, nie jest normatywnie opracowany, nie uczy, a jedynie opisuje jednostki językowe¹⁹. Badania korpusowe łączą się z badaniami ankietowymi i statystycznymi.

---

¹⁶ *Metody badawcze. Pracownia etnograficzna*, <https://etnograficzna.pl/oferta/badania-etnograficzne/metody-badawcze/#:~:text=Kwerenda%20%2F%20desk%20research&text=W%20najwi%C4%99kszym%20skr%C3%B3cie%2C%20jest%20to.zastanych%2C%20dotycz%C4%85cych%20interesuj%C4%85cych%20nas%20kwestii>; dostęp: 19.09.2024.

¹⁷ E. Pajewska, *Słownictwo tematyczne związane z lasem w kontekście badań nad językami specjalistycznymi*, Szczecin 2003, s. 37.

¹⁸ M. Fabiszak, B. Konat, *Zastosowanie korpusów językowych w językoznawstwie kognitywnym*, [w:] *Metodologie językoznawstwa. Ewolucja języka. Ewolucja teorii językoznawczych*, red. Piotr Stalmaszczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 131-143, <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/3f5df69d-37a9-4a2d-898e-d27c7860a326/content>; dostęp: 17.09.24.

¹⁹ A. Witalisz, *Najnowsze metodologie badawcze w lingwistyce kontaktu i automatyczna ekscerpacja anglicyzmów*, „Język Polski” z. 2 (2022), s. 5-22, <https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/issue/view/13/14>; dostęp: 17.09.24.

Część 1

Podstawy teoretyczne

1.1. Terminologia specjalistyczna

„Polszczyzna jako język etniczny (narodowy) nie jest tworem jednorodnym” – stwierdza Dorota Zdunkiewicz-Jedynak²⁰. Wyróżnia się trzy główne odmiany: polszczyznę ogólną, odmianę terytorialną (dialekty) i społeczną (grup środowiskowych)²¹. Jeżeli opis dwóch pierwszych odmian nie budził wątpliwości uczonych, to jednak pojawiał się problem z charakterystyką wewnętrznego zróżnicowania odmian społecznych polszczyzny.

Zenon Klemensiewicz w swojej pracy poświęconej właśnie środowiskowym odmianom języka polskiego zatytułowanej *O różnych odmianach współczesnej polszczyzny*²² nie proponował żadnych specjalistycznych terminów na określenie polszczyzny używanej przez określone grupy środowiskowe, ale umieszczał ją wśród języka poszczególnych grup zawodowych. *Językiem zawodowym* nazywał odmianę zawodową opartą na języku ogólnym, a *gwarą zawodową* – odmianę opartą na gwarze wiejskiej lub miejskiej.

Stanisław Urbańczyk przedstawił typologię odmian polszczyzny, wykorzystując pojęcia *terminologia zawodowa*, *dialekt zawodowy*, *słownictwo środowiskowe*, *dialekt środowiskowy*, a używał również terminu *żargon* w znaczeniu języka tajnego²³. Bronisław Wieczorkiewicz wyszczególniał *gwary* zawodowe (rzemieślnicze, aktorskie, flisaków) i *gwary środowiskowe* (ulicznikowskie, dorożkarskie, andrusowskie, złodziejskie, szulerów karcianych, partyjne, szkolne, studenckie)²⁴. Danuta Buttler zaproponowała użycie terminów *gwara nominatywna*, *maskująca*, *ekspresywna*, podkreślając, że gwara środowiskowa musi liczyć co najmniej pół tysiąca jednostek²⁵. Teresa Skubalanka natomiast wprowadziła terminy: *styl zawodowy*, *styl socjalny*, *styl rodzinny*²⁶.

---

²⁰ D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa 2008, s. 22.

²¹ T. Kudyla, *O podziałach odmian społecznych polszczyzny i nieostrości ich granic*, „Język Polski” 2023, z. 3, s. 16.

²² Z. Klemensiewicz, *O różnych odmianach współczesnej polszczyzny*, Warszawa 1953.

²³ S. Urbańczyk, *Rozwój języka narodowego*, [w:] *Z dziejów powstania języków narodowych i literackich*, red. Z. Stieber, Warszawa 1956, s. 24-25.

²⁴ B. Wieczorkiewicz, *O gwarach środowiskowych*, „Poradnik Językowy” 1961, z. 5, s. 225-232.

²⁵ D. Buttler, *Dyskusyjne zagadnienia opisu polskich gwar środowiskowych*, [w:] *Govornite formi i slovenskite literaturni jazici*, red. B. Koneski, B. Vidoeski, K. Toshev, Skopije 1973, s. 157.

²⁶ T. Skubalanka, *Założenia analizy stylistycznej*, [w:] *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, red. H. Markiewicz, J. Sławiński, Kraków 1976, s. 261.

W pracach naukowych stosuje się także termin *slang* dla określenia sposobów komunikacji młodzieżowych grup społecznych²⁷ oraz *argot*, który Stanisław Kania zdefiniował jako „odmianę języka narodowego właściwą określonemu środowisku społecznemu lub zawodowemu, różniącą się od języka ogólnego w zakresie słownictwa”²⁸. Określenie *argot* odnosi się według niego zarówno do odmian tajnych, jak i dialektów miejskich.

Współcześnie w piśmiennictwie naukowym funkcjonują terminy bardzo bliskie znaczeniowo, np. *język specjalistyczny* czy *język specjalny*, *język profesjonalny* czy *język fachowy*, *język zawodowy* czy *gwara zawodowa*, *profesjolekt*, *technolekt* czy *socjolekt*.

Termin *język zawodowy*, czyli *gwara zawodowa* rozumie się jako typ języka środowiskowego, który „służy do kontaktów zawodowych członkom jednej grupy społecznej, wyodrębniającej się z ogółu społeczeństwa ze względu na wykonaną pracę”²⁹. Zgodnie z tą definicją gwarą zawodową posługują się m.in. lekarze, górnicy, drukarze, muzycy itd. Każda z nich, oprócz swoistej leksyki i frazeologii, charakteryzuje się tym, że odnosi się do określonego wycinka rzeczywistości. W słownictwie gwar zawodowych zawiera się również określony stosunek emocjonalny, jaki użytkownicy gwar mają do poszczególnych przedmiotów i zjawisk istotnych dla wykonywanego przez nich zajęcia.- Trzeba zaznaczyć, że „Fachowe słownictwo gwary zawodowej nie zawsze odpowiada oficjalnej terminologii naukowej w danej dziedzinie. Często wyrazów należących do języka ogólnego używa się w specjalnym, zawodowym znaczeniu”³⁰.

Słownik terminologii przedmiotowej definiuje termin *język specjalistyczny*, który ma kilka synonimów: *politechnolekt*, *technolekt*, *LSP* [Language for Special Purposes], *polilekt specjalistyczny*, jako „skonwencjonalizowany system semiotyczny, bazujący na języku naturalnym i będący zasobem wiedzy specjalistycznej”³¹. Jak wyjaśnia Waldemar Pytel, autor hasła, język specjalistyczny jest wykorzystywany w komunikacji zawodowej i służy do porozumiewania się wyłącznie w określonych tematach. Charakteryzuje się go jako narzędzie pracy zawodowej, kształcenia zawodowego i wskaźnik poziomu cywilizacyjnego. Jego funkcja jako narzędzia pracy zawodowej sprowadza się do poznawania i określania obiektów charakterystycznych dla danej

---

²⁷ S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1994, s. 159.

²⁸ S. Kania, *Studia socjolingwistyczne. Skrypt dla studentów*, Szczecin 1995, s. 7

²⁹ *Język zawodowy*, oprac. M. Kucala, [w:] *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1978, s. 103.

³⁰ Tamże.

³¹ *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, red. J. Lukszyn, Warszawa 2005, s. 40.

profesji, służy także do porozumiewania się na ich temat. Jako narzędzie kształcenia zawodowego język specjalistyczny wykorzystuje się przede wszystkim do prowadzenia badań, jak również nauczania języków obcych do celów zawodowych i kształcenia tłumaczy w tym zakresie. Pojęcia związane z określonym językiem specjalistycznym znajdują się w słownikach terminologicznych, bazach danych itp. „Stan zróżnicowania technolektalnego jest poniekąd wskaźnikiem poziomu cywilizacyjnego danego społeczeństwa, gdyż każda wspólnota różnicuje się technolektalnie w miarę dokonywania się w jej obrębie specjalistycznego podziału pracy, a zróżnicowanie to pogłębia się wraz z dyferencjacją specjalizacyjną tejże wspólnoty”³².

Według Sambora Gruczy „języki specjalistyczne to specyficzne języki ludzkie tworzone przez specjalistów na potrzeby komunikacji profesjonalnej w obrębie odpowiednich wspólnot specjalistów”³³. Z kolei zdaniem Barbary Skowronek „języki specjalistyczne stanowią rodzaj komunikacji językowej typowej dla poszczególnych zakresów istnienia rzeczywistości obiektywnej, inaczej ujmując, są to systemy komunikacji językowej służącej mniej lub bardziej ścisłemu porozumiewaniu się ludzi w ramach pewnej dyscypliny, dziedziny, przedmiotu, zawodu czy zajęcia”³⁴. Wyróżnia ona następujące aspekty specjalistycznej komunikacji językowej: aspekt przedmiotowy (odnosi się on do określonego zakresu rzeczywistości obiektywnej); aspekt językowy (odzwierciedlający go zakres rzeczywistości językowej); aspekt ludzki (tworzą go użytkownicy języka posługujący się danym językiem specjalistycznym).

Zdaniem Bogusława Kubiaka język specjalistyczny funkcjonuje w określonej grupie użytkowników, którzy zamieszkują na jakimś danym, konkretnym terytorium. Jest on również w pewnym stopniu sformalizowany, co ułatwia członkom danej społeczności wzajemne porozumiewanie się, obok formy mówionej posiada formę pisaną (w tego typie języka mogą również występować specyficzne znaki graficzne inne niż w języku ogólnym). Jest on skodyfikowany, to znaczy, że posiada zbiór norm, reguł użycia³⁵. Badacz podkreśla, że język specjalistyczny (również określany jako fachowy czy zawodowy) jest odmianą języka głównego, czerpie z jego zasobu leksykalnego, ale również wzbogaca go, ponieważ nieustannie zwiększa się zasób leksyki specjalistycznej w języku ogólnym. Kubiak w sposób dość szeroki definiuje

---

³² Tamże.

³³ S. Grucza, *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*, Warszawa 2024, s. 38.

³⁴ B. Skowronek, *O nauczaniu języków specjalistycznych*, [w:] *Języki fachowe, problemy dydaktyki i translacji*, red. A. Kątny, Olecko 2001, s. 115-123.

³⁵ B. Kubiak, *Pojęcie języka specjalistycznego*, „Języki Obce w Szkole” 2002, nr 5, s. 6-11, http://bc.ore.edu.pl/Content/70/2002_05_all.pdf; dostęp: 26.01.25.

użytkowników danego języka specjalistycznego. Dla niego są to nie tylko praktycy określonej dziedziny, ale także „osoby tylko zainteresowane nią, o ile posiadają wiedzę konieczną do porozumiewania się na tematy z nią związane”³⁶. Języka specjalistycznego używa się w trakcie prowadzenia działalności zawodowej, więc obszar jego występowania za każdym razem właściwie zawęża się do miejsca pracy jego użytkowników. Tym samym – jak stwierdza autor – nie można go ujmować w kategoriach geograficznych. Język specjalistyczny nie jest determinowany kategorią regionu, choć jako podkategoria ogólnego języka narodowego (w naszym przypadku polszczyzny) jest lokalizowany zgodnie z miejscem zamieszkania wszystkich jego użytkowników (terytorium Polski). Oczywiście to, w jakim stopniu członkowie danej społeczności zawodowej potrafią posługiwać się nim, zależy od jego znajomości. Służy on usprawnieniu komunikacji wewnątrz zawodowej: chodzi o to, aby ona przebiegała sprawnie i była merytoryczna, w ten sposób realizowane są dwie podstawowe jego funkcje: komunikatywna i poznawcza (kognitywna). Warto jednak zaznaczyć, że B. Kubiak uważa, że język specjalistyczny wyróżnia się przede wszystkim swoją leksyką, a jej znajomość jest wskaźnikiem wiedzy w obszarze określonej dziedziny działalności zawodowej (specjalistycznej).

Podobnie wypowiada się Stanisław Szadyko, który w artykule *Istota, miejsce, rola i znaczenie języków specjalistycznych we współczesnym globalnym świecie* przyjmuje, że: „język specjalistyczny jest szczególną postacią języka ogólnego, przystosowaną do jak najdokładniejszego opisu danej dziedziny i odznacza się głównie słownictwem fachowym oraz składnią, a także częstotliwością użycia określonych form gramatycznych i konstrukcji”³⁷. W opinii tego autora *języki specjalistyczne* zawierają określone zbiory leksemów, fraz i ich znaczeń charakterystycznych dla danych profesji bądź obszarów innych działalności (artystycznej, naukowej). Ułatwiają one komunikowanie się wewnątrz określonej grupy, zarówno zawodowej, jak i grupy, których członkowie powiązani są ze sobą tym samym typu twórczości.

Beata Jarosz, analizując (nie)tożsamość pojęć *język specjalistyczny, język specjalny, język fachowy, język profesjonalny, język zawodowy, profesjolekt, technolekt*, próbuje je uporządkować³⁸. Autorka po dokładnym przeanalizowaniu prac naukowych

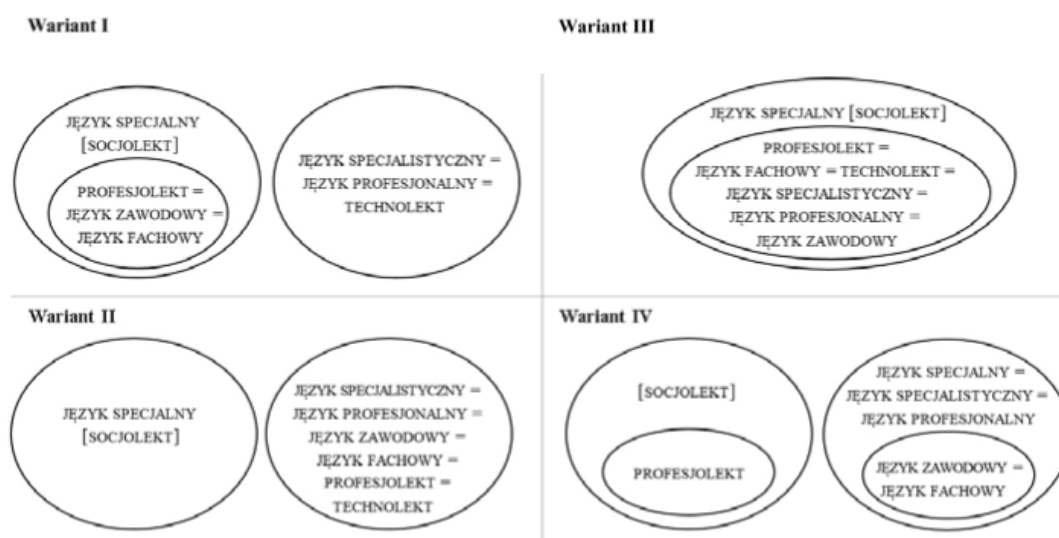
---

³⁶ Tamże, s. 7.

³⁷ S. Szadyko, *Istota, miejsce, rola i znaczenie języków specjalistycznych we współczesnym globalnym świecie*, „Prosopon” 2012, nr 1, s. 187.

³⁸ B. Jarosz, *O (nie) tożsamości pojęć język specjalistyczny, język specjalny, język fachowy, język profesjonalny, język zawodowy, profesjolekt, technolekt*, „Polonica” 2018, t. XXXVIII, <https://polonica.ijp.pan.pl/index.php/polonica/article/view/127/74>; dostęp: 27.01.25.

przedstawiła cztery warianty odmiennego postrzegania przez badaczy relacji zachodzących między analizowanymi przez nią pojęciami, ponieważ – jak sama zaznacza – „stopień skomplikowania problematyki jest bez wątpienia poważny, co uniemożliwia skonstruowanie przejrzystego i kompletnego diagramu obrazującego zakresy poszczególnych pojęć”³⁹ (ryc. 1).

Ryc. 1. Zakresy pojęć w polszczyźnie wg Beaty Jarosz⁴⁰.

B. Jarosz wobec istniejącego w pracach lingwistycznych „zamętu nomenklaturowego” – jak sama go określa – zaproponowała, aby uznać za synonimy formy *język specjalistyczny* i *technolekt*, ponieważ one oznaczają „kody zbudowane z terminologii naukowo-technicznej właściwej dla określonej dziedziny nauki lub techniki”⁴¹. Zdaniem uczoney, *język specjalistyczny* powinno się łączyć z językiem używanym przez poszczególne dyscypliny naukowe bądź techniczne (np. język chemiczny, język muzyczny). *Profesjolekt* z kolei badaczka proponuje używać dla języka łączącego się z takim z typem ludzkiej działalności, która wymaga posiadania określonych umiejętności (np. język fizyków, malarzy, taterników, sportowców itp.). Jednak w odróżnieniu od języka specjalistycznego (gdzie mamy terminologię naukową czy techniczną), profesjolekt charakteryzuje się również występowaniem słownictwa nacechowanego ekspresywnie. Zakresy języków specjalistycznych i profesjolektów wzajemnie się przenikają. Autorka zaznacza, że można wskazać również takie języki

³⁹ Tamże, s. 16.

⁴⁰ Tamże, s. 17.

⁴¹ Tamże, s. 19.

specjalistyczne, których użycie ze względu na specyficzną terminologię nie wykracza poza obszar nauki (np. geochemii), jak i profesjolekty pozbawione szczególnej terminologii w swoim zasobie leksykalnym (Jarosz podaje jako przykład kod grabarzy). Opierając na badaniu Franciszka Gruczy, autorka akcentuje, że wszystkie dziedziny ludzkiej działalności (twórczości) wykonywanej zawodowo mają swoje języki specjalistyczne⁴². Z kolei terminy *język fachowy* i *język zawodowy* Jarosz proponuje traktować jako ekwiwalenty terminu *profesjolekt*. Natychmiast wyrażenie *język zawodowy*, który sugeruje związek z profesją, nie należy – jej zdaniem – wiązać synonimicznie z terminem *język specjalistyczny*. Jak pisze: „zespolenia język specjalistyczny matematyki, biologii czy lingwistyki wydają się typowe, poprawne, fortunate, w odróżnieniu od wręcz groteskowych nazw (język specjalistyczny grabarzy czy język specjalistyczny hotelarzy). Analogiczna sytuacja dotyczy terminu technolekt — o ile połączenia technolekt medyczny, chemiczny czy informatyczny nie budzą żadnych wątpliwości, o tyle sformułowania technolekt aktorów, tancerzy czy muzyków mogą sprawiać wrażenie nieudanych”⁴³. Jarosz podkreśla, że „terminologicznego chaosu”, jaki wyłania się z analizy prac naukowych, nie da się już przynajmniej w nich zmienić, ale zaproponowane przez nią uściślenie znaczeń poszczególnych terminów pomoże we wskazaniu „granicy między zakresami poszczególnych nazw a tym samym do uściślenia aparatu pojęciowego”⁴⁴.

Ryc. 2. Propozycja zakresów badanych pojęć wg B. Jarosz.

W swojej pracy będę posługiwać się pojęciem język specjalistyczny.

⁴² F. Grucza, *Języki specjalistyczne — indykatory i/lub determinanty rozwoju cywilizacyjnego*, [w:] *Problemy technolingwistyki*, red. J. Lewandowski, Warszawa 2002, s. 9-26.

⁴³ B. Jarosz, *O (nie) tożsamości pojęć...*, s. 20.

⁴⁴ Tamże, s. 21.

Ponieważ w opracowaniach naukowych występuje także termin socjolekt odnoszący się do języka określonej grupy środowiskowej, zawodowej itp., Pojawia się pytanie: czy socjolekt jest częścią języka specjalistycznego? Bronisława Ligara próbuje wyróżnić kryteria wyodrębnienia języka specjalistycznego i socjolektów, ponieważ „oba te terminy obejmują języki grup społecznych⁴⁵, ale wyróżnia ich pragmatyczny cel powstania. Jak zauważył Tomasz Piekot w monografii *Język w grupie społecznej*, termin *socjolekt* jest używany w co najmniej trzech znaczeniach⁴⁶. Po pierwsze: socjolekt to „sposób mówienia grup niezawodowych (środowiskowych)”, jak rozumie to Aleksander Wilkoń⁴⁷; po drugie – zgodnie z definicją Haliny Satkiewicz⁴⁸ – jest to „sposób mówienia grup tradycyjnych, istniejących w obrębie społeczeństwa i przez nie akceptowanych”; po trzecie – jest to opinia Stanisława Grabiasa – to „odmiany języka powstałe we wspólnotach ludzkich wyznaczonych pewnym rodzajem więzi społecznej”⁴⁹. Z trzech przytoczonych stanowisk, to właśnie S. Grabias proponuje stosować termin *socjolekt* w „znaczeniu obejmującym wszystkie uwarunkowane społeczne odmiany języka”⁵⁰.

W piśmiennictwie naukowym istnieje wiele klasyfikacji socjolektów, dokonywanych w zależności od przyjętych kryteriów. Wyodrębnia się socjolekty w oparciu o kryterium funkcji i dominującej kategorii socjolektalnej (typologia S. Grabiasa⁵¹); ze względu na zrozumiałość: o wąskim zasięgu komunikacyjnym (profesjolekty i żargony) i o szerokim zasięgu komunikacyjnym (języki nieprofesjonalnych grup rówieśniczych i towarzyskich oraz slangi; klasyfikacja T. Piekota⁵²). A. Wilkoń zaproponował na przykład typologie socjolektów na podstawie kategorii społeczno-kulturowych związanych z charakterem, działalnością grupy i właściwym jej systemem aksjologiczno-normatywnym. Wyróżnił następujące rodzaje socjolektów: dużych grup społecznych (np. język górników); grup zorganizowanych (np. język wojskowy); towarzystw, klubów (np. język sportowy); środowisk przestępczych (np. język więzienny); środowisk młodzieżowych (np. gwara studencka)⁵³.

---

⁴⁵ B. Ligara, *Relacje między językiem ogólnym a językiem specjalistycznym w perspektywie językoznawstwa polonistycznego, stosowanego i glottodydaktyki*, „LingVaria” 2011, VI, nr 2 (12), s. 163-181.

⁴⁶ T. Piekot, *Język w grupie społecznej*, Wałbrzych 2008, s. 31.

⁴⁷ A. Wilkoń, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice 1989, s. 92.

⁴⁸ H. Satkiewicz, *Norma polszczyzny ogólnej a język subkultur*, „Język a kultura”, t. 10: *Język subkultur*, red. J. Anusiewicz, B. Siciński, Wrocław 1994, s. 22.

⁴⁹ S. Grabias, dz. cyt., s. 97.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ S. Grabias, dz. cyt., s. 118-120.

⁵² T. Piekot, dz. cyt.

⁵³ A. Wilkoń, dz. cyt.

T. Piekot przedstawił koncepcję analizy socjolingwistycznej, czyli analizy socjolektu, która jest „tworem interdyscyplinarnym i w jakimś stopniu eklektycznym, bo przecież powstałym z kompilacji osiągnięć socjolingwistyki, socjologii, lingwistyki kulturowej i lingwistyki pragmatycznej”⁵⁴. Autor wyróżnił poszczególne typy socjolektów, uwzględniając kryteria podziału społecznych odmian języka, to: kryterium ograniczonego dostępu (wyróżnia się odmianę ogólną i odmiany używane jedynie w określonych grupach), terytorialne (tutaj wskazuje się język zawodowy i gwary zawodowe na wzór język ogólny – gwary terytorialne), semantyczne (dotyczy wyodrębnienia w leksyce danego socjolektu terminologii danej profesji i jej wyrażen metaforycznych), socjologiczne (podział ze względu na określone grupy społeczne, socjalne: np. język zawodowy, środowiskowy itd.), tajności (chodzi o dostępność języka jedynie dla członków danej grupy; kategoria tajności jest przeciwstawiana kategorii jawności) oraz funkcjonalne (odmiany z dominującą funkcją informacyjną lub ekspresywną)⁵⁵.

Tomasz Kurdyła z kolei, charakteryzując relacje zachodzące między różnymi odmianami społecznymi języka, przedstawił stosunek odmian zawodowych do innych wariantów ograniczonych społecznie. Badacz na przykładach konkretnych socjolektów pokazał „niemożność wyznaczenia ścisłych, wyraźnych granic między różnymi typami odmian społecznych i [wskazał] istnienie odmian granicznych (twierdzenie o nieostrości granic odmianowych oczywiście nie jest niczym nowym)”⁵⁶. Natychmiast w artykule *Socjologiczne i językowe kryteria opisu i klasyfikacji społecznych odmian języka* Kurdyła omówił kryteria socjologiczne i językowe, które warto, aby były brane pod uwagę w pracach socjolingwistycznych, ponieważ decydują one o zróżnicowaniu i podobieństwach tych wariantów języka.

W pracy *Typologie socjolektów w polskiej literaturze językoznawczej* B. Jarosz przedstawiła m.in. koncepcje: A. Wilkonia, S. Grabiasa, H. Satkiewicz, G. Sawickiej, T. Piekota⁵⁷. Uczona zwróciła uwagę, że stosowanemu terminowi *socjolekt* przypisuje się „różnoraki zakres znaczeniowy. Od wąskiego rozumienia i odnoszenia go do kodów stanowiących narzędzie porozumienia w grupach społecznych spojonych silnymi więziami (Grabias, Piekot) po nieuzasadnione obejmowanie nim wariantów mających

---

⁵⁴ T. Piekot, dz. cyt. s. 127.

⁵⁵ Tamże, s. 17-22.

⁵⁶ T. Kurdyła, *O podziałach odmian społecznych polszczyzny i nieostrości ich granic*, „Język Polski” 2023, z. 3, s. 16.

⁵⁷ B. Jarosz, *Typologie socjolektów w polskiej literaturze językoznawczej*, [w:] *Badania nad językiem i kulturą*, t. 1: *Tradycja i współczesność w języku i literaturze*, red. S. Gaś, D. Kalecińska, S. Wawrzyniak, 2016, s. 139-154.

charakter gwar ludowych (Satkiewicz)”⁵⁸. Jarosz podkreśla, że problemem jest „nieuwzględnianie lub bezrefleksyjne odwołanie do ustaleń socjologicznych, niefrasobliwe stosowanie pojęć *grupa społeczna*, *subkultura* i *środowisko* oraz stawianie między nimi znaku równości, co przekłada się na wadliwość niektórych rozwiązań”⁵⁹.

W oparciu o przedstawione przeze mnie opracowania naukowe można dokonać zestawienia cech języka specjalistycznego i socjolektu, co zostało zawarte w poniższej tabeli:

	język specjalistyczny	socjolekt
cel używania	Język specjalistyczny używa się w celach komunikacji w określonej dziedzinie nauki, techniki, sztuki czy zawodu	Stosowanie socjolektu służy przede wszystkim wzmocnieniu więzi pomiędzy jej członkami, a także podkreśleniu przynależności do niej.
funkcja	Podstawową funkcją języka specjalistycznego jest funkcja poznawcza i komunikacyjna ⁶⁰ . Służy do przekazywania informacji w obrębie danej dziedziny wiedzy lub praktyki.	Funkcja komunikacyjna, funkcja integrująca, funkcja separująca, funkcja nadawania prestiżu, czasem ekskluzywna – celem której jest budowanie tożsamości grupowej oraz wyróżnienie grupy z większej społeczności.
grupy użytkowników	Używany przez osoby związane z konkretną dziedziną nauki, działalności zawodowej czy zainteresowania.	Używany przez grupy społeczne wyodrębnione ze względu na wiek, status społeczny, środowisko zawodowe, hobby lub subkulturę.
charakterystyka językowa	Charakteryzuje się specyficzną warstwą leksykalną. „Zbiory wyrażen i ich znaczeń właściwych dla konkretnych zawodów lub dziedzin twórczości i nauki” ⁶¹ . Zawiera terminologię.	Charakteryzuje się dynamiczną zmianą w zależności od grupy i czasu, często zawiera elementy slangowe, neologizmy, skróty, metafory.
kontekst użycia	Używany jest w kontekstach formalnych w środowiskach naukowych i zawodowych. Rozwój jest kontrolowany przez normy i autorytet w danej dziedzinie.	Używany jest w grupach, członkowie, którzy dzielą wspólne doświadczenie, zainteresowanie. Mogą zmieniać się w zależności od trendów w grupie.
forma używania	Języki specjalistyczne są językami o rozbudowanej formie pisanej.	Używany w codziennych interakcjach w ramach konkretnej grupy społecznej.
styl	Neutralny, pozbawiony ekspresji.	Cechuje ekspresywność, może zawierać specyficzne wyrażenia. Tajność.

Tab. 1 Porównanie kryteriów języka specjalistycznego i socjolektu (Y.D.).

⁵⁸ Tamże, s. 151.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ S. Szabyko, dz. cyt., s. 201.

⁶¹ Tamże, s. 187.

Leksyka związana z pisankarstwem może być analizowana w kontekście badań nad językami specjalistycznymi, ponieważ używana jest w komunikacji przez specjalistów i twórców ludowych. W jej obrębie znajdują się charakterystyczne dla niej zwroty, używane w opisach naukowych.

Natomiast, w przypadku, gdy twórcy pisanek stanowią wspólnotę, mają określoną wewnętrzną hierarchię, regularnie spotykają się, wymieniają się doświadczeniami i utrzymują więzi społeczne, to można ich uznać za grupą środowiskową. Jak każda grupa charakteryzuje się ona swoistym socjolektem, w tym przypadku mamy do czynienia z rodzajem socjolektu rzemieślniczego.

1.2. Terminologia pisankarstwa w kontekście języka specjalistycznego

Pisankarstwo łączy w sobie wiele aspektów ludzkiej działalności. Jest postrzegane jako element narodowego dziedzictwa kulturowego. To nie tylko rękodzieło, obecnie jest również traktowane jako rodzaj sztuki. Osoby zajmujące się pisankarstwem znają różne techniki zdobienia jaj, posługują się różnymi narzędziami służącymi do ich dekorowania oraz mają wiedzę na temat zastosowania naturalnych i chemicznych farb, a także na temat specyfiki jajek (kurzych, gęsich, kaczych, strusich) jako materiału. Ta wiedza i umiejętności łączą się z kreatywnością artystyczną. Pisanki są związane z tradycją religijną oraz z ludowymi obrzędami i wierzeniami.

Chociaż twórcy pisanek nie stanowią formalnej grupy zawodowej w sensie prawnym, a są to najczęściej osoby zajmujące się hobbystycznie zdobieniem jajek tradycyjnie raz do roku w okresie Świąt Wielkanocnych, to jednak czasem pisankarstwo jest traktowane jako zawód. „Pisankarka to niezbyt popularny i ciekawy zawód, który wymaga nie tylko znacznych zdolności manualnych, ale również cierpliwości. Aby rozwinąć karierę, warto posiadać szereg umiejętności, w szczególności twórczych, takich jak pomysłowość, wyczucie smaku czy umiejętność odpowiedniego doboru wzorów i barw. Warto wspomnieć także, że nie jest to zawód zarezerwowany wyłącznie dla kobiet, chociaż wśród jego przedstawicieli rzadko zdarzają się mężczyźni”⁶² – można przeczytać w artykule Aleksandry Góral na portalu internetowym (aplikuj.pl), zawierającym porady dla przyszłych pracowników. W tym wpisie znalazły się między innymi dane o zarobkach pisankarki podane brutto i netto oraz informacja o miejscach,

---

⁶² A. Góral, *Pisankarka – praca, zarobki, doświadczenie, zatrudnienie, przyszłość*, <https://www.aplikuj.pl/porady-dla-pracownikow/3020/pisankarka-praca-zarobki-doswiadczenie-zatrudnienie-przyszlosc>; dostęp: 11.04.2024.

w których zatrudnia się pisankarki. Warto zauważyć, że pisankarstwo tradycyjnie postrzegane jest jako zajęcie dla kobiet. Słowniki języka polskiego notują formę *pisankarka* („pisankarka «kobieta zajmująca się zdobieniem jajek wielkanocnych»⁶³), brak jest formy męskiej⁶⁴.

W Polsce osoby zajmujące się pisankarstwem mogą uzyskać status twórcy ludowego, których zrzesza Stowarzyszenie Twórców Ludowych. Pisankarstwo mieści się w działalności tak zwanych rękodzielników („rękodzielnik – wykonuje przedmioty o charakterze zdobniczym i obrzędowym, np. hafciarka, koronkarka, wycinankarz, piernikarz, twórca plastyki obrzędowej (np. pisanek, palm, szopek), twórca plastyki zdobniczej (np. kwiatów z bibuły, firanek) itp.”⁶⁵). Uzyskanie statusu twórcy ludowego oznacza, że jego wytwory mają cechy autentycznej sztuki ludowej. Uzyskanie tego statusu nie oznacza jednak, że twórca ludowy staje się zawodowym artystą, czyli, że uprawia określony zawód. Status ten umożliwia jedynie sprzedaż swoim wyrobów w galeriach.

Leksykę związaną z pisankarstwem, analizowaną przeze mnie w pracy, która została wyekscerpowana z XIX i XXI-wiecznych źródeł oraz ze współczesnych publikacji o charakterze naukowym, popularnonaukowym i edukacyjnym traktuję jako leksykę języka specjalistycznego.

1.3. Stan badań nad terminologią rzemiosł w polszczyźnie

Słowniki terminologiczne z różnych dziedzin oraz encyklopedie zaczęły pojawiać się już w XIX w. Stanisław Urbańczyk podkreślał, że „w latach 1923-1933 ukazało się blisko 40 słowników technicznych”⁶⁶, które były głównie rejestrami słownictwa dotyczącego pewnej dziedziny oraz zawierały propozycje usunięcia terminologii obcej.

Przez długi czas w Polsce głównym tematem prac dotyczących języków specjalistycznych była leksyka. W 1923 r. pojawiło się opracowanie Karola Stadtmüllera

---

⁶³ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, pisankarka – Wielki słownik W. Doroszewskiego PWN (dostęp: 20.03.25).

⁶⁴ Forma męska *pisankarz* pojawia się w tekstach w Internecie, zob. np. <https://plus.gazetawroclawska.pl/pisanki-i-kraszanki-magia-milosc-zycie-i-odrodzenie/ar/11989741>; dostęp: 20.03.25.

⁶⁵ Wśród twórców ludowych wyróżnia się: artystów (dominacja indywidualizmu twórczego), rzemieślników (wykonawcy przedmiotów użytkowych) i rękodzielników. Zob. Stowarzyszenie Twórców Ludowych, <https://zgsl.pl/tworcy-ludowi/> dostęp: 20.03.25.

⁶⁶ S. Urbańczyk, *Słowniki ich rodzaje i użyteczność*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 79.

*Słownictwo rzemieślnicze*⁶⁷. Autor zaczął publikować swoje materiały w 1917 r. w „Przeglądzie Rękodzielniczym” przy wsparciu Miejskiego Muzeum Przemysłowego w Krakowie. Obejmowały one działy związane z rzemiosłami drewna (bednarstwo, ciesielstwo, kołodziejstwo, stolarstwo); metalowymi (blacharstwo, kłodkarstwo, kotlarstwo, kowalstwo, rusznikarstwo, ślusarstwo, tokarstwo, zegarmistrzostwo i wyrażenia metalowe wspólne); instalacyjnymi (elektrotechniczne, centralnego ogrzewania, gazownicze, wodociągowe i wspólne); skórnymi (garbarstwo, rękawicznictwo, rymarstwo, siodlarstwo i szewstwo); włókienniczymi (introligatorstwo, powroźnictwo, przędzalnictwo, tapicerstwo i tkactwo); zbożowymi (młynarstwo, piekarnictwo); ceramicznymi (ceglarstwo, garncarstwo i zduństwo). Badacz zestawiał w porządku alfabetycznym wyrażenia w obrębie poszczególnych zawodów, ale nie podawał kontekstów używania tych zwrotów.

W 1937 r. natomiast Jan Riabinin, opracowując dokumenty historyczne związane z Lublinem, przedstawił pracę poświęconą lubelskiej terminologii rzemieślniczej⁶⁸.

W 1929 r. pojawił się pomysł wydania *Słownika starożytności słowiańskich*⁶⁹, a w 1934 r. zaprezentowano jego zeszyt próbny, niestety zebrane materiały zaginęły podczas II wojny światowej. Dopiero w 1958 r. poznańskie środowisko naukowe wydało kolejny zeszyt próbny słownika. Słownik ten, jak informuje podtytuł, jest *encyklopedycznym zarysem kultury Słowian od czasów najdawniejszych*, zawiera jednak również słownictwo z zakresu rzemiosł okresu, do którego się odnosi⁷⁰.

Badania leksyki rzemieślniczej oraz języków specjalistycznych związanych z rzemiosłami w języku polskim kontynuowane były przez lingwistów oraz specjalistów z różnych dziedzin technicznych i rzemieślniczych w drugiej połowie XX w., w tym prowadzone były badania poświęcone zawodowym odmianom języka⁷¹, rzemieślnictwu⁷², wpływom języków obcych na terminologię rzemieślniczą⁷³, polskim

---

⁶⁷ K. Stadtmuller *Słownictwo rzemieślnicze*. VII Dział zbożowy: młynarstwo, piekarstwo; VII Dział ceramiczny: Ceglarsstwo, garncarstwo i zduństwo, Kraków 1923, <https://polona.pl/item-view/dfe84a46-de17-4c7d-9e35-6bde785ab81d?page=8>; dostęp: 29.12.24.

⁶⁸ J. Riabinin, *Z lubelskiej terminologii rzemieślniczej*, Lublin 1937.

⁶⁹ W czasie obrad „Conférence des historiens des états de l'Europe orientale et du monde slave” w 1927 r. w Warszawie prof. Franciszek Bujak z ramienia jej polskich uczestników zgłosił pomysł wydania cyklu *Słownika starożytności słowiańskich*.

⁷⁰ J. Dudek, *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII — recenzja*, „Studia Zachodnie” 1998, t. 3, s. 226-227.

⁷¹ K. Nadurska, *Z polskiego słownictwa teatralnego*, „Język Polski” 1972, nr 1, s. 18-28; S. Gajda, *Rozwój polskiej terminologii górniczej*, Opole 1972.

⁷² H. Kuroń, *Słownik rzemieślniczy*, Warszawa 1963.

⁷³ Zob. np.: J. Żurawski, *Wpływy niemieckie we współczesnej gwarze szewskiej*, „Poradnik Językowy” 1982, z. 1, s. 41-49.

profesjonalizmom słownikowym⁷⁴, badaniom nad terminologią języków specjalistycznych⁷⁵. Małgorzata Żak-Święcicka zgromadziła, posługując się metodą wywiadu bezpośredniego przeprowadzonego w warsztatach rzemieślniczych (szewstwo, kuśnierstwo, rymarstwo, kaletnictwo, krawiectwo, stolarstwo, introligatorstwo, ślusarstwo, szklarstwo, perukarstwo) funkcjonujących w Poznaniu, spory materiał językowy. Na tej podstawie przedstawiła rozwój terminologii specjalistycznej ujęty w przekroju historycznym. W słownictwie zawodowym wyodrębniła ona poszczególne warstwy chronologiczne (archaizmy), a także sposoby uzupełniania brakujących terminów (neologizmy, zapożyczenia)⁷⁶.

Barbara Filińska z kolei opracowała polskie słownictwo tkackie i wydała trzytomową monografię *Słownik polskich nazw tkackich*. Tom I zatytułowany *Słownik gwarowych nazw tkackich* ukazał się w 1974 r., tom II *Zróżnicowanie geograficzne. Obróbka włókna* w 1977 r., a tom III *Zróżnicowanie geograficzne. Tkactwo* w 1980 r.⁷⁷. Praca ta obejmuje słownictwo gwarowe, przedstawiając nazwy polskie na tle słownictwa innych gwar słowiańskich, szczególnie zachodnich i południowych. B. Filińska podkreśla, że terminologia tkacka ma istotne znaczenie dla badań nad kulturą i etnogenezą Słowian.

W końcu XX w. był podejmowany problem opisu i klasyfikacji słownictwa fachowego⁷⁸, w dalszym ciągu prowadzone były badania nad frazeologią rzemieślnictwa⁷⁹, opracowana została leksyka ciesielska⁸⁰ oraz nazwy narzędzi stolarskich⁸¹.

W 1996 r. ukazała się monografia Jerzego Ruska *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*, która zawiera szeroki materiał porównawczy wsparty analizę

---

⁷⁴ M. Schabowska, K. Piwnik, M. Grynkiewicz, *Polskie współczesne profesjonalizmy słownikowe*, [w:] *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, red. M. Szymczak, Wrocław – Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 169-174.

⁷⁵ I. Bajerowa, *Badania nad terminologią języków specjalnych (środowiskowych)*, [w:] *Język i językoznawstwo polskie w sześćdziesięciolecie niepodległości (1918-1978)*, red. J. Rieger, M. Szymczak, Wrocław 1982, s. 37-40.

⁷⁶ M. Żak-Święcicka, *Charakterystyka słownictwa zawodowego rzemieślników*, „Poradnik Językowy” 1984, z. 5, s. 294-299.

⁷⁷ B. Filińska, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, t. I: *Słownik gwarowych nazw tkackich*, Wrocław 1974, t. II: *Zróżnicowanie geograficzne. Obróbka włókna*, Wrocław 1977; t. III: *Zróżnicowanie geograficzne. Tkactwo*, Wrocław 1980.

⁷⁸ R. Przybylska, *Problem opisu i klasyfikacji słownictwa fachowego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze” 1984, z. 79, s. 159-173.

⁷⁹ M. Święcicka, *Z badań nad współczesną frazeologią rzemieślniczą*, „Studia Polonistyczne” 1986/87, T. 14/15, s. 293-301.

⁸⁰ L. Selimski, *Polskie cieśla i cieślica*, „Język polski” 1992, (LXXII), nr 1, s. 30-32.

⁸¹ A. Zajda, *Z historii polskiego słownictwa rzemieślniczego. Nazwy narzędzi stolarskich w kilku tekstach z okresu od początku XVII do początku XX wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” t. 1226, „Prace Językoznawcze” 1999, z. 19, s. 153-171.

językową⁸². Natomiast w 2005 r. opublikowany został artykuł Włodzimierza Wysoczańskiego poświęcony językowemu obrazowi nazw zawodów i zajęć opracowany na podstawie słowników frazeologicznych i paremiologicznych⁸³.

W XXI w. powstało szereg prac związanych z teoriami dotyczącymi słownictwa specjalistycznego. Szukając odpowiedzi na pytanie: „Czy słownictwo rzemieślnicze jest terminologią?”, Tomasz Kurdyła opracował leksykę rzemieślników z dwóch wsi powiatu krośnieńskiego i ustalił cechy, jakimi powinien odznaczać się termin specjalistyczny, co pozwoliło mu zaliczyć nazwy używane przez rzemieślników wiejskich do terminologii specjalistycznej⁸⁴. Badacz w kolejnym artykule opracował słownictwo kowali i kołodziejów, określając je mianem „ludowych terminologii rzemieślniczych”⁸⁵.

Ewa Młynarczyk w kilku artykułach i monografiach opracowała natomiast historyczne słownictwo handlu oraz leksykę, frazeologię i paremiologię rzemieślniczą⁸⁶.

Przedmiotem zainteresowań Jowity Żurawskiej-Chaszczewskiej była leksyka rzemiosł skórzanych, którą autorka opracowała i opisała w nurcie historycznym. Materiał został wyłuskany ze słowników historycznych polszczyzny, słowników gwar miejskich, słowników rzemieślniczych, a następnie został poddany analizie systematycznej, funkcjonalnej i strukturalnej. Autorka wyróżniła dziewięć pól leksykalno-semantycznych oraz podpól tematycznych, które odpowiadają poszczególnym rzemiosłom skórzanim. Wynikiem tych badań stał się opublikowany w 2012 r. *Słownik rzemiosł skórzanych*⁸⁷.

Agata Kwaśnicka-Janowicz, badając staropolską terminologię bartniczą (na tle porównawczym), dokładnie przeanalizowała teoretyczne mechanizmy terminologizacji znaczeń jednostek leksykalnych i sposoby funkcjonowania systemów terminologicznych oraz dokonała klasyfikacji tego materiału z uwzględnieniem podejścia formalno-

---

⁸² J. Rusek, *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*, Warszawa 1996.

⁸³ W. Wysoczański, *Nazwy zawodów i zajęć w porównaniach (na materiale frazeologii i paremiologii)*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia” CXXXIII, Wrocław 2005, s. 443-452.

⁸⁴ T. Kurdyła, *Czy słownictwo rzemieślnicze jest terminologią?*, „Prace Filologiczne” 2003, XLVIII, s. 345-355.

⁸⁵ T. Kurdyła, *Ludowe terminologie rzemieślnicze (na przykładzie słownictwa kowali i kołodziejów jaśliskich)*, „Język Polski” 2003, nr 1, s. 50-54.

⁸⁶ E. Młynarczyk, *Statuty cechowe jako źródło słownictwa rzemieślniczego*, [w:] *Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy*, red. B. Dunaj, M. Rak, Kraków 2010, s. 279-286; tejsze, *Polskie słownictwo handlowe XVI i XVII wieku (na materiale krakowskich ksiąg miejskich ilustracji królewskich)*, Kraków 2010; tejsze, *Językowy obraz rzemiosła jako zawodu i źródła utrzymania (w świetle polskich przysłów i frazeologizmów)*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2013, t. VIII, s. 220-226; tejsze, *Nie święci garnki lepią”. Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii*, Kraków 2013; tejsze, *Obraz narzędzi rękodzielniczych w polskich frazeologizmach i przysłowiach*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2014, t. IX, s. 30-39.

⁸⁷ J. Żurawska-Chaszczewska J, *Słownik rzemiosł skórzanych*, Gorzów Wielkopolski 2012, <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/03e4a6b5-31c3-48e6-ac40-d4aaa4bcc98e/content>; dostęp: 10.09.24; J. Żurawska-Chaszczewska, *Słownictwo rzemiosł skórzanych w polszczyźnie historycznej*, Gorzów Wielkopolski 2014, <https://repozytorium.amu.edu.pl/items/30659c4a-cabf-48a5-bd2f-7f342cad40d2>; dostęp: 11.09.24.

semantycznego. Z materiału tego wyodrębniła nadrzędne pole „staropolskie bartnictwo” i ustaliła relacje semantyczne między elementami tworzącymi subkategorie.

Renata Janicka-Szysko w artykułach i monografii *Słownictwo rzemiosł w drewnie w leksyku doby nowopolskiej* zebrała obszerny materiał badawczy, który zaprezentowała, wykorzystując teorię pól językowych. Przedstawiła następnie analizę dotyczącą występowania i funkcjonowania we współczesnej polszczyźnie jednostek leksykalnych związanych z obróbką drewna⁸⁸.

Również słownictwo związane z pisankarstwem doczekało się opracowania. W 2016 r. Katarzyna Pawlik, analizując leksykalno-kulturowy materiał związany z wielkanocnymi tradycjami w ujęciu diachronicznym, opisała leksemy i połączenia wyrazowe funkcjonujące w polszczyźnie ogólnej i gwarach, z uwzględnieniem ich etymologii, czasu i miejsca występowania oraz obecności w literaturze dawnej. W artykule autorka scharakteryzowała szereg synonimów określających wielkanocne jaja (pisanka, pisaka, kraszanka, skrobanka, malowanka, rysowanka, oklejanka) oraz podała słownictwo zabaw z pisankami. Nazwy związane z ludowymi obchodami dni Wielkiego Tygodnia K. Pawlik wyekscerpowwała ze słowników języka polskiego, słowników gwarowych oraz opracowań etnograficznych⁸⁹.

Renata Kucharczuk z kolei zwróciła uwagę na kilka dawnych ciekawych reliktyw zwyczajowych zachowanych w języku i kulturze. Autorka wzięła na warsztat język małopolskiej wsi, ukazała zmiany zachodzące w gwarze oraz przeobrażenia w płaszczyźnie symbolicznej, jakim ulegało słownictwo związane z tradycyjnymi zwyczajami ludowymi⁹⁰. W artykule znalazła się analiza związana z tradycjami wielkanocnymi, ale słownictwo pisankarstwa nie było przedmiotem badania.

Historia badań leksyki rzemieślniczej oraz języków specjalistycznych związanych z rzemiosłami w języku polskim jest długa i bogata. Zbadana została ewolucja języka specjalistycznego w kontekście rozwoju technologicznego i zmian społeczno-kulturowych. Słownictwo z zakresu zwyczajów i obrzędów oraz tradycji ludowych wymaga jednak nadal prowadzenia nad nim badań. Problematyka ta sytuuje się na pograniczu etnologii i lingwistyki.

---

⁸⁸ R. Janicka-Szysko, dz. cyt.

⁸⁹ K. Pawlik, *Słownictwo z zakresu zwyczajów i obrzędów wielkanocnych w perspektywie historycznej* „Studia Językoznawcze” 2016, nr 15, s. 211-226, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Językoznawcze/Studia_Językoznawcze-r2016-t15/Studia_Językoznawcze-r2016-t15-s211-226/Studia_Językoznawcze-r2016-t15-s211-226.pdf; dostęp: 11.09.24.

⁹⁰ R. Kucharzyk, *Relikty dawnych zwyczajów ludowych w języku i kulturze (na przykładzie wsi małopolskiej)*, „Gwary Dziś” 2016, t. 8, s. 141-150, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/gd/article/view/20195>; dostęp: 11.09.24.

Część II

Terminologia pisankarstwa w ujęciu historyczno-etnologicznym

2.1. Termin „pisankarstwo” – próba definicji

Termin „pisankarstwo” odnosi się do sztuki zdobienia jajek za pomocą wosku. W polskiej literaturze etnograficznej pojęcie to zaczęło pojawiać się na przełomie XIX i XX w. W monumentalnej pracy *Kultura ludowa Słowian* Kazimierza Moszyńskiego, wydanej w latach 1929-1939 w Krakowie, w drugim tomie pt. *Kultura duchowa* w części *Sztuka* mieści się rozdział *Plastyka*, w którym Moszyński opisał i przeanalizował tworzenie, ornamentykę, motywy oraz zasięg tradycji zdobienia pisanek na ziemiach słowiańskich. Jak zauważył, „Pod względem wielkiej archaiczności i ogromnego bogactwa motywów oraz dużego rozpowszechnienia u Słowian mierzyć się może ze sztuką rzeźbiarską i tekstylno-hafciarską tylko **pisankarstwo**”⁹¹. Z kolei w pracy Romana Reinfussa i Jana Świdierskiego *Sztuka ludowa w Polsce*, która ukazała się w 1960 r., pisankarstwo omówione zostało w rozdziale *Sztuka w obrzędach i zwyczajach*. Autorzy skupili swoją uwagę na znaczeniu symboli w obrzędach i zwyczajach ludowych, gdzie jajko, jako przedmiot o głębokim znaczeniu symbolicznym, odgrywa bardzo ważną rolę: „Pisanki, czyli jajka malowane, stanowiły część tego kulturowego kontekstu. Tradycja wykonywania pisanek jest silnie związana z okresem świąt Wielkanocnych lub dniem św. Stanisława”⁹². Badacze umieścili pisankarstwo w obrębie plastyki obrzędowej, ale nie podali jego dokładnej definicji.

Współczesne słowniki języka polskiego definiują „pisankarstwo” w następujący sposób:

pisankarstwo – umiejętność, sztuka zdobienia pisanek
(SJP Dor 1964 / t. 6, s. 411);

pisankarstwo poch. od. *pisanka*; sztuka tworzenia pisanek, umiejętność zdobienia jajek na Wielkanoc
(PSWP Zgół 2000 / t. 28, s. 441);

pisankarstwo – *etn.* "umiejętność, sztuka zdobienia jajek wielkanocnych
(USJP Dub 2003 / t. 3, s. 469);

pisankarstwo – sztuka tworzenia pisanek
(WSJP PAN/ wersja elektroniczna).

Inne słowniki języka polskiego nie podają definicji słowa „pisankarstwo”.

⁹¹ K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian, cz. 2: Kultura duchowa*, Kraków 1934, s. 132.

⁹² R. Reinfuss, J. Świdierski, *Sztuka ludowa w Polsce*, Kraków 1960, s. 121.

Dokonane zestawienie definicji słownikowych pokazuje, że uwzględniono w nich jedynie podstawowe znaczenia leksemu „pisankarstwo”, tylko w jednym słowniku pojawia się kwalifikator specjalistyczny *etn.*, czyli etnograficzne (USJP Dub 2003), odsyłający czytelnika do konkretnej dziedziny wiedzy.

W podanych definicjach „pisankarstwo” określane jest jako „umiejętność” (SJP Dor, PSWP Zgół, USJP Dub) i jednocześnie jako „sztuka” (SJP Dor, PSWP Zgół, USJP Dub, WSJP PAN). Umiejętność to „wrodzona lub nabyta zdolność sprawnego radzenia sobie z czymś” (WSJP PAN)⁹³. „Sztuka” natomiast to „umiejętność robienia czegoś”⁹⁴. Definicje słownikowe wykorzystują więc określenia synonimiczne.

Pisankarstwo zatem to umiejętność lub sztuka zdobienia lub tworzenia. Rzeczownik „zdobienie”, który pojawia się we wszystkich definicjach słownikowych, nazywa proces polegający na tym, aby „umieszczać gdzieś ozdoby lub inne przedmioty, które pełnią funkcje dekoracji”⁹⁵ (WSJP), czyli innymi słowy: „upiększać czym, stroić w co, dekorować”⁹⁶ (SJP Dor). Natomiast „tworzenie” to określenie procesu: „obmyślać coś i nadawać temu odpowiednią formę”⁹⁷. W słownikach występują połączenia wyrazów: „zdobienie pisanek” (SJP Dor) i „tworzenie pisanek” (WSJP PAN), a obok nich także połączenia: „zdobienia jajek wielkanocnych” (USJP Dub), „zdobienia jajek na Wielkanoc” (PSWP Zgół).

Najbardziej nieprecyzyjna definicja pisankarstwa znajduje się w *Słowniku języka polskiego* Witolda Doroszewskiego. Użyte wyrażenie „zdobienie pisanek” może sugerować, że pisanki pozbawione są ozdób i mogą być jedynie jajkami jednobarwnymi. W tym przypadku pisankarstwo nie byłoby wytwarzaniem pisanek, a jedynie zdobieniem czegoś (jajek?), co określa się mianem pisanki. Pozostałe definicje wskazują, że pisanka jest wynikiem procesu zdobienia, tworzenia („sztuka tworzenia pisanek”) z jajek wielkanocnych.

Jak widzimy, podane definicje słownikowe skupiają się tylko na samym procesie tworzenia czy zdobienia pisanek lub jajek wielkanocnych, nie uwzględniono w nich pisankarstwa jako dziedziny sztuki ludowej.

Ukraiński historyk sztuki Victor Tkachenko podaje następującą definicję pisankarstwa, sformułowaną w oparciu o prace etnograficzne: „Pisankarstwo –

---

⁹³ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/6136/umiejtnosc; dostęp: 11.03.25.

⁹⁴ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/8617/sztuka; dostęp: 11.03.25. WSJP podaje 5 znaczeń leksemu „sztuka”: dziedzina, umiejętność, w teatrze, jedna rzecz, osoba.

⁹⁵ <https://wsjp.pl/haslo/podglad/19439/zdobic/2433970/naczynie>; dostęp: 31.03.2025.

⁹⁶ <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zdobic;5528827.html>; dostęp: 31.04.2025.

⁹⁷ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/16884/tworzyc; dostęp: 11.03.25.

pełnoprawna dziedzina ludowej sztuki użytkowej, zajmująca się tworzeniem różnego rodzaju zdobionych pisanek (kroszonek, krapanek, skrobanek itp.), której ważnym elementem są rytuały i zwyczaje związane z ich tworzeniem i użytkowaniem”⁹⁸ (tłumaczenie Y.D.).

W ujęciu etnograficznym pisankarstwo jest również postrzegane jako żywa tradycja, pielęgnowana przez pokolenia. Przykładem jest choćby odbywający się co roku od 1971 r. Ogólnopolski Konkurs Pisanek im. Michała Kowalskiego, organizowany przez Muzeum Lubuskie, który promuje tę formę sztuki ludowej⁹⁹. Kroszonkarstwo Opolskie¹⁰⁰ z kolei zostało wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego w 2019 r.¹⁰¹.

Uwzględniając różne sposoby ujmowania terminu „pisankarstwo”, proponuję następujące jego definicje:

1. umiejętność, sztuka zdobienia jaj wielkanocnych różnymi technikami;
2. rzemiosło lub działalność artystyczna polegająca na ozdabianiu jaj, często związana z tradycją ludową i regionalnym wzornictwem;
3. dziedzina sztuki ludowej związana z tradycjami, obrzędami, obyczajami, zajmująca się gromadzeniem, zachowywaniem, opisywaniem, badaniem różnego rodzaju dekorowanych jaj wielkanocnych.

Pierwsza propozycja opiera się na istniejących definicjach słownikowych i uwzględnia techniki pisankarskie. Druga odnosi się do dekorowania jaj przez cały rok i niekoniecznie uwzględnia tradycje związane ze świętami wielkanocnymi. Takie zdobienie jajek można raczej nazwać rzemiosłem (albo rękodziełem), ponieważ wykonuje się je najczęściej w celach zarobkowych (sprzedaż na festiwalach, jarmarkach, kiermaszach oraz przez Internet), może także stanowić element działalności artystycznej.

---

⁹⁸ V. Tkachenko, *Феномен українського писанкарства кінця XIX – початку XXI ст. (історіографічна й джерелознавча секція)* [Fenomen ukraińskiego pisankarstwa końca XIX – początku XXI stulecia (sekcja historiograficzna i źródłoznawcza)], Kijów 2020, s. 49. Zob.: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tkachenko_Viktor_Mykolaiowych/Pysankarstvo_v_Ukraini_istoriografichny_i_dyskurs_kintsia_KhIKh_pochatku_KhKhI_stolittia.pdf; dostęp: 27.04.25.

⁹⁹ W 2024 r. ukazała się nakładem Muzeum Lubuskiego im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim publikacja dokumentująca konkursy pisankarskie pt. *Pisankarstwo jako żywa tradycja w świecie jubileuszu 50 edycji Ogólnopolskiego Konkursu Pisanek im. Michała Kowalskiego*, red. M. Pecuch i in., Gorzów Wielkopolski 2024.

¹⁰⁰ Kroszonka – ozdobione jajko charakterystyczne dla znacznej części Śląska Górnego i Opolskiego.

¹⁰¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Krajowa_lista_niematerialnego_dziedzictwa_kulturowego; dostęp: 11.03.25. Podobnie ukraińska tradycja i sztuka zdobienia pisanek zostały oficjalnie wpisane na Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości UNESCO. Decyzja została podjęta na 19. sesji Międzyrządowego Komitetu ds. Edukacji Organizacji Narodów Zjednoczonych w 2024 r., <https://mesc.gov.ua/news/ukrayinsku-tradycziyu-i-mystecztvo-ozdobleniya-yayecz-vyznano-kulturnym-nadbannyam-lyudstva/>; dostęp: 25.04.25.

Trzecia propozycja traktuje pisankarstwo jako dziedzinę sztuki ludowej, podobnie jak hafciarstwo, garncarstwo itp.

Pojęcie „pisankarstwo” ewoluowało na przestrzeni lat, a jego współczesne znaczenie zależy od kontekstu, w jakim jest używane. W literaturze etnograficznej początkowo odnosiło się głównie do tradycyjnego robienia pisanek, jednak współcześnie obejmuje także formy nowoczesne i artystyczne. Analiza różnych definicji pozwala na wypracowanie własnej formuły pisankarstwa, która oddaje zarówno techniczną, kulturową, jak i artystyczną jego istotę.

Obecnie pisankarstwo wychodzi poza sferę ludowości związanej z obrzędami i tradycjami wielkanocnymi czy religijnymi i nabiera nowych znaczeń i funkcji. Przykładowo pisanki tworzone przez artystów plastyków pojawiają się na wystawach i konkursach, i już nie zawierają ornamentów charakterystycznych dla tradycji wielkanocnej, a po prostu są materiałem i przestrzenią dla twórczej ekspresji. Artyści posługują się innymi, nietradycyjnymi technikami. Wśród tych prac są chociażby pisanki, w których skorupka ozdobiona jest precyzyjnie wykonanymi otworami w różnych kształtach. Franc Grom jest autorem pisanki, która ma 24 tysiące miniaturowych otworów. Artysta uważa się za „jedyną osobą na świecie, wykonującą tym sposobem pisankowe ornamenty”¹⁰². Nowe narzędzia (wiertła dentystyczne, profesjonalne elektryczne wiertarki do paznokci) pozwoliły twórcom i artystom tworzyć ażurowe jajka, które nadal nazywane są pisankami¹⁰³. Rękodzielnicy szukają różnych pomysłów na zdobienie jaj, jedna z twórczyń w swojej pracy wykorzystuje szlifierkę Dremel¹⁰⁴. Nie brakuje we współczesnej przestrzeni artystycznej jajek pomalowanych kredkami, tuszem, flamastrami, farbami (akrylem, olejem, gwaszem), na których twórcy umieszczają pejzaże, portrety, sceny rodzajowe, przedstawienia zwierząt, wizerunki świętych, motywy architektoniczne itp.¹⁰⁵ Spotyka się jajka z motywami erotycznymi¹⁰⁶,

---

¹⁰² *Najdziwniejsze pisanki*, <https://turystyka.wp.pl/najdziwniejsze-pisanki-6043972215190657g>; dostęp: 25.04.25.

¹⁰³ A. Tomczyk, *Nietypowe pisanki — misternie zdobione dentystycznym wiertłem*, <https://rzeszow.tvp.pl/53068965/nietypowe-pisanki-misternie-zdobione-dentystycznym-wiertlem>; dostęp: 25.04.25.

¹⁰⁴ M. Mikulski, *Jajka wielkanocne prosto spod szlifierki. "Żeby zrobić swoją pisanke, poszłam do warsztatu męża"*, https://miasta.tokfm.pl/miasta_tokfm/7.184650,28341471,jajka-wielkanocne-spod-szlifierki-zeby-zrobic-swoja-pisanke.html; dostęp: 25.04.25.

¹⁰⁵ *W Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu są jajka ozdobione na różne sposoby, w tym portrety i pejzaże*, <https://podroze.onet.pl/polska/podlaskie/podlaskie-50-lecie-muzeum-rolnictwa-przedstawione-na-pisankach/h5sds23>; dostęp: 25.04.25.

¹⁰⁶ *Najdziwniejsze pisanki*, dz. cyt.

postaciami z bajek i anime¹⁰⁷, patynowane i reliefowe¹⁰⁸, ozdobione koralikami, kamykami, brokatem i cekinami¹⁰⁹ itp.

Zarówno na świecie, jak i w Polsce upowszechnia się tendencja do dekorowania ulic i pomieszczeń dużymi, niekiedy wręcz gigantycznymi jajkami. Na przykład w śląskim miasteczku Czerwionka-Leszczyny w 2025 r. miejski park udekorowano pisankami wykonanymi przez mieszkańców w ramach imprez wielkanocnych. Wśród pisanek było dzieło miejscowego artysty Czesława Żemły, który na swojej pisance zamieścił własny utwór – fraszkę zamiast tradycyjnych ornamentów¹¹⁰.

Niektóre „jajka” trafiają do Księgi Rekordów Guinnessa za sprawą swoich wyjątkowych rozmiarów¹¹¹. O ponad 15-metrowej „pisance” mieszkańcy Pomerode w Brazylii mówią: „Nasze gigantyczne jajko nawiązuje do tradycji Kaszub, regionu Pomorza, skąd pochodzili imigranci, którzy założyli nasze miasto”¹¹². W Polsce olbrzymie pisanki umieszczane są w parkach i na skwerach. „Niektóre pisanki są zrobione z gipsu i mają nawet ponad metr wysokości. Są wspólnym, świątecznym dziełem mieszkańców”¹¹³. Gigantyczne wielkanocne jajko-pisanka stanęło w 2015 r. w centrum Łódka-Zdroju, jego waga przekraczała 100 kilogramów, miało więcej niż 3,5 metra wysokości i obwód około 8 metrów¹¹⁴. Również w 2015 r., tym razem w Łodzi na rynku Manufaktury, postawiono olbrzymią pisankę, która ważyła niemal półtony i miała 6 metrów wysokości¹¹⁵.

Takie ozdoby z jajek już nie niosą znaczenia, które było istotnym elementem pisanek przygotowywanych na Wielkanoc. Celem opisywanej tendencji jest wywoływanie emocji, podziwu, zachwytu za sprawą nowych metod, technik i narzędzi zdobienia jajek, oraz tworzenia form w ich kształcie. Z jednej strony, wciąż mamy

---

¹⁰⁷ Światowy Dzień Jaja: anime na skorupkach, <https://www.animeholik.pl/2015/10/swiatowy-dzien-jaja-anime-na-skorupkach.html>; dostęp: 25.04.25.

¹⁰⁸ M. Rawska – artysta plastyk. Pisanki reliefowe patynowane, <https://rawska.art/kursy/pisanki-reliefowe-patynowane/>; dostęp: 25.04.25.

¹⁰⁹ Wielkanoc: Niezwykłe pisanki z całego świata. Te wzory są zachwycające! <https://gazetawroclawska.pl/wielkanoc-niezwykłe-pisanki-z-calego-swiata-te-wzory-sa-zachwycajace-zdjecia/ar/c1-11984158>; dostęp: 25.04.25.

¹¹⁰ Czerwionka-Leszczyny: Pisanka na nowo – zobacz jak artyści i dzieci reinterpretują wielkanocny symbol, <https://iknw.pl/index.php/2025/04/07/czerwionka-leszczyny-pisanka-na-nowo-zobacz-jak-artysci-i-dzieci-reinterpretuja-wielkanocny-symbol/>; dostęp: 26.04.25.

¹¹¹ Najdziwniejsze pisanki (<https://turystyka.wp.pl/najdziwniejsze-pisanki-6043972215190657g>); dostęp: 25.04.25.

¹¹² D. Chmelewska, Największa pisanka – rekord Guinnessa, (<https://biurorekordow.pl/najwieksza-pisanka-rekord-guinnessa/>); dostęp: 25.04.25.

¹¹³ Największe pisanki w Polsce są w Grabowie. Zobacz wyjątkowy skwer pisankowy! <https://scenakultury.pl/10465/najwieksze-pisanki-w-polsce-sa-w-grabowie-zobacz-wyjatkowy-skwer-pisankow/>; dostęp: 25.04.25.

¹¹⁴ Największa pisanka w kraju? Gigantyczne jajo ma 3,5 metra, <https://tvn24.pl/wroclaw/najwieksza-pisanka-w-kraju-ra528477-ls3296732>; dostęp: 25.04.25.

¹¹⁵ Tamże.

do czynienia z nawiązaniem do wielkanocnej obrzędowości, z drugiej jednak jest to bardzo odległe od istoty pisankarstwa w jego tradycyjnej formie.

Jak widzimy, pisankarstwo współcześnie to nie tylko rzemiosło, ale nierzadko działalność artystyczna, polegająca na zdobieniu jaj, która może być (ale niekoniecznie jest) związana z tradycją ludową i regionalnym wzornictwem i często pełni funkcję rozrywkową. Takie zmiany spowodowały również rozwój terminologii i nazewnictwa w tym obszarze.

2.2. Etapy zainteresowania pisankarstwem w polskim piśmiennictwie naukowym XIX-XXI w.

Od końca XIX do początku XXI w. opublikowano szereg prac, w których opisano aspekty powstania, rozwoju, zaniku i odrodzenia pisankarstwa w różnych etnoregionach Polski, Ukrainy i innych częściach świata. W oparciu o te publikacje w niniejszej pracy proponuje się trzy etapy rozwoju pisankarstwa¹¹⁶. **Pierwszy** etap obejmuje okres od połowy XIX w. do odzyskania przez Polskę niepodległości, kiedy pojawiły się pierwsze dzieła etnografów (np. Oskara Kolberga, Wincentego Pola, Zygmunta Glogera), powstało Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (1895 Lwów)¹¹⁷ w 1888 r. w Warszawie staraniem J. M. Kamińskiego oraz J. Karłowicza zostało utworzone pierwsze Muzeum Etnograficzne, a w Rzeszowie w 1910 r. zorganizowano pierwszą wystawę etnograficzną¹¹⁸. **Drugi** etap – od czasów odzyskania niepodległości przez Polskę do początków III Rzeczypospolitej – to okres zintensyfikowanej pracy etnografów, historyków sztuki i pracowników muzeów, który zaowocował powstaniem nowych instytucji, czasopism tematycznych, licznych publikacji naukowych. Jak pisze Zbigniew Jasiewicz:

Nadal interesowano się przede wszystkim wytworami kultury, przedmiotami lub powtarzalnymi zachowaniami; dostrzegalne jest jednak w działalności niektórych badaczy zajęcie się światem przekonań i wartości. Utrzymano współpracę z innymi dyscyplinami naukowymi, głównie z socjologią i językoznawstwem – współpracę tak bliską, że niektórzy badacze zaliczani są do kilku różnych dyscyplin¹¹⁹.

---

¹¹⁶ V. Tkachenko mówi o trzech etapach naukowego zainteresowania pisankarstwem w piśmiennictwie ukraińskim. Zob. V. Tkachenko, dz. cyt., s. 13. W swojej pracy również przyjmuję za podstawę wydzielenia okresów badań nad pisankarstwem w Polsce kryterium pojawienia się problematyki pisankarskiej w polskich pracach etnograficznych i w pracach ukazujących się na ziemiach polskich (uwzględniam czasy zaborów).

¹¹⁷ *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polskie-Towarzystwo-Ludoznawcze;3959972.html>; dostęp: 27.04.25.

¹¹⁸ M. Otmianowska, *Kilka słów o etnografii w Polsce*, <http://dzialautracone.gov.pl/aktualnosci/144-kilka-slow-o-historii-etnografii-w-polsce>; dostęp: 30.03.2025.

¹¹⁹ Z. Jasiewicz, *Skąd, z czym i w jaki sposób etnografia/ etnologia / antropologia pojawiła się przed 100 laty w odrodzonym państwie Polskim?*, „Lud” 2018, t. 102, s. 77.

Trzeci etap rozpoczął się w latach 90. XX w. i trwa do dziś. Charakteryzuje go zainteresowanie pisankarstwem nie tylko wśród etnografów i innych badaczy naukowych. Pisanka stała się przedmiotem powszechnego zainteresowania, a zdobienie jaj nie jest już tylko zastrzeżone dla tradycji wielkanocnej czy działalności twórców ludowych. Tematyka ta zaczęła pojawiać się m.in. w mediach masowych i społecznościowych, edukacji, licznych publikacjach popularyzujących zdobienie pisanek.

W swojej pracy wychodzę z założenia, że etnografia „traktowana jako synonim etnologii to nauka zajmująca się analizą i opisem grup etnicznych oraz kultur ludowych różnych społeczności w wymiarze społecznym, etnicznym, historycznym. Słowo etnografia pojawiła się na początku XIX w. jako bliskoznaczne terminowi ludoznawstwo”¹²⁰.

2.2.1. Połowa XIX w. – 1918 r.

Pierwsze naukowe zainteresowanie tradycyjną pisaną datuje się na połowę XIX – początek XX w.; to okres aktywnych badań nad przeszłością ludowych tradycji i obrzędów. W tym czasie nasiliła się działalność kolekcjonerska etnografów i miłośników sztuki ludowej, szczególnie pisankarstwa. Po raz pierwszy w dziejach spisywali oni dotąd wyłącznie ustnie powielane utwory ludowej literatury, dotyczące pisanek – legend, tradycji, baśni, wierzeń. W ten sposób pogłębiali i rozszerzali sfery funkcjonowania pisanek: obrzędową wielkanocną i pozaobrzędową. Tak powstały prywatne kolekcje znawców pisankarstwa, np.: Kateryny Skarżyńskiej w obwodzie połtawskim (w jej kolekcji w 1898 r. znajdowało się 18 pisanek z guberni warszawskiej i 25 pisanek z guberni lubińskiej¹²¹); Włodzimierza Ksawerego Tadeusza Dzieduszyckiego we Lwowie; zbiory pisanek z guberni Siedleckiej w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym (1890-1900)¹²². Kolekcje z różnych regionów pozwoliły badaczom rozpocząć systematyczne prace, dotyczące procesów związanych z tworzeniem pisanek, a tym samym poznać historię ich powstawania i specyfikę tradycyjnych technik woskowych i bezwoskowych, a także odkryć znaczenie

---

¹²⁰ M. Otmianowska, dz. cyt.

¹²¹ *Коллекція писанок Катерини Скаржинської* [Kolekcja pisanek Kateryny Skarżyńskiej], https://uk.wikipedia.org/wiki/Коллекція_писанок_Катерини_Скаржинської; dostęp 27.04.25.

¹²² Nie ma dokładnego opisu kolekcji pisanek, jakie znajdują się w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym, ale w 2022 r. zostały udostępnione materiały dotyczące inwentaryzacji zbiorów, gdzie zaznaczono: rok włączenia pisanki do zbiorów, miejsca jej pochodzenia, a niekiedy nazwisko kolekcjonera, na przykład: (<https://collection.ethnomuseum.ru/entity/OBJECT/147984?page=3&query=%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0&fund=929295&index=126>); dostęp: 27.04. 25.

przedstawionych na nich symboli, użytych kolorów i opisać wykorzystanie pisanek w zwyczajach i rytuałach.

Znany etnograf Oskar Kolberg w swoim dziele *Pokucie*¹²³ opisał technikę malowania jajek za pomocą wosku. Oprócz tego badacz podał liczne nazwy wzorów i 47 nazw pisanek (np.: *Cerkowci (cerkiewka), Ryskałyki (rydelki), Barda (siekiera), Kucziri (kędziory)* in.)¹²⁴. Kolberg brał udział w pierwszej wystawie etnograficznej w Kołomyi, na której zaprezentowano 800 pisanek i pozostawił ich opis z 22 wsi Pokucia i Huculszczyzny. Z jego pracy dowiadujemy się o uzupełnieniu kolekcji pisanek w Muzeum Techniczno-Przemysłowym w Krakowie, a także o zbiorach lwowskiego kolekcjonera sztuki ludowej, hrabiego Dzieduszyckiego.

Za pierwsze prace dotyczące pisanek łemkowskich uważa się publikacje Seweryna Udzieli, wybitnego znawcy kultury ludowej, późniejszego założyciela, a dziś patrona Muzeum Etnograficznego w Krakowie, który przekazał tej placówce m.in. około 100 pisanek z regionu ówczesnej Galicji. S. Udziela opublikował w 1902 r. monografię *Lud polski w powiecie Ropczyckim w Galicji*, której część jest poświęcona pisankom i obrzędom z nimi związanymi. Wśród elementów ornamentów zdobniczych wymienia np.: *kurze stopki, gwiazdy nadstawiane, palmy, drabinki, łańcuszki*¹²⁵.

Tadeusz Dowgird i Zygmunt Wolski opublikowali w 1890 r. broszurę zatytułowaną *Pisanki, jajka malowane wielkanocne*¹²⁶. Obaj badacze kultury ludowej, zachęteni sukcesem wcześniejszych apeli skierowanych do społeczeństwa polskiego na łamach czasopism „Tygodnik Ilustrowany” i „Kłosy”, a dotyczących zebrania informacji na temat pisanek, sami wystosowali taką odezwę. Jak zaznaczyli we wstępie:

Ze świętami Wielkiejnocy w ścisłym związku znajduje się zwyczaj farbowania ozdobnie jaj kurzych. Zwyczaj ten, rozpowszechniony w całej Słowiańszczyźnie (a są ślady, że znanym był i w niektórych krajach zachodniej Europy), dzisiaj w niektórych miejscowościach Polski podobno zanika. Póki więc czas jeszcze, chcielibyśmy zwrócić uwagę ludzi dobrej woli na znaczenie pisanek i przy pomocy okazów, rysunków i opisów zachować je od nieuniknionej zagłady¹²⁷.

---

¹²³ O. Kolberg, *Pokucie. Obraz etnograficzny*, Kraków 1882 (<https://polona.pl/preview/1e588eec-79a4-4c3f-b26e-58774bc766c0>; dostęp: 09.03.2025).

¹²⁴ Podaję jedynie kilka z 47 nazw. Wszystkie nazwy będą poddane analizie w dalszej części pracy.

¹²⁵ S. Udziela, *Lud polski w powiecie ropczyckim w Galicji*, Kraków 1892, https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/78715/III_POL_80_26826.pdf; dostęp: 10.03.25.

¹²⁶ Z. Wolski, T. Dowgird, *Pisanki, jajka malowane wielkanocne*, Warszawa 1890, https://rcin.org.pl/Content/3974/WA308_13563_B722_PISANKI-JAJKA-MALOWA_I.pdf; dostęp: 09.03.2025.

¹²⁷ Tamże, s. 1.

Była więc to w istocie próba pozyskania materiału etnograficznego. Znamienne jest, że ich zdaniem zwyczaj zdobienia jaj wielkanocnych zanikał. Autorzy zadali 7 pytań respondentom (np. jakie wierzenia związane są z pisankami, jak długo można je przechowywać, jakich kolorów, farb, barwników się używa). Po raz pierwszy trafiamy na informację o sposobach malowania jaj, np: „z tych nam znane: a) *malowanki* – jaja malowane na jeden kolor albo pstrokate; b) *pisanki* lub *piski* – ozdobione rysunkiem liniowym w dwóch lub więcej kolorach; tu białe linje pozostają wskutek tego, że przed włożeniem jajka do farby, pewne miejsca były zapisane woskiem (narzędzie do pisania ma specjalną nazwę; radzilibyśmy mieć opisy, a jeszcze lepiej okazy tego narzędzia); c) *rysowanki* – gdzie deseń wydrapany na umalowanym jajku jakimkolwiek narzędziem”¹²⁸. Autorzy dołączyli również wykaz miejscowości, z których zebrali materiał oraz tablice przedstawiające wzory pisanek.

W Historii Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, która jest prezentowana w formie tablicy chronologicznej, znalazła się informacja o tym, że „ułożono i wydrukowano po polsku i ukraińsku kwestionariusze dotyczące pisanek i wiosną 1897 r. wysłano w liczbie 2720 sztuk do 1200 miejscowości”¹²⁹.

Z kolei językoznawca i badacz folkloru wiejskiego Franciszek Krčęk pozostawił po sobie ważne dzieło pt. *Pisanki w Galicji* wydane nakładem Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie, którego był współzałożycielem¹³⁰.

Jego pracę, zdaniem Ewy Manikowskiej, „należy uznać za najbardziej profesjonalne polskie badania poświęcone pisankom przeprowadzone w tym okresie. Miały one być kontynuacją poszukiwań z poprzednich kilku lat i w swoim założeniu objąć terytorium całej Galicji”¹³¹. Z kolei monografia Krčeka pt. *Pisanka na Wołyniu Galicyjskim* (1899) stała się inspiracją dla Myrona Korduby, ukraińskiego historyka i etnografa, do badań nad pisankami tych samych terenów.

Bronisław Sokalski natomiast badał pisanki z obwodu sokalskiego¹³².

Ważną dla omawianego tematu publikacją jest album Sergieja Kulżyńskiego *Opis kolekcji ludowych pisanek* (1899), opracowany na podstawie zbiorów K. Skarżyńskiej (ponad 2000 pisanek)¹³³, wśród których były pisanki polskie.

---

¹²⁸ Tamże, s. 5.

¹²⁹ Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. *Historia* (<https://ptl.info.pl/o-ptl/historia>; dostęp: 27.04.25.

¹³⁰ F. Krčęk. *Pisanki w Galicji*, Lwów 1893–1900, https://pl.wikisource.org/wiki/Pisanki_w_Galicji_III; dostęp: 05.05.25.

¹³¹ E. Manikowska, *Pisanki*, <http://visualheritage.eu/portfolio/pisanki/>; dostęp: 09.03.25.

¹³² B. Sokalski, *Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym i ekonomicznym*, Lwów 1899. s. 208, <https://polona.pl/preview/b4322a06-24b2-4d35-ac9e-fb90e9f16fac>; dostęp: 05.05.25.

¹³³ S. Kulżyński, *Описание коллекции народных писанок*. Вып. 1. С альбомом из 33 хромофотографированных и 12 черных таблиц (всего 2 219 рисунков) [Opis zbioru pisanek ludowych.

Włodzimierz Szuchewicz opisał pisanki w trzypięciotomowej pracy *Huculszczyzna*¹³⁴. Książka została wydana we Lwowie w 1904 r.

Na początek XX w. przypada zintensyfikowanie przez etnografów badań zwyczajów, mitów, legend, zabiegów magicznych itp.¹³⁵. Nie tylko pisanka, ale i rola jajka w dawnych wierzeniach stały się przedmiotem analiz. Witold Klinger w 1909 r. omawiał zwyczaj wkładania do grobów malowanych jaj i porównywał tę tradycję do tradycji z czasów starożytnych¹³⁶. Etnograf i jeden z założycieli Muzeum Etnograficznego w Krakowie Franciszek Gawełek w pracy z 1911 r. *Palma, jajko i śmigus w praktykach wielkanocnych ludu polskiego* pisał z kolei o tradycji wykonania pisanek, o kolorach i ornamentach na pisankach¹³⁷. W 1913 r. Włodzimierz Antoniewicz, tłumacząc symbolikę jajka, w Polsce pisał, że jajko jest „zarodem żywotności i zdolnością organicznego rozwoju”, co dało podstawę do traktowania go jako symbolu życia, wiosny, płodności, odradzenia¹³⁸.

Podsumowując, można powiedzieć, że badacze przełomu wieków XIX i XX poświęcili sporo uwagi tematyce tworzenia pisanek, pisankarstwu, czego dowód znajduje się w licznych pracach z tego okresu. Trzeba pamiętać, że był to jednocześnie czas dyskusji nad kształtem etnografii, kiedy następowało

formułowanie celów dyscypliny, określanie jej przedmiotu, doskonalenie metod, (...), ustalanie stosunku do innych dyscyplin, tworzenie narzędzi ułatwiających przekazywanie specjalistycznej wiedzy i komunikowanie się w środowisku uczonych oraz upowszechnianie tej wiedzy w społeczeństwie, a także refleksja nad przeszłością¹³⁹.

Po drugie, zaczęły powstawać prywatne kolekcje pisanek, które z czasem trafiły do zbiorów muzeów, a pisanka i pisankarstwo stały się przedmiotami badań etnografów i miłośników ludoznawstwa. Wszystko to stanowiło podwalinę do szerzej zakrojonych badań naukowych, klasyfikacji, opisów z uwzględnieniem regionalnych cech ornamentów, technik, obrzędowości i tradycji.

Po trzecie, takie działania umożliwiły późniejsze badania nad terminologią związaną z pisankarstwem.

Tom. 1. Z albumem zawierającym 33 chromolitografie i 12 czarnych tablic (w sumie 2219 rysunków)], Moskwa 1899, <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005650>; dostęp: 27.04.25.

¹³⁴ W. Szuchewicz, *Huculszczyzna*, Lwów 1908.

¹³⁵ Z. Jasiewicz, dz. cyt., s. 50.

¹³⁶ W. Klinger, *Jajko w zabobonie ludowym u nas i w starożytności*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny” 1909, 2(30), 162-190.

¹³⁷ F. Gawełek, *Palma, jajko i śmigus w praktykach wielkanocnych ludu polskiego*, Lwów 1911, s. 20-21, https://kpbc.umk.pl/Content/242802/PDF/Mgazyn_352_07.pdf; dostęp: 27.04.25.

¹³⁸ W. Antoniewicz, *Pisanki w Polsce*, Ziemia IV/ 12, 1913, s. 180-189.

¹³⁹ Z. Jasiewicz, dz. cyt., s. 50.

2.2.2. Okres 1918 - 1989

Okres 1918 – 1989 w etnograficznych badaniach nad pisankarstwem obejmuje swym zasięgiem czas II Rzeczypospolitej (1918-1939), lata II wojny światowej i okupacji oraz PRL (1945-1989). Pod względem stabilności politycznej jest on więc bardzo zróżnicowany. Jednak w badaniach nad pisankarstwem, poza przerwą spowodowaną II wojną światową, można zaobserwować stopniowe pogłębianie badań etnograficznych.

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. umożliwiło prowadzenie badań naukowych na terenach, które weszły w skład II RP. Pojawiły się kolejne prace etnograficzne, np. Miriam Wisz zwróciła uwagę na wykorzystanie techniki batikowej w pisankarstwie, natomiast S. Dąbrowski i Kazimierz Pietkiewicz kontynuowali wcześniejsze badania nad folklorem Lubelszczyzny, Jakub Hoffman wziął z kolei na warsztat pisanki wołyńskie¹⁴⁰. Warto zwrócić uwagę, że terminologia pisankarstwa pojawiła się również w pracach archeologicznych, ponieważ „pisankami”, a czasami także „grzechotkami” nazywano puste gliniane formy w kształcie jaja, których powierzchnia pomalowana była farbą polichromowaną i nierzadko miały kulkę w środku.

Po II wojnie światowej w pracach naukowych przestał być uwzględniany kontekst religijny pisanek, ponieważ – jak zaznaczył Aleksander Posern-Zieliński – „ideologiczną hegemonią marksizmu w naukach społecznych i głównym obszarem studiów w latach 50. była kultura materialna”¹⁴¹. W studiach nad pisanką stopniowo traktowano ją wyłącznie jako rodzaj sztuki zdobniczej i użytkowej.

Choć niektórzy badacze kwestionowali i ten jej status¹⁴².

Artykuły poświęcone tematyce pisankarstwa pojawiały się w tym okresie na łamach nowopowstałych czasopism, takich jak: „Polska Sztuka Ludowa” (od 1947) czy „Etnografia Polska” (od 1958). Nie ukazała się natomiast żadna gruntowna praca o pisankach w Polsce.

W badaniach dominowały wątki odnoszące się do pisankarstwa regionalnego (radomskie, białostockie, opolskie¹⁴³). Z opracowań szczegółowych warto wymienić

---

¹⁴⁰ M. Wisz, *Pisanki na tkaninie*, Kraków, 1922 (<https://delibra.bg.polsl.pl/dlibra/doccontent?id=17762>; dostęp: 25.03.25); S. Dąbrowski, *Pisanki lubelskie*, Lublin 1936, https://biblioteka.teatrnn.pl/Content/9215/Pisanki_Lubelskie.pdf; dostęp: 28.04.25; K. Pietkiewicz, *Sztuka ludowa ziemi lubelskiej*, Polska sztuka ludowa, 1949, nr 9-10, s. 289-298 (<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/163622/edition/125296/content>; dostęp: 28.04.25).
141 A. Posern-Zieliński, [hasło] *Etnologia*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/etnologia;3898900.html>; dostęp: 29.04.25.

¹⁴² Zob.: K. Homolacs, *O wartości zdobnictwa ludowego*, Polska sztuka ludowa, 1949, listopad-grudzień nr 11-12, s. 311- 327, https://dbc.wroc.pl/Content/125297/psl_03_1949_11_12.pdf; dostęp: 28.04.25.

¹⁴³ M. Przeździecka, *Pisanki w Radomskim*, „Polska Sztuka Ludowa” 1956, nr 4-5, s. 219-227; tejże, M. Przeździecka, *Pisanki białostockie*, „Polska Sztuka Ludowa” 1965, nr 2, s. 101-110; J. Bukowska, *Pisanki polskie z X-XIII wieku*, „Polska Sztuka ludowa” 1958, nr 1.

studium Marii Sągajłło-Kaczanowskiej o naturalnych barwnikach i metodach farbowania jaj, ze szczególnym uwzględnieniem tradycyjnych metody ich ozdabiania¹⁴⁴.

Nadal były publikowane prace poświęcone obecności tematu pisanek w badaniach archeologicznych¹⁴⁵.

Warto zaznaczyć, że – tak jak w pierwszym okresie zainteresowań pisankarstwem – powstają od końca lat 60. XX w. zarówno muzealne, jak i prywatne kolekcje pisanek, np. warszawska kolekcja profesor Ireny Stasiewicz-Jasiukowej i jej męża Jerzego Jasiuka¹⁴⁶, kolekcja Teresy Szwedkowicz zdeponowana w Państwowym Muzeum Rolnictwa im. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu.

Niektóre z tych zbiorów zostały opisane, jak choćby w artykule Jana Piotra Dekowskiego „Pisanki opoczyńskie i ich funkcja społeczna”¹⁴⁷.

2.2.3. Okres 1990 r. – do dziś

W III Rzeczypospolitej, a więc po przełomie społeczno-politycznym, jaki dokonał się w końcu lat 80. XX w., kiedy zniknęły ograniczenia natury ideologicznej w nauce, uwaga badaczy skupiała się już nie tylko na regionalnych cechach pisankarstwa, ale również na wymiarze religijno-symbolicznym jajka na obszarze Słowiańszczyzny i świata.

Jan Adamowski, mówiąc o jajku wielkanocnym, brał pod uwagę fakt, „że w kulturze ludowej występuje ono jakby w dwu odniesieniach: 1) jako symbol ogólny świata czy nawet Wszechświata, symbol początku – obecny w mitologiach wielu kultur; 2) w znaczeniu węższym (rodzaj konkretyzacji sensu pierwszego), jako jajko malowane, tak zwane pisanki, które wykazują większą regionalizację kulturową, a są jednocześnie bardziej bezpośrednio związane ze zwyczajami okresu wielkanocnego”¹⁴⁸.

O magicznej roli pisanek, o „życiodajnej i dobroczynnej mocy jaj”, o przechowywaniu poświęconych jaj do następnej Wielkanocy, żeby chronić dom od piorunów i pożaru, o znaczeniu pisanek w praktykach hodowlanych, o roli ich w magii urodzaju, o szerokim zastosowaniu w lecznictwie ludowym, o pisance, jako formie daru i ofiary, o znaczeniu w symbolice żałobnej, o grach i zabawach i innych zapomnianych

---

¹⁴⁴ Maria Sągajłło-Kaczanowska, Barwniki używane w Polsce do kraszenia jajek w XIX i XX wieku, Etnografia Polska, 1961 / Tom 4, s. 207-233.

¹⁴⁵ J. Bukowska, *Pisanki polskie z X-XIII wieku*, Polska Sztuka ludowa, 1958, nr 1.

¹⁴⁶ Irena Stasiewicz-Jasiukowa, https://pl.wikipedia.org/wiki/Irena_Stasiewicz-Jasiukowa; dostęp: 29.04.25.

¹⁴⁷ J.P. Dekowski, *Pisanki opoczyńskie i ich funkcja społeczna*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1973, nr 17, s. 21-45.

¹⁴⁸ J. Adamowski, *O symbolice wielkanocnego jajka*, „Twórczość Ludowa” 1992, R. VII (21), nr 1-2, s. 38-40, <https://biblioteka.teatrn.pl/dlibra/publication/30027/edition/29737/content>; dostęp: 02.05.25.

zwyczajach pisała z kolei Katarzyna Kraczoń¹⁴⁹. Autorka również zaznaczyła, że opisane „zwyczaje i zabawy były powszechne przed I wojną światową, a nawet jeszcze w okresie międzywojennym. Po II wojnie światowej zaczęły stopniowo zanikać. Dziś w wielu polskich zakątkach można jeszcze odnaleźć ślady tych magicznych zwyczajów”¹⁵⁰.

Badacze analizują znaczenie jajka i pisanki w obrzędach słowiańskich¹⁵¹ oraz znaczenie tego symbolu w folklorze. Przykładowo, A. Mianiecki pisał, że jajo „zawsze wiązane jest z życiem, odrodzeniem, siłami witalnymi, dostatkiem, płodnością, z początkiem, inicjacją jakiegoś nowego jakościowo stanu lub powrotem do stanu pierwotnego, czyli także początkowego, co w kulturach tradycyjnych oznacza – świętego, doskonałego”¹⁵². Archeolog i kustosz Kamil Kajowski badał znaczenie jajka i pisanki w świecie przedchrześcijańskich wyobrażeń religijnych północno-wschodnich Słowian¹⁵³.

Natalia Stawarz napisała artykuł o tym, jak w kulturze ludowej jajko i pisanka „wiązało się również ze sferą duchów i zaświatami”, o tym, że „w praktykach pogrzebowych i zadusznych istniało wiele rytuałów, w których jajko spełniało dominującą rolę”. Autorka podaje kilka przykładów: pisanki zostawiano na mogiłach albo kruszono nad nimi skorupki, opisuje również zwyczaj, kiedy „po mszy rezurekcyjnej rodzina udawała się na groby bliskich, gdzie zwracano się do zmarłych słowami: „Chrystus zmartwychwstał!”, a następnie staczano z mogiły pomalowane jajko i zakopywano je w miejscu, w którym się zatrzymało. Ten gest miał przypominać zmarłemu o jego powtórnych narodzinach”¹⁵⁴.

Tematyka pisanek jest nadal obecna w badaniach archeologicznych. O pierwszych pisankach, datowanych na X wiek, znalezionych w okolicach Opola i Wrocławia, oraz o działaniach magicznych jajek malowanych pisała na przykład Joanna Wawrzenuk w artykule *Symbolika jajka w grobie dziecka w okresie wczesnośredniowiecznym*¹⁵⁵.

---

¹⁴⁹ K. Kraczoń, *Słów kilka o magicznej roli pisanek i innych zapomnianych zwyczajach*, „Kultura ludowa” 2020, <https://kulturaludowa.pl/artykuly/slow-kilka-o-magicznej-rol-i-innych-zapomnianych-zwyczajach/>; dostęp: 02.05.25; K. Kraczoń, *Pisanki*, Lublin 2017.

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ Por. M. Walerczuk, *Jajka i pisanki w obrzędach Słowian średniowiecznych*, [w:] *Z dziejów średniowiecznej Europy Środkowo-Wschodniej. Zbiór studiów*, red. J. Tyszkiewicz, „Fasciculi Historici Novi 6”, Warszawa 2007, s. 643-657.

¹⁵² A. Mianiecki, *Jajo w wybranych wątkach ludowych bajek magicznych*, [w:] *Mit, prawda, imaginacja*, red. P. Kowalski, Wrocław 2011, s. 134.

¹⁵³ K. Kajowski, *Jajko i pisanka w świecie przedchrześcijańskich Słowian*, Poznań 2025.

¹⁵⁴ N. Stawarz, *Jajko i jego rola w „słowiańskich zaświatach”*, 2022, <https://histmag.org/Jajko-i-jego-rola-w-slowianskich-zaswiatach-23925>; dostęp: 03.05.25.

¹⁵⁵ J. Wawrzenuk, *Symbolika jajka w grobie dziecka w okresie wczesnośredniowiecznym*, [w:] *Dusza maluczka, a strata ogromna*, Poznań 2004, s. 134-155 (<https://www.researchgate.net/profile/Joanna-maluczka>).

W szeregu artykułów poświęconych tej tematyce ich autorzy posługują się nazwami: „pisanka”, „pisanka-grzechotka”, „grzechotka”, „jajko gliniane” „ceramiczne jajko”, „kamienne jajko”¹⁵⁶.

O tradycjach i obrzędach związanych z pisankarstwem w różnych regionach Polski pisali badacze, tacy jak Marian Pokropek¹⁵⁷ (o pisankarstwie na Suwalszczyźnie), Artur Gaweł¹⁵⁸ (na Podlasiu), Andrzej Karczmarszewski¹⁵⁹ (o tradycjach na Podkarpaciu, w Małopolsce, Lubelszczyźnie i części województwa Świętokrzyskiego), Wojciech Kowalczyk¹⁶⁰ (o tradycjach pisankarskich i twórcach ludowych w Lipsku nad Biebrzą), Krystyna Cieśluk (o dawnych tradycjach ludowych wielkanocnych w gminach: Lipsk, Dąbrowa Białostocka, Sztabin, Płaska i Nowy Dwór¹⁶¹), Michał Kowalik (o tradycyjnych i współczesnych pisankach krzczonowskich¹⁶²), Joanna Świtała-Mastalerz (o działalności Stowarzyszenia Twórców Ludowych w Opoczyńskim¹⁶³), Jerzy Lipka (o historii zdobienia jaj na Opolszczyźnie¹⁶⁴).

Naturalnie, celem niniejszej pracy nie jest omówienie wszystkich wydanych dotąd publikacji na ten temat. Niemniej odniesienie do nich pozwala wskazać etapy i kierunki, w jakich rozwijało się i rozwija obecnie zarówno samo pisankarstwo, jak i badania na jego temat, a także jak wzbogaca się terminologia z nim związana.

Wawrzenuk-2/publication/340377792_Jajko-wgrobie-dziecka/links/5e85b3cc92851c2f5274acb4/Jajko-wgrobie-dziecka.pdf; dostęp: 27.04.25.

¹⁵⁶ S. Siemianowska, A. Pankiewicz, K. Sadowski, J. K. Pawlicki, *W kwestii techniki wykonania i szklwienia wczesnośredniowiecznych pisanek-grzechotek ze Śląska*, 2023, 71, s. 243-270 (<https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-7af8db6c-8735-44df-b2eb-bb2b8d0ffa24>); A. Łukaszyk, *Słowiańskie gliniane pisanki i grzechotki. Zabawki czy przedmioty związane z magią*, „Historykon” 2014, (<https://historykon.pl/slowianskie-gliniane-pisanki-i-grzechotki-zabawki-czy-przedmioty-zwiazane-z-magia/>; dostęp: 28.04.25); Muzeum Narodowym w Szczecinie, https://wmuzeach.pl/wszystkie-objekty/VMMmGxIhFUVwxMBp953J_grzechotka-pisanka-; dostęp: 02.05.25); https://wmuzeach.pl/wszystkie-objekty/qmf7FFnj6I8vMfyYQ20H_grzechotka-pisanka-; dostęp: 02.05.25.

¹⁵⁷ M. Pokropek, *Ludowe tradycje Suwalszczyzny*, Suwałki 2010, s. 207.

¹⁵⁸ Artur Gaweł, *Rok obrzędowy na Podlasiu*, Białystok 2012, s. 114.

¹⁵⁹ A. Karczmarszewski, *Ludowe obrzędy doroczne w Polsce południowo-wschodniej*, Rzeszów 2011.

¹⁶⁰ W. Kowalczyk, *Ośrodek pisankarski w Lipsku nad Biebrzą*, Lipsk nad Biebrzą 2004.

¹⁶¹ K. Cieśluk, *Wielki Post i Wielkanoc w dawnej tradycji ludowej w gminach: Lipsk, Dąbrowa Białostocka, Sztabin, Płaska i Nowy Dwór*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 2014, z. 20, s. 255–298.

¹⁶² M. Kowalik, *Malowane woskiem – tradycyjna i współczesna pisanka krzczonowska*, „Zeszyty Wiejskie” 2021, nr 27, s. 255-274, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_18778_1506-6541_27_12; dostęp: 02.05.25.

¹⁶³ J. Świtała-Mastalerz, *Bielowickie Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Ludowej w Opoczyńskim: idee i inspiracji*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 2003, nr 7, s. 263-279, <https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/studia-etnologiczne-i-antropologiczne/2003-tom-7/studia-etnologiczne-i-antropologiczne-r2003-t7-s263-279.pdf>; dostęp: 02.05.25.

¹⁶⁴ J. Lipka, *O jajku prawie wszystko, czyli o wielkim dziele sztuki na małej skorupce*, Opole 2005.

Część III

3.1. Słownictwo pisankarstwa – analiza leksykalno-semantyczna

3.1.1. Nazwy ozdobionych jaj

Na zbiór nazw ozdobionych jaj, które zostały wynotowane z materiału źródłowego, składa się 13 jednostek. Poszczególne nazwy odnoszą się do zastosowanej techniki zdobienia jaj. Wyróżnia się więc: wykonane techniką batikową – „pisanki”, ornamentowane techniką rytowniczą – „wydrapywanki”, „drapanki”, „kroszonki”; techniką aplikacyjną – „nalepianki”, „oklejanki”, „wyklejanki”¹⁶⁵ itd. Nie wszystkie z wynotowanych terminów znalazły się w słownikach języka polskiego, niektóre (jak ażurki) notowane są jedynie na stronach internetowych poświęconych pisankarstwu lub zostały wymienione przez twórców ludowych podczas prowadzonych wywiadów i ankiet.

Nazwy ozdobionych jaj należą do kategorii słowotwórczej nazw wytworów, są to derywaty mutacyjne utworzone najczęściej od podstawy czasownikowej (np. pisanka – pisać, drapanka – drapać) przy pomocy rozszerzonego sufiksu – anka.

3.1.1. Pisanka

Termin „pisanka” należy uznać za podstawowy dla omawianej dziedziny rękodziela i oznacza on: zdobione jajko¹⁶⁶, rzadziej „wydmuszkę z pomalowaną lub ozdobioną wzorami skorupką” (SWJP Dun 2007 / s. 1224).

Słowniki językowe wskazują na zakres występowania pisanek (definicje zakresowe). Pisanka to *jajko wielkanocne* (SJP Lin, 1858 / t. IV, s. 129) (SJP Lin, SWar), *na Wielkanoc* (USJP Dub 2003 / t. 3, s. 469; PSJP Zgół 2000 / t.28, s. 440), *użyte podczas świąt wielkanocnych* (SWil 1861 / t. 2, s. 1013), *w czasie świąt wielkanocnych* (SWJP Dun), ponieważ w tradycji ludowej pisanki są atrybutami świąt Wielkiej Nocy. Są one *malowane* (SJP Lin, SWil, SIJPAr, 1929 / s. 529; SJP Dor 1964 / t. 6, s. 411), a więc pokryte jakąś farbą¹⁶⁷, barwione (USJP Dub, SJP Dor).

Często słowo *jajko* łączone jest z imiesłowem *ozdobione* oraz z takimi określeniami doprecyzowującymi jak: *rysunkami* (SJP Dor), *ornamentem o motywach*

¹⁶⁵ D. Jasnowska, *Pisanka, subtelna sztuka zdobienia*, Wrocław 2024, s. 15.

¹⁶⁶ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pisanka> (dostęp: 18.05.25); SWar 1908 /t. 4, s. 206.

¹⁶⁷ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/682/malowac (dostęp: 18.05.25).

geometrycznych lub roślinnych (SJP PWN, PSJP Zgół); *często ozdobione ornamentem* (USJP Dub); *z ozdobioną wzorami skorupką* (SWJP). *zdobione* (WSJPŻmig).

Rzadko spotyka się zwroty opisujące szczegóły: jajko *upstrzone kolorami* (SWar). Nie jest to jednak precyzyjne sformułowanie, ponieważ jajko *upstrzone* to pokryte plamkami w innym kolorze niż tło¹⁶⁸ albo powierzchnia którego pokryta jest „plamkami odcinającymi się wyraźnie od tła”¹⁶⁹.

Jedynie w definicji pisanki zawartej w *Słowniku* Bogusława Dunaja znalazła się informacja, że jajko powinno być *ugotowane na twardo* (SWJP Dun). Można uznać ją jednak za całkowicie zbędną, gdyż pisanki robi się zarówno z surowych jajek, jak i ugotowanych, a nawet z samych wydmuszek.

Pisanki od pozostałych typów jajek zdobionych odróżnia technika wykonania owego zdobienia. Cytowany przez *Słownik warszawski*, jeden z prekursorów polskiej etnografii, Łukasz Gołębiowski notował, że „Pisankami zowie lud jajka, ozdobione deseniem, otrzymanym przez pokrycie woskiem pewnych części powierzchni przed zanurzeniem do barwnika” (SWar 1908 /t. 4, s. 206). Współcześnie-Dorota Jasnowska zwróciła uwagę, że choć

określenie „pisanka” zwyczajowo jest stosowane w odniesieniu do jajek zdobionych różnymi sposobami; tak nazywane jest każde zdobione jajko bez względu na rodzaj zastosowanej techniki. Jednak to określenie należy stosować prawidłowo tylko do jajek zdobionych techniką batikową, czyli „pisaną”¹⁷⁰.

Etymologicznie nazwa „pisanka” wywodzi się od czasownika „pisać”. Jak podawał Aleksander Brückner „Prasłowo [pisać]; nie oznaczało pierwotnie ‘pisanie’, lecz ‘rysowanie’ (por. pisanka)”¹⁷¹. W języku prasłowiańskim czasownik **pъsati* odnosił się do ozdobienia, wydrapywania, wyskrobywania wzorów jakimś ostrym przedmiotem, narzędziem. Wiesław Boryś zaznacza, że „ówcześni Słowianie nie znali jeszcze pisma, znaczenie „pisać” nowsze, poprasłowiańskie – a – pierwotne znaczenie zachowane [zostało] w pochodnym *pisanka* „jako malowane, ozdobione ornamentem”¹⁷². Współcześnie znaczenie leksemu „pisać”, jako „ozdabiać, malować rysunki”, opatrzone jest w słownikach kwalifikatorami chronologicznymi: *daw[ne]*, *prze[st]*[arzałe], które informują czytelnika, że wyraz w tym znaczeniu nie należy do słownictwa współczesnego, jest charakterystyczny dla języka najstarszego żyjącego pokolenia. Zwroty z definicji słownikowych, które odpowiadają pierwotnemu znaczeniu czasownika

¹⁶⁸ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/upstrzony.html> (dostęp: 16.05.25).

¹⁶⁹ <https://wsjp.pl/haslo/podglad/70805/upstrzyc/5231424/pokryc-plamkami> (dostęp: 16.05.25).

¹⁷⁰ D. Jasnowska, dz. cyt., s. 22.

¹⁷¹ A. Brückner, *Słownik etymologiczny*, Kraków 1927, s. 415.

¹⁷² W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 437.

pisać, to: „malować na wzory” (SJP PWN 1995); „malować we wzory” (USJP Dub, 2003; PSWP Zgół, 2000), „zdobić rysunkami” (SJP Dor), „ozdabiać we wzory” (PSWP Zgół, 2000).

Synonimem nazwy „pisanka” jest termin „piska”: „*Piska, pisanka*: Podał mu piskę, wielkanocne jaje, na znak braterskiej zgody” (SWar 1908 / t.4, s. 207). Należy zwrócić uwagę, że te wyrazy nie są rozpowszechnione we współczesnym języku polskim, a funkcjonują jako jednostki dialektalne.

Leksem *pisanka* używany jest także w terminologii archeologicznej, gdzie ma znaczenie artefaktu obrzędowo-religijnego. O glinianych przedmiotach „o kształcie kurzego jajka, z powierzchnią pokrytą różnokolorowym szklivem, przypominające pisanki” oraz o wytwarzaniu takich przedmiotów pisze m.in. Anna Bogumiła Kowalska¹⁷³.

Propozycja definicji terminu:

pisanka: 1. *etn.* jajko lub wyduszka ozdobione ornamentami przy pomocy gorącego wosku tzw. techniką batikową, jest atrybutem świąt wielkanocnych i posiada znaczenie religijno-symboliczne; 2. przedmiot w kształcie jajka dekorowany w dowolny sposób, może być związany ze świętami wielkanocnymi; 3. *arch.* gliniana forma w kształcie jajka, często pusta, której powierzchnia powleczone jest szklivem, nierzadko z kulką w środku. Pisanka-grzechotka.

3.1.2. Kraszanka

Termin „kraszanka” odnosi się do pewnego rodzaju malowanego jajka. W *Słowniku wileńskim* występuje on jako synonim słowa „pisanka” (np.: „krasanka, kraszanka – jaje malowane na Wielkanoc; pisanka” (SWil, 1861 / cz. 1, s. 541). W pozostałych słownikach użyte definicje zakresowe wskazują, że jest to pewien rodzaj, podtyp pisanki: „kraszanka – to – pisanka jednokolorowa bez wzorów” (SWJP Dun 2007 / s. 692). Cechą, która odróżnia kraszankę od pisanki jest jednobarwność i brak zdobień, gdy pisanka „ma na sobie kwiaty, ozdoby jakie, napisy” (SJP Dor, 1964 / t. 3, s. 1103).

Jolanta Maćkiewicz zwraca uwagę na pochodzenie słowa „kraszanka”. Wywodzi się ono od prasłowiańskiego rzeczownika **krasa/kras*, który z kolei, jak pisze:

Niektórzy (Wiesław Boryś, Franciszek Sławski) wiążą go z praindoeuropejskim rdzeniem **ker-* ‘palić (się), płonąć’ i wtedy pierwotnym sensem rzeczownika *kras(a)* byłby sens ‘kolor ognia, czerwień’. A że *czerwień* – barwa życia (nie tylko ognia, lecz i krwi) zdawała się naszym przodkom kolorem zarazem prototypowym i najpiękniejszym, stąd dalszy rozwój

¹⁷³ A.B. Kowalska, *Pisanki-grzechotki*, https://wmuzeach.pl/wszystkie-objekty/VMMmGxIhFUVwxMBp953J_grzechotka-pisanka; dostęp: 16.05.25.

znaczeniowy, rozszerzenie do ‘kolor’ i przeniesienie na ‘piękno’. W języku staropolskim występowały już wszystkie te trzy znaczenia, tak w rzeczowniku, jak i w pochodnych od niego przymiotnikach *krasy*, później *krasny/kraśny* czy czasowniku *krasić*. Do znaczenia ‘czerwień’ odnosi się *krasnołudek* ‘ludzik w czerwonej czapeczce’ (choć etymolog Franciszek Sławski twierdzi, że to ‘człowieczek piękny, dobry’), do znaczenia ‘kolor’ – *krasula* ‘krowa kolorowa, łaciata’, do znaczenia ‘piękno’ – *krasomówca* ‘człowiek, który pięknie mówi’ (też u Mickiewicza i Słowackiego zapożyczona ze wschodu *krasawica* ‘piękna dziewczyna, kobieta’). Jest jeszcze czwarty sens widoczny w rzeczowniku *okrasa* (też: *krasić* ‘zaprawiać jedzenie tłuszczem’). Czy chodzi tu wyłącznie o ozdabianie, wzbogacanie pożywienia, czy może tłuszcz – przeciwnie niż obecnie – najogólniej kojarzył się z pięknem? W każdym razie interesująca nas *kraszanka* nawiązuje do sensu ‘kolor’, oznaczając jajko (jedno) kolorowe, malowane (bez wzorów)¹⁷⁴.

Samo słowo uznawane jest za regionalizm wschodni.

Termin „kraszanka” bywał używany również w odniesieniu do jednobarwnych jajek, które jednak były zdobione, np. Adolf Hytrek, badacz etnografii Górnego Śląska, tak nazywał jajka zdobione przy użyciu – charakterystycznej dla tego regionu – techniki rytowniczej¹⁷⁵. Z kolei Roman Reinfuss i Jan Świdorski w książce *Sztuka ludowa w Polsce* pisali, że „nowsza techniką jest wyskrobywanie wzoru ostrym przedmiotem, np. szpilką, na powierzchni kraszanki”¹⁷⁶.

Propozycja definicji terminu:

kraszanka – rodzaj jednobarwnej pisanki pozbawionej wzorów.

3.1.3. Drapanka

Drapanka to nazwa pisanki, na której wzory nanoszone są techniką ratowniczą. Polega ona na tym, że na zabarwionej jednym kolorem skorupce jajka odpowiednim narzędziem wydrapuje się określony ornament. W użyciu są synonimiczne określenia: kroszonka, skrobanka, rytowanka.

„Kroszonka” lub „kraszonka” to nazwy regionalne, tak określa się pisanki charakterystyczne dla Górnego Śląska i Opolszczyzny¹⁷⁷. Słowo etymologicznie wywodzi się od czasownika gwarowego *krosić* / *krasić*, czyli ‘farbować’, a ten z kolei

---

¹⁷⁴ J. Maćkiewicz, *Czy „kraszanka” znaczy to samo co słowo „pisanka”?* Porady językowe (https://fil.ug.edu.pl/strona/15149/slowo_kraszanka_znaczy_samo_slowo_pisanka; dostęp: 18.05.25).

¹⁷⁵ A. Hytrek, *Górny Szląsk pod względem obyczajów, języka i usposobienia ludności*, Kraków 1879, reprint Opole 1996, s. 58.

¹⁷⁶ R. Reinfuss, J. Świdorski, *Sztuka ludowa w Polsce*, Kraków 1960, s. 121-123.

¹⁷⁷ B. Jasiński, *Opolskie kroszonkarstwo*, [w:] *Pisankarstwo jako żywa tradycja w świetle jubileuszu 50 edycji Ogólnopolskiego Konkursu Pisanek im. Michała Kowalskiego*, red. M. Pecuch i inni, Gorzów Wielkopolski 2024, s. 205.

od rzeczownika *kraś* ‘farba’¹⁷⁸. Cechą charakterystyczną kroszonki śląskiej są ornamenty z motywami roślinnymi¹⁷⁹.

Podstawą słowotwórczą terminu „skrobanka” jest czasownik *skrobać*, który znaczy: „zdzierać z czegoś zewnętrzną warstwę przy użyciu twardego lub ostrego narzędzia”¹⁸⁰

Z kolei nazwa „drapanka” pochodzi od czasownika „drapać – przesuwać paznokciem, pazurem lub ostrym narzędziem, przedmiotem po jakiejś powierzchni, często zostawiając ślad w postaci skaleczenia (na skórze), rysy (JP WSJP Dunaj / t. 1, s. 324).

Propozycja definicji terminu:

drapanka – *etn.* jednobarwna pisanka zdobiona metodą techniki rytowniczej, gdzie ornament naniesiony jest na skorupkę jajka przy pomocy ostrego narzędzia, np. nożyka, szpilki; *reg. śląsk.* kroszonka – drapanka opolska, skrobanka, rytowanka.

3.1.4. Naklejanka, oklejanka

„Naklejanka”, „oklejanka” to pisanki wykonane techniką oklejania, która – jak zauważa Katarzyna Kraczoń – jest obecnie najczęściej wykorzystywaną metodą zdobienia jaj¹⁸¹. W literaturze pojawiają się również nazwy: „wyklejanka” i „nalepianka”. Pierwsze trzy nazwy są derywatami motywowanymi kolejno od czasowników niedokonanych: *naklejać*, *oklejać*, *wyklejać*, które z kolei pochodzą od czasownika *kleić*. Ostatnia z wymienionych – od czasownika *lepić*.

Czasowniki *kleić* i *lepić* w znaczeniu ‘łączyć ze sobą różne elementy’ są synonimami. Pierwszy z nich pochodzi od rzeczownika „klej – psł. *кѣлѣѣ / *кѣлѣѣ ‘lepka, kleista substancja’ substancja w postaci najpierw lepkiej, a później twardniejącej i zasychającej masy, używana do łączenia ze sobą różnych elementów i powierzchni”¹⁸²; a drugi od „psł. *лѣпѣти ‘lgnąć, przylegać, przywierać, przyklejać się, lepić się’¹⁸³.

Może się więc wydawać, że to są synonimiczne nazwy ozdobionych jaj. Słowniki rzadko podają definicje któregośkolwiek z tych wyrazów. W literaturze etnograficznej również nie znajdujemy jednego sposobu rozumienia każdego z tych wyrazów, nierzadko stanowią one dla siebie synonimy, choć jeśli uwzględnimy technikę

¹⁷⁸ Zob. S. Cygan, *Słownik gwary opoczyńskiej*, Opoczno 2018, s. 165.

¹⁷⁹ B. Jasiński, dz. cyt., s. 205.

¹⁸⁰ <https://wsjp.pl/haslo/podglad/8606/skrobac> (dostęp: 22.05.25).

¹⁸¹ K. Kraczoń, *Pisanki*, Lublin 2017, s. 51.

¹⁸² <https://wsjp.pl/haslo/podglad/15137/klej/1859525/do-laczenia> (dostęp: 18.05.25).

¹⁸³ <https://wsjp.pl/haslo/podglad/59197/lep> (dostęp: 18.05.25).

wykonania tego typu pisanek, to nie jest to w pełni uzasadnione. Poniżej podaję definicje omawianych terminów pochodzące ze słowników i opracowań:

naklejanka – jajko ozdobione metodą naklejania wzorów z kawałków papieru, włóczki, płatków kwiatów i innych materiałów (WSJP / wersja elektroniczna);

nalepianka – *etn.* pisanka powstająca przez nalepienie na powłokę jajka różnobarwnych wycinków z papieru¹⁸⁴;

Znane na Kurpiach, w Puszczy Białej, a także na zachodnim Podlasiu tzw. **wyklejanki** lub **oklejanki** to jajka (najczęściej wydmuszki) pokryte białym rdzeniem sitowia jeziornego. Białe, cienkie paseczki sitowia – przyklejone do skorupki jajka i uzupełnione jaskrawymi nitkami wełnianymi lub skrawkami materiału – nadają im oryginalną fakturę¹⁸⁵.

Podane definicje pokazują, że ani w słownikach, ani w innych źródłach nie znajdujemy precyzyjnego wyjaśnienia poszczególnych terminów. W tym przypadku warto przyrzeć się znaczeniu prefiksów obecnych w analizowanych nazwach. Jolanta Piwowar, analizując funkcje prefiksów „o-”, i „ob(e)-”, pisze, że jednym ze znaczeń jest: „ogarnięcie czegoś z różnych, z wielu, ze wszystkich stron”¹⁸⁶, a więc „oklejać – to – pokrywać coś czymś na całej powierzchni, ze wszystkich stron; oblepiać” (JP WSJP Dunaj / t. 2, s. 1104). Jajko ozdobione na przykład kolorową wstążką jest całkowicie oklejone nią ze wszystkich stron. Jedną z zasad tego rzemiosła jest precyzyjne oklejanie całej powierzchni jajka.

Przedrostek *na-* w połączeniu z czasownikiem *kleić* realizuje znaczenie skupione „w obrębie jakiegoś przedmiotu (czasem jego części, strony), obszaru itp. (SJP Dor / wersja elektroniczna).

Przedrostek *wy-* z czasownikiem *kleić* nadaje znaczenie wyklejać – 1. przyklejając coś do czegoś, pokrywać powierzchnie czymś; 2. naklejać gdzieś dużo czegoś (JP WSJP Dunaj / t. 2, s. 2052).

Propozycja definicji terminów:

oklejanka – pisanka, której powierzchnia jest precyzyjnie oklejona jakimś elementem dekoracyjnym; wyklejanka.

naklejanka – pisanka, na która nakleja się elementy dekoracyjne; nalepianka.

¹⁸⁴ <https://pl.wiktionary.org/wiki/nalepianka> (dostęp: 18.05.25).

¹⁸⁵ D. Jasnowska, dz. cyt., s. 18

¹⁸⁶ J. Piwowar, *O sposobach opisu funkcji prefiksów „o-”, i „ob(e)-”, we współczesnej praktyce leksykograficznej*, „Prace językoznawcze” 2001, nr 3, s. 94.

3.1.5. Ażurka

Nazwa „ażurka” jest derywatem od słowa *azur* – „wzór tworzony przez układ otworów rozmieszczonych w określony sposób w jakiegoś rodzaju tkaninie lub tworzywie” (WSJP / wersja elektroniczna). Termin ten jest używany na portalach internetowych zajmujących się problematyką zdobienia jaj¹⁸⁷. Odnosi się on do pisanki wykonanej z wydmuszek jaj kurzych, kaczych, gęsich i strusich poprzez nawiercanie w skorupce otworów, tworzących ozdobny wzór¹⁸⁸. „Ażurki”, zdaniem Jerzego Lipki, w latach 60. XX w. „pojawiły się na konkursach jaja zdobione metodą »ażurową« – na wydmuszcze robi się wiertarką dentystyczną (lub podobnym narzędziem) otwórki (ornament) w skorupce jaja”¹⁸⁹.

Twórcy ludowi używają również terminu „rzeźbionka” na określenie ażurki (ażurowej pisanki)¹⁹⁰.

Propozycja definicji terminu:

ażurka – pisanka, której powierzchnia jest udekorowana otworami, tworzącymi ozdobny wzór; *rzadko* rzeźbionka.

3.1.6. Malowanka

Terminem „malowanka” określa się „jajko pomalowane na jeden kolor, przygotowywane na Wielkanoc” (WSJP / wersja elektroniczna). Taka definicja sugeruje, że terminy kraszanka i malowanka są synonimami. W słowniku gwar polskich znajdujemy nazwy regionalne, które są synonimami malowanki, np.: „*byki* (l.mn) – jaja malowane na jeden kolor, niepisane”¹⁹¹. Jak objaśniał Stanisław Dąbrowski, „Gładko farbowane pisanki w jednym tonie, bez ornamentu, zowią pogardliwie byczkami lub bykami. Byki, byczki, to nazwa porównawcza, wzięta z żywego inwentarza wiejskiego, gdyż byki są przeważnie całe jednej maści, a krowy często łaciate, więc też i pisanki w kilku kolorach zowią się jałówki, jałoweczki. W niektórych wsiach byczkami zowią

---

¹⁸⁷ Zob. np. <https://mamotoja.pl/rodzina/swieta-i-uroczystosci/rodzaje-pisanek-kraszanki-oklejanki-drapanki-foto-28475-r1/>; <https://www.nck.pl/aktualnosci/kraszanki-drapanki-historia-wielkanocnych-pisanek>; <https://www.werandacountry.pl/rekodzielo/zwyczajje/polskie-pisanki-wielkanocne>; <http://pm12.torun.pl/wp-content/uploads/2023/04/gazetka-kwiecien.pdf> (dostęp: 18.05.25).

¹⁸⁸ <https://www.nck.pl/aktualnosci/kraszanki-drapanki-historia-wielkanocnych-pisanek>; dostęp: 18.05.25.

¹⁸⁹ J. Lipka, dz. cyt., s. 75.

¹⁹⁰ Zob.: <https://stylowi.pl/azurki/2029072/jaja-rzezbione/strona/1> (dostęp: 23.05.25). Termin „rzeźbionka” oznacza również drewniane jajko ozdobione rzeźbą. Zob.: <https://megaglass.com.pl/jajko-odzoba-143948>; dostęp: 23.05.25.

¹⁹¹ Malowanka [hasło], [w:] J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. 1, Kraków 1900, s. 152.

pisanki farbowane cebulą albo czerwoną farbą¹⁹². Malowanki w kolorze czarnym nazywano „krukami”, „czarnulkami”, „czarnuszkami”¹⁹³. Inne odnotowane dialektalne nazwy to: *malowanka* (Frampol, Szczebrzeszyn, Chełm, Lubartów), *kraszanka* (Annpol, Skorbieszów, Hrubieszów, Trubaków, Ignułów), *krasanka* (Osowa, Czemierniki), *kraska* (Leśniowiec, Ostrów Krupski, Strupin Mały, Wiszniewica, Chełm)¹⁹⁴.

Nazwa „malowanka” jest jedyną spośród innych nazw regionalnych, która weszła do języka potocznego.

W ostatnich czasach pojawiły się opisy techniki zdobienia jaj przy pomocy farb i w takich źródłach przez malowanki rozumie się „malowane jajka farbami różnego rodzaju”¹⁹⁵. K. Kraczoń uważa, że malowanie jaj farbami to najmłodsza technika zdobienia, która jest popularna na Kujawach, Powiślu Dąbrowskim i na Śląsku. Autorka pisze, że takie „pisanki wykonane tą techniką, to prawdziwe dzieła sztuki, oddające regionalne tradycje”¹⁹⁶.

Propozycja definicji:

malowanka – 1. jajko pomalowane na jeden kolor; kraszanka, byczka; 2. jajko, pomalowane farbami w regionalne tradycyjne wzory; malowanka zalipiańska, malowanka kujawska, malowanka opolska.

3.1.7. Trawionka

W wywiadach przeprowadzonych z twórcami ludowymi pojawiła się nazwa „trawionka”. Tego wyrazu nie spotyka się w słownikach w odniesieniu do pisanki. Jedynie SJP Dor wyraz *trawionka* definiuje jako „szt. rycina otrzymana metodą chemiczną” (SJP Dor / wersja elektroniczna). W pisankarstwie termin ten oznacza: „wytrawianie barwnika kwasem np. z kiszonej kapusty lub serwatką, w efekcie czego powstaje pisanka z barwnym wzorem na jasnym wytrawionym tle”¹⁹⁷. Został on utworzony przy pomocy sufiksu –onka od czasownika *trawić* oznaczającego: „wykonywać wgłębienia na płycie metalowej za pomocą kwasów, wytrawiać” (WSJP Dubisz / t. 4, s. 897).

---

¹⁹² S. Dąbrowski, *Pisanki lubelskie*, Lublin 1936, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=4072703319429304&id=259165740783100&set=a.259571957409145>; dostęp: 24.04.25.

¹⁹³ Tamże.

¹⁹⁴ Tamże.

¹⁹⁵ <https://muzeum.glogow.pl/?c=article&id=687&print=1>; dostęp: 23.05.25.

¹⁹⁶ K. Kraczoń, *Pisanki...*, s. 57.

¹⁹⁷ Pisanka – symbol życia i odrodzenia (<https://mcksokol.pl/aktualnosc/pisanka-symbol-zycia-i-odrodzenia>); dostęp: 24.05.25.

Według twórców ludowych trawionki to pisanki, które wykonane są techniką batikową, pokryte woskowymi wzorami, ale zamiast barwnika zanurza się je w occie lub kwasie, które wytrawiają powierzchnię jajka niepokrytą woskiem. W rezultacie po usunięciu wosku skorupka jajka zyskuje fakturę.

Proponowana definicja:

trawionka – pisanka, na skorupce której znajdują się wgłębienia (ryciny), uzyskane w wyniku działania octu lub kwasu.

3.1.8. Marmurka

Słowniki nie odnotowują słowa „marmurka” jako nazwy ozdobionego jajka. Jest ono jednak używane przez twórców pisanek, co odnotowano w przeprowadzonych wywiadach. Nazwa „marmurka” została utworzona od rzeczownika *marmurek* oznaczającego „deseń w formie nieregularnych, jasnych plamek i linii na ciemnym tle lub odwrotnie, przypominający wzór niektórych odmian marmuru-skały” (WSJP /wersja elektroniczna). Oprócz terminu „marmurki” napotyka się także na nazwę „pisanki à la marmur”, odnoszące się do pisanek o podobnym (nie identycznym) zdobieniu jaki posiada marmur¹⁹⁸. Ta nazwa została utworzona przy pomocy francuskiego „à la” oznaczającego „podobnie jak; na wzór”.

Proponowana definicja:

marmurka – pisanka ozdobiona we wzór przypominający deseń marmuru.

3.1.9. Ziarnówka

„Ziarnówką” nazywa się jajko albo przedmiot w kształcie jajka ozdobiony / oklejony nasionami ziarnami¹⁹⁹, „Nazwy tej nie notują słowniki, jest ona używana przez twórców pisanek.

3.1.10. Woszczanka (monasterka)

W opisach kolekcji pisanek Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie zostały użyte nazwy „monasterka” i „woszczanka”. Pierwsza pochodzi od słowa *monastyr*, oznaczającego „prawosławny lub greckokatolicki klasztor” (WSJP – wersja elektroniczna). „Monasterka” jest *w całości pokryta ciepłym woskiem, na który następnie nakładano różne elementy dekoracyjne wykonane ze staniolu, drutu czy*

---

¹⁹⁸<https://architecturaldigest.pl/7-pomyslow-na-pisanki-wielkanocne-diy/>; dostęp: 24.04.25.

¹⁹⁹<https://www.youtube.com/watch?v=-AGpvipo7c>; <https://www.youtube.com/watch?v=tdOc24ZfWnQ>; dostęp: 25.05.25.

*koralików*²⁰⁰. Wykonana taką techniką pisanka była nazywana również, od użytego materiału, wosku, „woszczanką”. Monasterka, znajdująca się w zbiorach krakowskich, pochodzi z 1880 r. i została wykonana w jednym z prawosławnych zakonów żeńskich na Ukrainie.

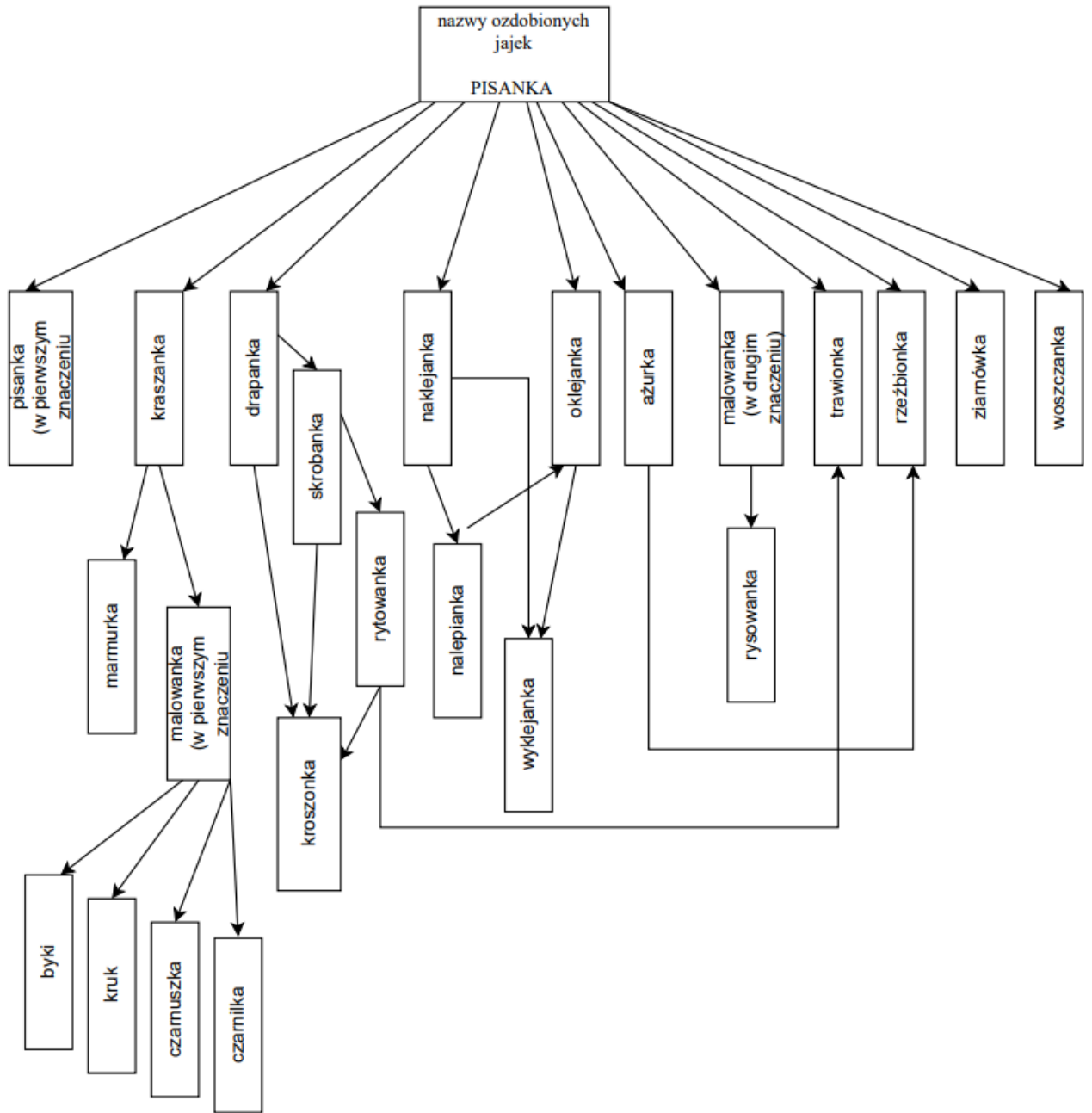
3.1.11. Nazwy pisanek pochodzące od regionów

W języku specjalistycznym często stosuje się nazewnictwo pisanek odnoszące się do regionu, z którego pochodzi dana technika albo ornament. Są to konstrukcje z przymiotnikiem pochodzącym od nazwy miejscowości lub regionu. Najbardziej znane są pisanki huculskie, opoczyńskie, lipskie, kurpiowskie, lubelskie, podlaskie, radomskie, łemkowskie; kroszonki opolskie; oklejanki kurpiowskie, łowickie; malowanki zalipiańskie, kujawskie, opolskie. Pojawiają się także nazwy od konkretnych miejscowości, jak: pisanki krajeńskie (od miasta Sępólno Krajeńskie w woj. kujawsko-pomorskim), wiszeńskie (od nazwy miejscowości Wisznia Mała na Dolnym Śląsku, skąd pochodzi twórca ludowy, który zaczął ozdabiać jajka wymyślaną przez siebie techniką²⁰¹) itp. Wszystkie mają charakterystyczne dla danych regionów techniki, wzory i kolory.

---

²⁰⁰<https://krknews.pl/niezwykla-historia-krakowskich-pisanek-kiedys-kosciol-ich-zakazywal/>; dostęp: 25.05.25.

²⁰¹Artysta „do nanoszenia wzoru używa konturpasty. Najczęściej tworzy białe wzory na ciemnozielonym tle, nawiązując do kolorystyki dolnośląskich strojów ludowych. Nanosi je za pomocą igieł od starych szklanych strzykawek. Zob. *Pisankarstwo jako żywa tradycja...*, s. 187.

Ryc. 3. Nazwy ozdobionych jaj (pisanka)

3. 2. Wydmuszka i jej części

Do wykonywania pisanek tradycyjnymi technikami wykorzystuje się wyłącznie jaja ptasie. Pisanka powstaje albo na pełnym surowym jajku (często ma znaczenie obrzędowe) lub na gotowanym (często jest atrybutem świąt wielkanocnych) czy na wydmuszce (najczęściej spotykane, ponieważ ten materiał jest najbardziej wygodny dla zachowania pisanki w muzealnych kolekcjach, jak również podczas warsztatów). Wcześniej wierzono, że tylko pełne jajko ma moc, a wydmuszka jest jej pozbawiona. Obecnie coraz częściej wzory i znaki napisane na jajkach przekazują informację bez względu na to, czy jajko jest pełne (surowe, gotowane) czy puste (wydmuszka).

Wydmuszka jest definiowana w słownikach języka polskiego jako *skorupka jajka* (np.: SJP Dor / t. 9, s. 1466; PSWP Zgół, 1998 / t. 46, s. 347), która posiada *małą dziurkę* (PSWP Zgół; USJP Dub 2006 / t. 4, s. 579), *dziurki* (WSJP wersja elektroniczna), *otworek* (SJP Dor,), *otworki* (WSJP Dun / 2007, s. 2044), przez którą zawartość jajka została *wydmuchana* (SJP Dor, PSWP Zgół, USJP Dub 2006 / t. 4, s. 579). Za najbardziej precyzyjną można uznać definicję WSJP, ponieważ omówiono następujące, istotne dla wydmuszki szczegóły: 1) *skorupka z dziurkami na czubkach*; 2) *po udekorowaniu używana jako ozdoba*. Należy jednak zwrócić uwagę, że zawartość jajka niekoniecznie musi być *wydmuchana*, określenia procesu usuwania zawartości jajka właściwszy wydaje się czasownik *usunięto*, który nie precyzuje sposobu, w jaki zostało to wykonane.

Proponowana definicja:

wydmuszka – skorupka jajka z dziurkami na czubkach, przez które usunięta (wydmuchana) została jego zawartość, po udekorowaniu używana jako ozdoba (pisanka).

Warto zwrócić uwagę na nazwy powierzchni wydmuszki w języku specjalistycznym związanym z pisankarstwem.

1. W przywołanej definicji była już mowa o *czubkach* skorupki (WSJP). Wykorzystanie tego wyrazu jest uzasadnione, ponieważ to słowo funkcjonuje także w literaturze etnograficznej. Na przykład: „Wszystkie ptasie jajka, niezależnie od gatunku, mają podobny kształt. Mają dwa czubki – węższy i nieco szerszy. Oraz wydłużone boki”²⁰²; „Posmarowałam **czubek** jajka klejem i zaczęłam owijanie

---

²⁰² <https://zycie.ca/kulinaria/details/2523/Fizyka-i-jajka>; dostęp: 24.04.25.

od góry”²⁰³; „Robienie oklejanki zaczynało się od „oczka” na *czubku* jajka”²⁰⁴. W wywiadach znajdujemy określenie: *górnny czubek* jajka (wydmuszki), synonimy *nosek*, *wąski czubek* jajka (wydmuszki) oraz *wierzchołek*.

2. *Dolny* czubek jajka (wydmuszki) w języku potocznym nazywa się *dupką*. Na przykład: „Uderzało się noskiem w nosek, *dupką w dupkę*, i kto miał mocniejsze jajko, ten wygrywał”²⁰⁵. Jako synonimów używa się wyrazów *dolny*, *gruby czubek*.

3. Część jajka (wydmuszki), którą najczęściej się ozdabia, nazywa się *brzuścem*. Dorota Jasnowska w wydanej w 2018 r. publikacji poświęconej pisankarstwu pisała: „W układach pasowych bieguny jajka ozdobione są najczęściej geometrycznymi rozetami lub kilkupłatkowymi kwiatami, a zasadniczy motyw roślinny umieszczony jest na *brzuścu jajka*”²⁰⁶; „Bieguny ozdobione są czterema liniami zakończonymi spiralnie, ten sam motyw pojawia się także na *brzuścu jajka*”²⁰⁷.

3.3. Nazwy narzędzi

W języku specjalistycznym spotykamy nazwy narzędzi, które różnią się w zależności od techniki zdobienia. W tej części pracy zostaną omówione narzędzia wykorzystywane do zdobienia jaj w technice batikowej i w technice rytowniczej. Są to nazwy, które występują tak w literaturze etnograficznej, jak i w innych źródłach, np. na „pisankarskich” portalach internetowych.

3.3.1. Narzędzia do techniki batikowej

Technika (metoda) batikowa polega na nanoszeniu gorącego wosku na powierzchnię skorupki. Do tego procesu wykorzystuje się narzędzia, które różnią się wyglądem czy budową, ale ich funkcja jest podobna: po pierwsze mają utrzymać gorący wosk albo go rozgrzać; po drugie - nanieść wosk na powierzchnię jajka. Tę czynność najczęściej wykonuje się przy pomocy *pisaka* (pisaczka, pisałca, pisadefka, kiski, kistki) albo *szpilki* (gwoździa).

---

²⁰³ <https://windowofmfashion.blogspot.com/2022/04/wielkanocne-diy-pisanki-z-woczki.html>; dostęp: 24.04.25.

²⁰⁴ <https://pismofolkowe.pl/artukul/jajka-z-dusza-5112>; dostęp: 24.04.25.

²⁰⁵ <https://poranny.pl/wybijany-uderzalo-sie-noskiem-w-nosek-dupka-w-dupke-i-kto-mial-mocniejsze-jajko-ten-wygrywal/ar/5301654>; dostęp: 24.04.25.

²⁰⁶ D. Jasnowska. *Pisanka. Subtelna sztuka zdobienia*, Wrocław 2018, s. 43.

²⁰⁷ Tamże, s. 45.

3.3.1.1. Pisak i jego części

„Pisak – przyrząd do pisania lub rysowania z grubą końcówką, napełniony tuszem” (WSJP / wersja elektroniczna). Nazwa narzędzia, a więc derywat mutacyjny utworzony został w wyniku derywacji sufiksальной od czasownika *писаć*.

Słowniki ogólne języka polskiego rzadko podają definicję „pisaka” jako narzędzia używanego w pisankarstwie, ponieważ jego nazwa jest używana niemal wyłącznie w kręgu specjalistycznym. Zawierają ją jedynie *Słownik warszawski* i *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* Haliny Zgółkowej:

pisak, pisadelko, aby napisać pisanekę, czyli piskę, trzeba mieć dobry **pisak**, to jest mały przyrząd z blachy, złożony w lejek i osadzony w drzewie. Najlepsze pisaki bywają z blaszki, znajdującej się na końcu sznurowadła (SJP War / t. 4, s. 206);

pisak – *artystyczny*, przyrząd składający się z blaszanej miseczki, osadzonej na rączce, zakończonej rurką, przez którą sphywa podgrzewany w miseczce воск: Pisaka używa się do zrobienia przedmiotów lub tkanin techniką batik. *Bliskoznaczne*: kulka, radełko. Pochodne: zob. zdr. Pisaczek. Por. przyrząd (PSWP Zgół /t. 28, s. 439).

Natomiast Jan Karłowicz w swoim *Słowniku gwar polskich* podaje następującą definicję:

pisek – narzędzie, używane przy pisaniu na jajkach wielkanocnych (JKar SGP 1906 / t. 4, s. 110).

Pisak jest to więc pierwsze, to jest *przyrząd z blachy* (SJP War), *przyrząd składający się z blaszanej miseczki* (PSWP Zgół); po drugie, *złożony w lejek* (SJP War), *zakończony rurką, przez którą sphywa podgrzewany w miseczce воск* (PSWP Zgół); po trzecie: *osadzony w drzewie* (SJP War), *jest na rączce* (PSWP Zgół). Stanisław Dąbrowski w pracy z 1936 r. podawał spotykane wśród ludności wiejskiej synonimiczne nazwy pisaka, jak „Pisadło, żelazko, piska, piórko, zakówka, druślak, korbak – i wyjaśniał jednocześnie, że – oto różne nazwy przyrządu do pisania, który się składa z patyczka, czasem wyciętego z miotły – oraz lejka blaszanego, umocowanego na samym końcu patyczka (często rozszczepionym) drutem lub nitką. Często lejek zrobiony jest z blaszki od sznurowadła bucika (zakówka), zagniecionej lejkowato na igle krawieckiej tak, aby otwór dolny był jak najmniejszy”²⁰⁸. Podobne opisy tradycyjnego pisaka znajdują się na stronach muzeów etnograficznych, np.:

---

²⁰⁸S. Dąbrowski, dz. cyt.

Pisak służący do nanoszenia wosku jest małym lejkiem wykonanym z wyklepanej blaszki od sznurowadła, a następnie wywinięty na grubej igle z jednej strony blaszki, umocowanym na patyczku pod kątem prostym²⁰⁹;

Pisanki tradycyjnie wykonywano metodą batikową polegającą na nanoszeniu wzoru roztopionym woskiem przy pomocy **pisaka** – małego lejka umocowanego na patyku i namaczaniu tak przygotowanego jajka w barwniku²¹⁰;

Pisak (pisaczek) składa zatem się z następujących elementów: 1. lejek, często zrobiony z blachy, z okucia od sznurowadeł; 2. nosek/ średnica wylotu lejeczka; 3. jest umocowany na patyku, wbity w patyk. Taka budowa pozwala umoczyć nosek w wosku, a następnie kreślić linię na powierzchni jajka. Dlaczego jest to ważne? W źródłach specjalistycznych pojawiają się informacje techniczne i praktyczne, dotyczące tego, jakiej grubości może być linia, np. 0,2; 0,3; 0,4; 0,5 mm i grubsze²¹¹. Jeszcze do niedawna każda pisankarka sama wykonywała sobie to narzędzie. Współcześnie są one produkowane przez wyspecjalizowanych rzemieślników, nierzadko wykonane z metalu, w tym z miedzi lub litu, które długo utrzymują temperaturę. Pojawiły się także elektryczne przyrządy do pisania woskiem z wymiennymi końcówkami²¹².

Inne nazwy tego narzędzia to *kiska/ kistka*. Termin ten nawiązuje do słowa *kość*. Początkowo używano jako narzędzia drobnych kostek kurzych. Funkcjonują także inne, dialektalne nazwy dla tego narzędzia: *żelazko, didyk, migółka, kolczyk*.

Proponowana definicja:

pisak – narzędzie do dekorowania jajek techniką batikową ornamentem linearnym; kiska/ kistka.

Czasami pisakiem nazywa się jakiegokolwiek narzędzie służące do zdobienia pisanek, np: *Opoczyńskie pisanki pisane są woskiem za pomocą tzw. kolczyka, czyli – mówiąc naukowo – pisaka*²¹³.

---

²⁰⁹ <https://teatrn.pl/leksykon/artykuly/etnografia-lubelszczyzny-pisanki/#techniki-zdobienia-jaj>; dostęp: 25.05.25.

²¹⁰ <https://mnzp.pl/pisanki-pisanki-jajka-kolorowe/>; dostęp: 25.05.25.

²¹¹ Ilość pisków na patyku równa się grubości linii (<https://www.etsy.com/pl/listing/975694431/kistka-pysanky-jajko-wielkanocne-pysanka>; https://www.etsy.com/pl/market/pysanky_kistka; dostęp: 25.05.25.

²¹² <https://www.etsy.com/pl/listing/226774359/zestaw-elektryczny-kistka-z-5-wymiennymi>; dostęp: 25.05.25.

²¹³ <https://www.radiomaryja.pl/informacje/pisanki-dzielo-artystyczne-spod-strzechy/>; dostęp: 25.05.25.

3.3.1.2. Szpilka

Dla ozdabiania jajka techniką batikową ornamentem łożkowym używa się tradycyjnie szpilki krawieckiej, igły, gwoździa, patyczka lub zapalki, np.: „Tradycyjne pisanki lipskie zdobione są rozgrzanym woskiem, nakładanym na skorupkę jajka za pomocą główki cienkiego *gwoździa* bądź *szpilki*”²¹⁴; Można też „pisać” woskiem przy pomocy narzędzi, np. *szydelek*. Ze zbioru nazw narzędzi stosowanych w codziennym życiu jedynie *szpilka* bywa uważana za termin pisankarski. Występuje ona we wszystkich rodzajach źródeł wykorzystanych w pracy: publikacjach etnograficznych, wywiadach z twórcami ludowymi, na stronach internetowych. Na jednej z takich stron czytamy: „Ten tradycyjny proces zdobienia polega na nanoszeniu na wydmuszkę rozgrzanego wosku pszczelego za pomocą szpileczki krawieckiej”²¹⁵.

Propozycja definicji:

szpilka – narzędzie do dekorowania jajek techniką batikową ornamentem łożkowym.

3.3.2. Narzędzia do techniki rytowniczej

W opisach współczesnej techniki rytowniczej pojawiają się następujące nazwy narzędzi, służących do wyskrobywania wzorów na skorupce jajka: nożyk, szpilka, brzytwa do golenia, nożyk do tapet, wiertło dentystyczne.

W Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu znajdują się informacje o jeszcze innych różnych narzędziach wykorzystywanych w tym celu, np: „Do końca lat 50. XX wieku do drapania kroszonek używano żyłek, zaostrzonych nożyc, brzytew lub noży szewskich (gnypy). Część twórców do rycia ornamentu używała specjalne, ukośnie ścięte nożyki oprawione w drewniane rączki (dłutka, ryżki)”²¹⁶. Nie można jednak ich uznać za terminy specjalistyczne. Terminem jest zaś słowo *skrobak*. Jest to nazwa modelu nożyka zaproponowanego przez twórcę ludowego z Opolszczyzny, Jerzego Lipki. *Skrobak* jest wykonany z odpowiedniej twardości stali i precyzyjnie zaostroszony²¹⁷. przymocowany do rączki wykonanej z drewna i ma dwustronny nożyk i cztery ostrza o różnej grubości, co pozwala na wyskrobywanie wzorów o bardzo różnych kształtach

²¹⁴<https://pikpodlaskie.pl/jak-wykonac-pisanke/>; dostęp: 25.05.25.

²¹⁵ <https://www.mocdekoracji.pl/pisanki/>; dostęp: 25.05.25.

²¹⁶ <https://muzeumwsiopolskiej.pl/tradycyjne-techniki-zdobienia-jaj-wielkanocnych-kroszonki/>; dostęp: 25.05.25.

²¹⁷ Tamże.

i wymiarach. Skrobak jest współcześnie w powszechnym użyciu wśród twórców ludowych.

3.4. Nazwy technik i typy ornamentów

W pisankarstwie funkcjonują terminy, które określają technikę zdobienia jaj. Większość to tradycyjne polskie nazwy, a niektóre tylko są zapożyczeniami z języków francuskiego, angielskiego, włoskiego, japońskiego, opisującymi charakterystyczne sposoby zdobienia.

Nazwy technik tworzone są przez trzy typy połączeń wyrazowych: rzeczownik „technika” + jaka? przymiotnik (technika batikowa, woskowa, pisankowa, aplikacyjna); „technika” + czego? forma od gerundium (technika drapania, skrobania, oklejania, malowania, rysowania); „technika” + zapożyczenie leksykalne (à la marmur technika decoupage).

W poniższych rozdziałach zostaną one omówione.

3.4.1. Technika woskowa

Najbardziej charakterystyczną techniką robienia pisanek jest *technika woskowa*. Istnieją dwa rodzaje tej techniki: batikowa (pisankowa) i drapana.

Technika batikowa (batiku), pisankowa polega na wykonaniu wzoru roztopionym woskiem na skorupce jajka przy pomocy pisaka (kiski). Jest ona uważana za najstarszą stosowaną technikę. Współcześnie jest dalej spotykana „w pasie ziem wschodnich,

od ziemi białostockiej po Lublin, Rzeszów i Zamość, oraz na Kurpiach i w Polsce centralnej – na Mazowszu i w regionie rawsko-opoczyńskim, kieleckim i radomskim”²¹⁸. Jajko pokryte wzorami wykonanymi z wosku zanurza się w barwniku. Miejsca pokryte woskiem pozostają niezabarwione. Czynność malowania wzorów i zanurzania w barwniku może być wielokrotnie powtarzana.

Dorota Jasnowska podaje, że nazwę dla tej techniki zapożyczono w XX od indonezyjskiego sposobu barwienia tkanin przy użyciu wosku²¹⁹. Metodą tą rysowano dwa typy ornamentu: łezkowy, wykonany przy pomocy szpilki, i linearny, wykonany za pomocą „kistki”²²⁰. Taka terminologia jest używana w języku specjalistycznym,

---

²¹⁸ <https://teatrn.pl/leksykon/artykuly/etnografia-lubelszczyzny-ludowe-wierzenia-o-jajku/>; dostęp: 25.05.25.

²¹⁹ D. Jasnowska, dz. cyt., s. 22.

²²⁰ Tamże, s. 23.

np: „Dominujący *ornament łezkowy*. Jest obok *ornamentu linearnego* jednym z najbardziej powszechnych w tradycyjnej technice batikowej. To łezka lub przecinek – linia tworzona krótkim i szybkim pociągnięciem np. główki od szpilki zanurzonej w roztopionym wosku pszczelim”²²¹. Czasem używa się zamiennie ornament i technika, np: „*Technika szpilkowa* polegała na moczeniu szpilki w wosku i nakładaniu go na jajko”²²².

Stosuje się również nazwy technik, które tworzone są przez złożone przymiotniki, np: „Jury wybrało nagrodzonych i wyróżnionych w czterech kategoriach (technikach): batikowo-pisakowa, batikowo-szilkowa, drapana i mieszana”²²³.

Technika woskowa (drapana) nie jest współcześnie rozpowszechniona. W tym przypadku jajko pokrywano gorącym woskiem, a potem wydrapywano na nim wzór ostrym narzędziem, a następnie wkładano do barwnika. Po usunięciu wosku na skorupce jajka zastawały kolorowe wzory. Ten podtyp techniki woskowej może być wariantem techniki rytowniczej.

3.4.2. Technika nakrapywania

Ta technika nie jest dokładnie opisana w etnograficznych źródłach. Jest podtypem techniki batikowej (woskowej). Nie potrzebuje ona specjalnych narzędzi, niezbędna jest tylko cienka świeczka woskowa. Woskiem, który topi płomień, kapie się na powierzchnię skorupki, chroniąc w ten sposób nadany jej wcześniej kolor, np: „Pisanki, które tworzono w regionie Białegostoku, wykonywane były bez narzędzi, albo przez nakrapianie wosku na jajka, lub przez nanoszenie prostych wzorów graficznych rozgrzanym końcem świecy”²²⁴.

3.4.3. Technika rytownicza (wyskrobywania, drapania)

D. Jasnowska pisała, że istota techniki rytowniczej polega na wyskrobywaniu wzorów ostrym narzędziem na wcześniej zabarwionej na jednolity kolor skorupce jajka²²⁵. K. Kraczoń tak opisała tę technikę: „Niezwykle efektowne, precyzyjne i bogate w ornament są jaja zdobione *techniką rytowniczą*, polegającą na wyskrobywaniu wzorów

²²¹ https://muzeumcyfrowe.mnwr.pl/obiekt/p/mnwr_ef-22; dostęp: 24.04.25.

²²² <https://miastodzieci.pl/czytelnia/malowanki-kraszonki-pisanki-o-zdobieniu-jajek-slow-kilka/>; dostęp: 25.05.25.

²²³ <https://ukraincy.org.pl/najpiekniejsze-pisanki/>; dostęp: 25.05.25.

²²⁴ <https://polskiemuzy.pl/pisanki-w-sztuce-polskiej-i-tradycjach-wielkanocnych/>; dostęp: 25.05.25.

²²⁵ D. Jasnowska, dz. cyt., s. 23.

na wcześniej ufarbowanym jajku przez specjalnie wykonane narzędzia²²⁶. Ta technika charakterystyczna jest przede wszystkim dla Śląska Opolskiego, kroszonki wykonywane są metodą rytowniczą (drapane). Synonimicznie stosuje się również nazwę: technika wyskrobywania, np: „Jedną z tych metod jest *technika wyskrobywania* ornamentów²²⁷”.

3.4.4. Technika trawienia (wytrawiania)

Istnieją trzy rodzaje techniki wytrawiania. Dwie z nich zostały opisane przez twórców ludowych w trakcie przeprowadzanych z nimi wywiadów. Pierwsza i druga są podtypami techniki batikowej (woskowej). W każdej dochodzi do procesu wytrawiania, czyli wykonania wzorów „o określonym kształcie w twardej powierzchni, używając do tego kwasu” (WSJP, wersja elektroniczna). Czasownik „wytrawić” określający sposób wykonania wzoru jest podstawą słowotwórczą terminu. Czym innym jest już kolejność podejmowanych w tym procesie czynności.

Pierwsza z wymienionych technik polega na tym, że wydmuszka zafarbowana na jeden kolor i ozdobiona ornamentem woskowym wkładana jest do octu, kwasu (czy soku z kiszanej kapusty). Kwas wytrawia farbę w miejscach niepokrytych woskiem. Po kilkukrotnym powtórzeniu tego procesu uzyskuje się pisankę z kolorowym ornamentem na białym tle. Powstaje pisanka trawiona (kolorowa).

W przypadku drugiej, białą wydmuszkę ozdobioną woskowym ornamentem wkłada się do octu; kwas usuwa tło skorupki. Po usunięciu wosku gorącą wodą pisanka zyskuje fakturowe tło. Powstaje biała pisanka trawiona.

Wreszcie trzecia – nie potrzebuje ani wosku, ani specjalnych narzędzi. Opisał ją J. Lipka: „Jest to metoda polegająca na wytrawianiu wzorów przez ich „pisanie” kwasem z kapusty lub octem na kolorowej skorupce, a następnie ścieranie kwasu. Na wytrawionym przez kwas miejscu powstaje biały wzór. Do „pisania” używano w przeszłości gęsiich piór, a w ostatnich latach piór do pisania atramentem, ale wykonanych ze stali kwasoodpornej²²⁸. W literaturze przedmiotu opisywana jest także technika zdobienia jaj kwasem solnym, którą określano terminem *zajzajer*. Swoje źródło ma w języku niemieckim, pochodzi od słowa *salzäure* – kwas

---

²²⁶ K. Kraczoń, *Pisanki...*, s. 45.

²²⁷ <https://kulturaludowa.pl/artykuly/o-pisankach-palmach-i-zwyczajach-wielkanocnych/>; dostęp: 25.05.25.

²²⁸ J. Lipka, dz. cyt., s. 73.

solny²²⁹. Współcześnie do wytrawiania wzorów wykorzystuje się wybielacz chemiczny, a wzory pisane się patyczkiem, pędzlem lub stalówką.

3.4.5. Technika oklejania (naklejania, aplikacyjna)

Podstawową zasadą tej techniki zdobniczej jest naklejanie różnorodnych materiałów na wydmuszkę. Przy pomocy tej techniki powstają różne typy ozdobionych jaj. Bywają one popularne w różnych rejonach Polski. Omówię tu kilka wybranych podtypów:

1. **Technika oklejania rdzeniem sitowia**, jak pisze K. Kraczoń, jest bardzo popularna m.in. na Kurpiach w Puszczy Białej²³⁰. Polega na tym, że na wydmuszkę nakleja się nawilżony rdzeń sitowia, między który przykleja się wełniane różnokolorowe (żółte, czerwone, zielone) nici. Są to tzw. oklejanki kurpiowskie.

2. **Technika oklejania wielobarwnymi wycinankami (aplikacyjna)** jest charakterystyczna dla okolic Łowicza, gdzie bardzo popularne są wielobarwne wycinanki wykonywane „poprzez warstwowe naklejanie na jajko kolorowego papieru stopniowo od największego do najmniejszego elementu”²³¹. Są to tzw. oklejanki łowickie.

3. **Technika oklejania quilling** polega na dekorowaniu wydmuszek zwijanymi wąskimi paskami papieru. Nie jest to jednak nawiązanie do żadnej tradycji ludowej. W nazwie tej techniki zastosowano zapożyczenie z języka angielskiego. Słownik podaje następującą definicję: *wykonywanie papierowych ozdób z wąskich pasków grubego papieru zwiniętych w kształt spiralnej sprężyny* (SJP / wersja elektroniczna).

4. **Technika oklejania decoupage (serwetkowa)**, to technika zdobienia wydmuszek polegająca na naklejaniu warstw cienkiego papieru, między innymi serwetek, np: „Pisanki – *technika serwetkowa* i *spękania jednoskładnikowe*”²³². Nazwa *decoupage* pochodzi z języka francuskiego, gdzie oznacza ‘cięcie’. SJP podaje taką definicję tego pojęcia: „technika ozdabiania przedmiotów polegająca na przyklejaniu wzoru wyciętego z papieru lub serwetki papierowej na odpowiednio spreparowaną powierzchnię tak, aby powierzchnia była zupełnie gładka” (SJP / wersja elektroniczna).

---

²²⁹ <https://muzeum.przeworsk.pl/wp-content/uploads/2023/07/OD-WSTEPNEJ-SRODY-www.pdf>; dostęp: 25.05.25.

²³⁰ K. Kraczoń, *Pisanki...*, s. 52.

²³¹ Tamże, s. 54

²³² <https://rawska.art/warsztaty/pisanki-technika-serwetkowa-i-spekania-jednoskladnikowe/>; dostęp: 26.04.25.

5. **Technika oklejania sospeso** jest odmianą techniki decoupage, w której wykorzystuje się specjalną folię. Po ogrzaniu nad płomieniem świeczki i nakłada się ją na jajko. Termin wywodzi się z języka włoskiego i oznacza *ozdobiony*.

3.4.6. Technika malowania

K. Kraczoń pisze, że technika malowania farbami akrylowymi czy olejnymi jest najmłodszą techniką zdobienia jaj. Popularna jest na Kujawach, Powiślu Dąbrowskim i na Śląsku. Autorka zaznacza, że „w sztuce ludowej technika malowania jajek ma charakter wtórny”²³³. Jajka ozdobione tą techniką nazywa się malowanekami. Najbardziej znane są malowanki zalipiańskie, kujawskie, opolskie.

3.4.7. Technika kanzashi

Technika kanzashi jest odmianą techniki oklejania. Nazwa pochodzi z języka japońskiego, a sama technika polega na układaniu i sklejanu na jajku satynowych wstążek w charakterystyczne kwiaty, które łączy się, opalając je płomieniem, np: „Ostatnimi czasy furorę robi zapożyczona z Japonii metoda *kanzashi*. Polega na przyozdabianiu wielkanocnych jaj wstążkami i kwiatami wykonanymi ze ścinków materiału. Wszystko jest łączone przy pomocy ognia”²³⁴.

---

²³³ K. Kraczoń, *Pisanki...*, s. 57.

²³⁴ <https://sepelnokrajenskie.naszemiasto.pl/tak-wygladaja-krajenskie-pisanki-jedynie-takie-w-polsce/ar/c6-8752493>

Część IV

Statystyczna analiza wyrazu *pisanka*

Przy pomocy dostępnych narzędzi można ustalić, jak często dane słowo (lub jego forma) występuje w korpusie języka polskiego. Korpus pozwala także sprawdzić użycie różnych form gramatycznych danego słowa, umożliwia wyznaczenie typowych związków słów, które często występują razem, co jest podstawą dla tworzenia słowników kolokacyjnych i badań związków wyrazowych. Możliwe jest także przeanalizowanie kontekstów użycia słowa (konkordancja), które pokazuje rzeczywiste zdania z korpusu, w jakich występuje dane słowo, co umożliwia jakościową i statystyczną analizę kontekstu²³⁵.

NKJP jest największym ogólnodostępnym korpusem, który zawiera ponad 1,5 miliarda słów, składa się z podkorpusów różnych gatunków języka, w tym mieści teksty literackie, prasowe, internetowe, mówione. Wyraz można wpisać przez wyszukiwarkę PELCRA (<https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/>).

Statystyczna analiza leksemu *pisanka* na podstawie korpusów języka polskiego pozwala, po pierwsze, ustalić frekwencje wyrazu i jego form, po drugie, opisać współwystępowanie wyrazów (kolokacji). Oczywiście, to nie są wszystkie możliwości, które daje praca z korpusami językowymi, ale ograniczam się wyłącznie do analizy wyrazu *pisanka*.

Przeszukiwany zbiór NKJP zawiera ponad 240 mln słów. Słowo *pisanka* w M. l.p. (102 przykłady) zostało znalezione w 78 różnych tekstach, w tym z literatury współczesnej (koniec 90. XX w. początek XXI w., autorzy: *Adam Wiedemann, Ewa Cechnicka, Mariusz Wilk, Beata Obertyńska, Monika Rakusa, Włodzimierz Nowak* in.) i prasy (czasopisma: „Polska sztuka ludowa”, „Polityka”, „Wieści Podwarszawskie”, „Tygodnik Rybnicki”, „Dziennik Zachodni”, „Dziennik Polski” i inne; gazety: „Gazeta Wyborcza”, „Gazety Krakowska”, „Gazeta Poznańska”, „Gazeta Pomorska”). W innych przypadkach znaleziono również 102 przykłady z 38 różnych tekstów, najczęściej używane wyrazy w M. l.mn. (pisanki) – 48, D. l.mn. (pisanek) – 25, N. l. mn. (pisankami) – 26; B. l.p. (pisanke) – 9, N. l.p. (pisanke) – 2, Msc l.mn (pisankach) – 3. Są również słowa pochodne: *pisankarka, pisankarki, pisankarskich*.

---

²³⁵O zastosowaniach NKJP pisali m.in.: Adam Przepiórkowski, Mirosław Bańko, Rafał Ł. Górski, Barbara Lewandowska-Tomaszczyk: *Kompleksowe opracowanie NKJP – opis struktury, anotacji, metod statystycznych i zastosowań korpusu*, Warszawa 2012.

Na przykład w Kolokatorze (wyszukiwarce kolokacji dla danych NKJP) wyraz *pisanka* jako ośrodek kolokacji występuje 86 razy. Wyniki kolokacji przedstawiono w tabeli 2. Najczęściej występują połączenia z przymiotnikami, np.: *pisanka wielkanocna* (9 r.), *najpiękniejsza pisanka* (7 r.), *kolorowa pisanka* (18 r.).

Ośrodek kolokacji występuje w korpusie 86 razy.		Podajemy wyniki na podstawie wszystkich współwystąpień.		Znaleziono 9 kolokacji spełniających zadane kryteria.	
#	Kolokacja	Pasujące współwystąpienia (kliknij na frekwencję, aby wyświetlić przykłady)	Ogółem	Chi ²	
1.	wielkanocny	pisanka_wielkanocna(2), wielkanocna_pisanka(2),	9	1,991,348.84	
2.	najpiękniejszy	najpiękniejsza_pisanka(2),	7	329,208.63	
3.	kolorowa	kolorowa_pisanka(2),	9	147,243.61	
4.	kolorowy	kolorowa_pisanka(2),	9	147,243.61	
5.	i	pisanka_i(2), i_pisanka(2),	14	89.81	
6.	to	pisanka_to(4), to_pisanka(2),	6	24.75	

Tab 2. Wyniki wyszukiwania kolokacji wyrazu *pisanka* (M.l.p.) w NKJP. (<https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/collocations.jsp>; dostęp: 21.05.25)

W innych formach gramatycznych *pisanka* najczęściej występuje w połączeniach z rzeczownikami *kraszanka* (10 r.), *palmy* (26 r.); z przymiotnikami *wielkanocne* (55 r.), *święteczne* (9 r.), *najładniejsze* (9 r.), *najpiękniejsze* (18 r.), *strusie* (6); z czasownikami i pochodnymi od nich imiesłowami: *malować* (*malowane, malując, malowanie*) (59 r.), *zdobić* (*zdobienie, zdobiona, zdobione*) (18 r.); *dekorować* (*dekorowanie, dekorowane, dekorowano*) (5 r.) (Wyniki wyszukiwania w tabeli 3.)

Ośrodek kolokacji występuje w korpusie 707 razy.		Podajemy wyniki na podstawie wszystkich współwystąpień.		Znaleziono 75 kolokacji spełniających zadane kryteria.	
#	Kolokacja	Pasujące współwystąpienia (kliknij na frekwencję, aby wyświetlić przykłady)	Ogółem	Chi ²	
1.	kraszanka	pisanki_kraszanki(2), kraszankami_pisankami(2), kraszanki_pisanki(1),	10	1,802,479.79	
2.	wielkanocny	wielkanocne_pisanki(10), pisanek_wielkanocna(2), pisanek_wielkanocnych(8), pisanka_wielkanocna(2), wielkanocnych_pisanek(3), pisanki_wielkanocne(4), wielkanocnymi_pisankami(2), wielkanocnej_pisanki(2), wielkanocna_pisanka(2), wielkanocna_pisanek(2), wielkanocnym_pisanki(1), pisanki_wielkanocnej(1), wielkanocnych_pisankach(1), wielkanocnych_pisanki(1),	55	614,054.11	
3.	malować	malowania_pisanek(10), malowanie_pisanek(2), malowały_pisanki(7), malować_pisanki(5), maluje_pisanki(4), malowaliśmy_pisanki(3), pisanki_malowane(3), malując_pisanki(2), malujemy_pisanki(2), malowane_pisanki(2), malowaniu_pisanek(2), malującym_pisanki(1), malowaniem_pisanek(1), malować_pisanek(1), malowano_pisanki(1), malowalam_pisanki(1), malowanymi_pisankami(1), pisanek_malowanie(1), malującą_pisanki(1), malował_pisanki(1), malują_pisanki(1),	59	189,080.91	
4.	palic	palmy_pisanki(10), pisanki_palmy(2),	19	184,648.65	
5.	zdobic	zdobienia_pisanek(4), pisanki_zdobione(4), zdobienie_pisanek(2), zdobione_pisanki(2), zdobieniu_pisanek(2), pisankami_zdobionymi(1), zdobionych_pisanek(1), pisanka_zdobiona(1),	18	140,573.7	
6.	zdobienie	zdobienia_pisanek(4), zdobienie_pisanek(3), zdobieniu_pisanek(2),	9	121,650.84	
7.	palm	palmy_pisanki(10), pisanki_palmy(2), pisanek_palm(2), pisanki_palma(2), pisanka_palma(1), palm_pisanek(1),	25	108,934.52	
8.	palma	palmy_pisanki(10), pisanki_palmy(2), pisanek_palm(2), pisanki_palma(2), palmę_pisanek(1), pisanka_palma(1), palm_pisanek(1),	26	100,377.72	
9.	stroik	pisanki_stroiki(2), pisanek_stroik(1), pisanek_stroików(1),	8	93,971.57	
10.	dekorować	dekoruje_pisanki(1), dekorowanych_pisanek(1), dekorowano_pisankami(1), pisanki_dekorowane(1), dekorowanie_pisanek(1),	5	60,238.42	
11.	najładniejszy	najładniejsza_pisanek(2), najładniejsze_pisanki(2),	9	59,525.02	
12.	najpiękniejszy	najpiękniejsza_pisanka(2), najpiękniejszą_pisanek(2), najpiękniejsze_pisanki(4),	18	53,023.23	
13.	baranki	baranki_pisanki(3), pisanki_baranki(2), baranków_pisanek(1),	6	39,827.99	
14.	skorupka	skorupkami_pisanek(2), skorupki_pisanek(2), skorupką_pisanki(1), skorupek_pisanki(1),	6	36,148.12	
15.	kolorowa	kolorowe_pisanki(2), kolorowa_pisanka(2), kolorowych_pisanek(2),	25	34,104.75	
16.	kolorowy	kolorowe_pisanki(2), kolorowa_pisanka(2), kolorowych_pisanek(2),	25	34,104.75	
17.	strusi	strusie_pisanki(3), pisanki_strusie(1), strusich_pisanek(1), strusia_pisanka(1),	6	27,274.74	
18.	strus	strusie_pisanki(3), pisanki_strusie(1), strusia_pisanka(1),	5	21,631.89	
19.	baranek	baranki_pisanki(3), pisanki_baranki(2), baranków_pisanek(1), pisankami_baranek(1),	7	21,370.95	
20.	święcici	święcenie_pisanek(1), święconymi_pisankami(1), pisanek_święcenie(1), święconą_pisanek(1), święcone_pisanek(1),	5	20,783.73	
21.	święteczny	święteczne_pisanki(2), święteczną_pisanek(2), świętecznymi_pisanki(1), pisanek_święteczna(1), świętecznych_pisanek(1), świętecznymi_pisankami(1),	9	9,387.51	
22.	iaiko	iaika_pisanki(2), pisanek_iaika(2), iaiek_pisanki(1), iaika_pisanek(1), pisanki_iaika(1),	7	5,949.95	

Tab. 3. *Pisanka* jako ośrodek kolokacji w NKJP (<https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/collocations.jsp>; dostęp: 21.05.25)

Analiza wyrazu *pisanka* dokonana przez narzędzia NKJP pozwoliła uzyskać rzeczywiste dane na podstawie współczesnej polszczyzny: uwzględniono źródła, w których najczęściej pojawia się jednostka leksykalna; wyjaśniono połączenie kontekstowe ze słowem *pisanka* i pochodnymi od niego; zaznaczono najczęściej używane

kolokatywne związki. *Pisanka* to wyraz o dość wysokiej frekwencji w języku polskim, często używane w kontekstach praktycznych i emocjonalnych. Kolokacje pokazują typowe użycia związane z procesem zdobienia jaj, z materiałem, z charakterystycznymi określeniami.

Jeszcze jedna analiza została przeprowadzona na podstawie **Korpusomatu**, który pozwala stworzyć własny korpus, narzędzie przetwarza tekst i wykonuje analizę morfosyntaksyczną. Przez Korpusomat można zrobić analizę formy podstawowej (lemmy), kategorii gramatycznych, funkcji składniowej. Narzędzie pomaga analizować znaczenia słów, kolokacje i sposób użycia w rzeczywistych tekstach. na potrzeby pracy stworzyłam **korpus „Leksyka pisankarstwa”** (<https://korpusomat.eu/corpus/2017>), który jest ogólnodostępny, mieści ponad 50 tekstów i ma ponad 60 tys. segmentów.

Przy pomocy narzędzi Korpusomatu można dokonać analizy statystycznej, która pokazuje ilość i części mowy pochodnych słów. Wyniki znajdują się w tabeli 4. Najczęściej występują rzeczowniki *pisanka* (648), *pisankarka* (40), *pisankarstwo* (12), *pisankarz* (3); przymiotnika *pisankarski* (4).

The screenshot shows a web interface titled 'LISTA FREKWENCYJNA' with a search bar containing 'pisanka'. Below the search bar is a table with three columns: 'Lemat', 'Część mowy', and 'Liczba wystąpień'. The table lists various forms of the word 'pisanka' and their grammatical categories and frequencies.

Lemat	Część mowy	Liczba wystąpień
pisanka	NOUN	648
pisankarka	NOUN	33
pisankarstwo	NOUN	12
pisankarek	NOUN	7
pisankarski	ADJ	4
pisankarz	NOUN	3
pisankarek	PROP	2
pisankarka	PROP	1

Tab. 4. Liczba wystąpień słowa *pisanka* i pochodnych od niego wyrazów w korpusie

Tabela 5 przedstawia układ graficzny interfejsu wyszukiwania wyrazu *pisanka*, z uwzględnieniem formy bazowej i formy napotykannej w tekście. Najważniejszą informacją w tej tabelicy jest miara statystyczna (C-value), która pochodzi z metody wykrywania wielowyrzowych jednostek leksykalnych (terminów i kolokacji). To narzędzie pomaga automatycznie wykrywać istotne i trwałe wyrażenia wielowyrzowe w korpusie, biorąc pod uwagę częstość występowania danego wyrażenia w korpusie, długość wyrażenia i zagadnienie. Im wyższy jest wskaźnik C-value, tym

większa szansa, że słowo lub wyrażenie jest terminem lub stabilną kolokacją²³⁶. Dane zawarte w tabeli 4 pokazują ilość wystąpień w kontekstach wyrazu *pisanka* – 400, ze słowami: *jajko* – 259, *wzór* – 151, *jajka* – 122 oraz z wyrażeniami: *symbol życia* – 17, *technika batikowa* – 12, *zdobić jajo* – 21; *święto wielkanocne* – 14. Przy tym miara C-value do wyrazu *pisanka* stanowi ponad 61 jednostek, co wskazuje na to, że mamy do czynienia z terminem.

TERMINOLOGIA								
Pobierz								
Ranking	Forma bazowa	Forma w tekście	C-value	Długość	Wystąpienia	Wystąpienia w kontekście	Konteksty	
1	1	pisanka	pisanka	61.61	1	618	400	209
2	2	jajo	jajo	40.51	1	407	259	136
3	3	symbol życia	symbol życia	27.69	2	29	17	13
4	4	technika batikowy	technika batikowa	24.80	2	26	12	10
5	5	zdobić jajo	zdobienie jaj	23.60	2	25	21	15
6	6	święto wielkanocny	święto wielkanocne	22.25	2	24	14	8
7	7	jajko	jajko	21.83	1	220	95	57
8	8	wzór	wzór	21.14	1	213	151	92
9	9	jajka	jajka	20.63	1	208	122	72

Tab. 5. Interfejs wyszukiwania wyrazu „pisanka” w odniesieniu do terminologii

Oprócz tego Korpusomat pozwala wykonać profile słowa *pisanka* i umożliwia odnalezienie w tekstach słownictwa, które często łączy się ze wskazanym wyrazem w związkach składniowych od najczęstszego stopnia łączliwości do najrzadszego. Tabela 6 stanowi zaledwie fragment wyników wyszukiwania, w którym wyróżnione zostały takie dane, jak: 1) słowa, których podmiotem jest *pisanka* to czasowniki: *mieć, pochodzić, móc, występować, znaleźć, pełnić, symbolizować*; 2) słowa, których dopełnieniem bliższym jest *pisanka* to czasowniki: *wykonywać, tworzyć, znaleźć, robić, pisać, dawać, ofiarować, otrzymać, kojarzyć*; 3) słowa, których dopełnieniem dalszym jest *pisanka* to czasowniki: *obdarowywać, nazywać, obtaczać, wykupywać, odwdzińczyć, szkodzić, wręczyć*; 4) słowa, których modyfikatorem jest *pisanka* to wyrazy: *związać, pojawiać, wyposażać, zaczerpnąć*; 5) słowa, z którymi *pisanka* występuje w koordynacji to rzeczowniki: *grzechotka, kroszonka, kraszanka, jajo, drapanka, ozdoba, zwyczaj*; 6) modyfikatory przymiotnikowe słowa *pisanka* to przymiotniki: *wielkanocny, stary, wielobarwny, batikowy, lemkowski, huculski, lubelski, tradycyjny*; 7) modyfikatory

²³⁶ K. Frantzi, S. Ananiadou, H. Mima, *Automatic recognition of multi-word terms the C-value / NC-value method*, International Journal on Digital Libraries 2000, nr 3(2), s. 115-130; https://www.researchgate.net/publication/220387502_Automatic_Recognition_of_Multi-word_Terms_The_C-value_NC-value_Method; dostęp: 22.05.25).

czasownikowe słowa *pisanka* to: *wykonać/wykonywać, malować, zdobić, pochodzić, poświęcić, skrobać, prezentować, farbować, drapać*; 8) modyfikatory nominalne słowa *pisanka* to rzeczowniki: *świat, wzór, motyw, kolor, wygląd, batik, etnografia, pole, rodzaj, ornament*; 9), słowa, których modyfikatorem nominalnym jest *pisanka* to rzeczowniki: *skorupka, rodzaj, wzór, nazwa, kolor, dekoracja, legenda, znaczenie, tradycja, kolekcjonerka, funkcja*.

Otrzymane kolokacje charakteryzują związki wynikające z ogólnych zależności semantycznych oraz wywodzące się z języka specjalistycznego danej dziedziny.

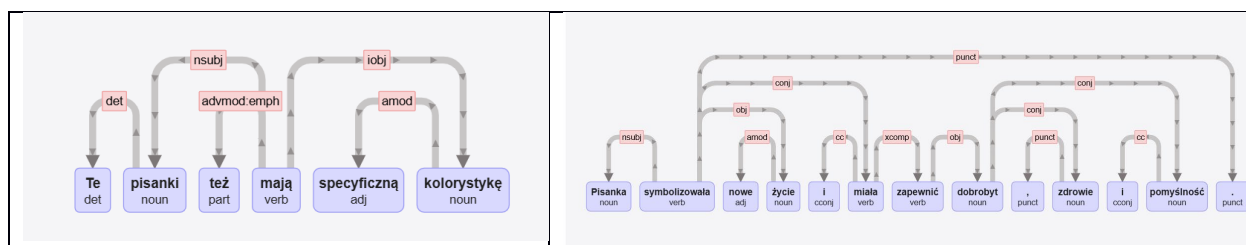
**WYNIKI WYSZUKIWANIA DLA FORMY PISANKA JAKO NOUN: RZECZOWNIK
SŁOWO POJAWIA SIĘ W KORPUSIE 648 RAZY**

Widoczne kolumny   Pokaż 10 pozycji   Szukaj:

	słowa których podmiotem jest "pisanka"	słowa których dopełnieniem bliższym jest "pisanka"	słowa których dopełnieniem dalszym jest "pisanka"	słowa których modyfikatorem jest "pisanka"	słowa z którymi "pisanka" występuje w koordynacji	modyfikatory przymiotnikowe słowa "pisanka"	czasownikowe modyfikatory słowa "pisanka"	modyfikatory nominalne słowa "pisanka"	słowa których modyfikatorem nominalnym jest "pisanka"
1	mieć VERB 9.547	wykonywać VERB 9.035	obdarowywać VERB 7.634	związać ADJ 8.155	grzechotka NOUN 10.066	wielkanocny ADJ 9.599	wykonać ADJ 9.291	świat NOUN 7.5	skorupka NOUN 9.038
2	pochodzić VERB 8.584	tworzyć VERB 8.778	nazywać VERB 7.203	pojawiać VERB 7.197	kroszonek NOUN 8.268	stary ADJ 9.278	wykonywać ADJ 8.411	wzór NOUN 7.23	rodzaj NOUN 9.033
3	móc VERB 8.061	znaleźć VERB 8.593	obtaczać VERB 6.649	wyposażać NOUN 6.656	kraszanka NOUN 8.186	myśluborski ADJ 8.947	malować ADJ 8.176	motyw NOUN 7.105	wzór NOUN 8.038
4	występować VERB 7.917	robić VERB 7.631	wykupywać VERB 5.658	zaczepnąć ADJ 6.656	jajo NOUN 8.121	wielobarwny ADJ 8.629	zdobić ADJ 8.155	kolor NOUN 6.898	nazwa NOUN 7.891

Tab. 6. Profil słowa *pisanka* (fragment)
(https://korpusomat.eu/word_profiles/2017/; dostęp: 22.05.25)

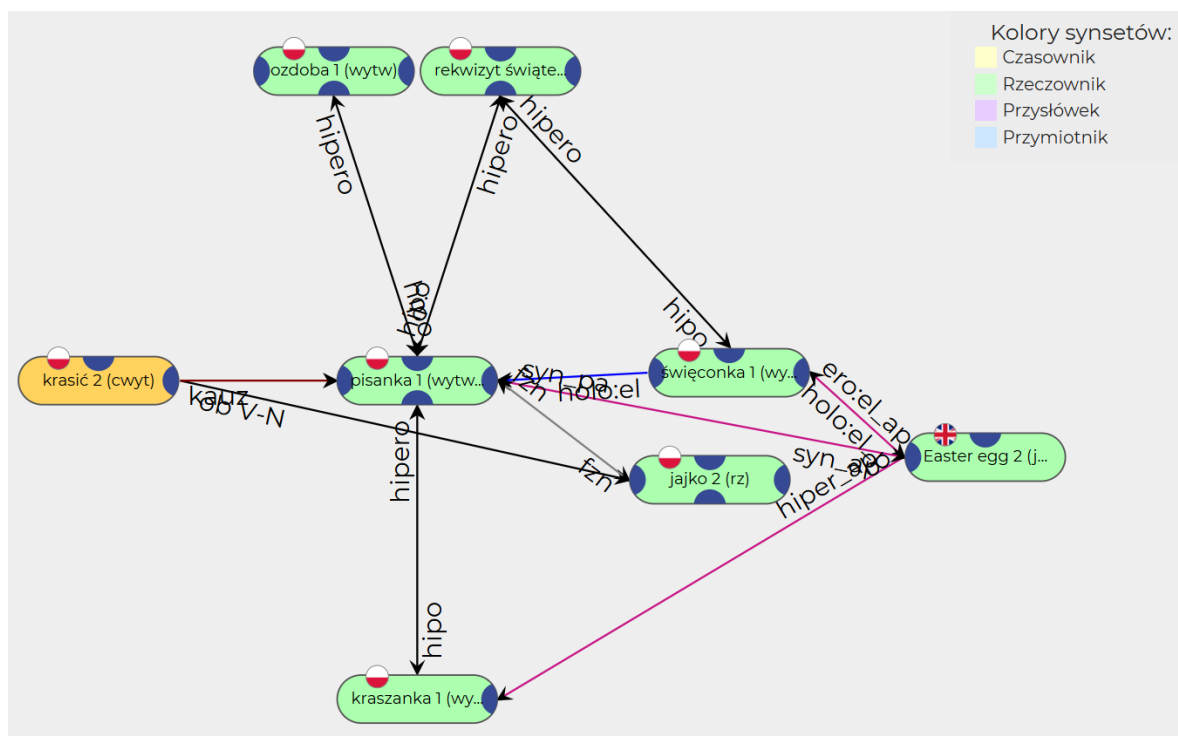
Każde uwzględnione połączenie można sprawdzić w kontekście. Na przykład w korpusie znalazło się 18 wyników z czasownikiem *mieć*, w których *pisanka* jest podmiotem, przy czym podaje się lewy i prawy kontekst. Każdy element ma charakterystykę składniową. Można odtworzyć wizualizację drzewa zależnościowego (wykres 1), żeby sprawdzić relacje między członami zdania.

Wykres 1. Przykłady drzewa zależnościowego (fragmenty)

Na potrzeby niniejszej pracy wykorzystany został relacyjny słownik semantyczny *Słowosiec* (<https://slowosiec.pl/>). Jest to narzędzie, w którym każdy wyraz

definiowany jest w odniesieniu do innych wyrazów ze wzajemnymi relacjami. Okazało się ono przydatne także do określenia związków słowa *pisanka* z innymi wyrazami. Pozwoliło wykazać: 1) hiperonimy – *ozdoba* (to, czego funkcją jest ozdabianie, dodawanie waloru estetycznego) oraz *rekwizyt świąteczny*; 2) hiponimy – *kraszanka* i *święconka*; 3) deminutyw – *pisaneczka*; 4) kauzacja, czyli relacja opisująca czasowniki wyrażające powodowanie: *krasić* (zdobić jajka na Wielkanoc, najczęściej: przez farbowanie skorupki na jeden kolor, rzadziej także wykonując wzory i inne dekoracje na skorupce); 5) derywatywność, czyli relację łączącą derywat z jego podstawą słowotwórczą: *pisać* (malować we wzory, zdobić rysunkami); 6) relacja łącząca przymiotnik relacyjny z jego rzeczownikową podstawą słowotwórczą: *pisankowy*; 7) fuzyzmami synsetów, czyli luźno zdefiniowana relacja synsetów, która informuje, że pomiędzy dwoma pojęciami istnieje związek semantyczny: *jajko*²³⁷. Wizualizacja relacji słowa *pisanka* przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Relacje semantyczne wyrazu *pisanka* w Słowsieci.
 źródło: <https://slovosiec.pl/sense/d539d3a5-aac4-11ed-aae5-0242ac130002>; dostęp: 27.05.25.

Można zauważyć, że przeprowadzona w niniejszej pracy analiza jest o wiele obszerniejsza niż zawartość Słowsieci.

Podsumowując, analiza wyrazu *pisanka* w takich narzędziach, jak NKJP, Korpusomat (własny korpus z tekstami dotyczącymi pisankarstwa) i Słowsieć dała następujące wyniki: łączna liczba wystąpień wariantów słowa *pisanka* (lemma: *pisanka*)

²³⁷ <https://slovosiec.pl/sense/d539d3a5-aac4-11ed-aae5-0242ac130002>; dostęp: 25.05.25.

i pochodnych od niego wyniosła w NKJP – 218 wystąpień, w Korpusomacie – 707 wystąpień, w Słowosieci – 6 relacji.

Najczęstsze formy fleksyjne: *pisanka, pisaki, pisanek, pisankami*. Gramatyczne funkcje – rzeczownik, rodzaj żeński, liczba pojedyncza i mnoga; funkcje w zdaniach – podmiot, dopełnienie. Kolokacje (NKJP): *pisanka wielkanocna, pisanka najpiękniejsza, pisanka kolorowa, pisanki malowane, zdobienie pisanek, święcenie pisanek, jajka-pisanki, świąteczne pisanki*. Najsilniejsze kolokacje wg C-value (Korpusomat): *pisanka wielkanocna, pisanki malowane, pisanka ozdobiona, robić pisanki, pisać pisanki, pisanka – kraszanka, kroszonka, drapanka, grzechotka; pisanka batikowa, łemkowska, huculska*. Wyraz *pisanka* pełni wiele ról semantycznych i gramatycznych, ale dominuje jego użycie w znaczeniu atrybutu wielkanocnego.

Wysoka liczba kolokacji z przymiotnikami emocjonalnymi (np. *najpiękniejsza, najładniejsza*) wskazuje na silne nacechowanie kulturowe.

WNIOSKI

1. W pracy przeanalizowano podstawowe pojęcia języka specjalistycznego i socjolektu i zaproponowano zestawienie ich cech, a mianowicie: cel używania, funkcja, grupy użytkowników, charakterystyka językowa, kontekst użycia, forma używania języka oraz styl. Zaproponowano analizowanie leksyki związanej z pisankarstwem w kontekście badań nad językami specjalistycznymi, ponieważ za najważniejsze kryterium uznano to, używane jest ono w etnografii i wśród twórców ludowych.

2. Dokonano próby ustalenia miejsca słownictwa pisankarstwa w systemie języka specjalistycznego, które zostało wyekscerpowane ze źródeł pochodzących z wieków: XIX, XX i XXI oraz ze współczesnych naukowych i popularnonaukowych publikacji.

3. Została wykonana analiza badań nad terminologią rzemiosł w języku polskim od końca XIX w. w oparciu o słowniki (np. nazw tkackich), liczne opracowania (np. słownictwa kowali, rzemiosł skórzanych i rzemiosł w drewnie, terminologii bartniczej i in.).

4. Terminologia pisankarstwa została opracowana w ujęciu historyczno-etnologicznym, przeanalizowano definicje terminu „pisankarstwo” w słownikach języka polskiego i zaproponowano na potrzeby niniejszej pracy trzy definicje. Po raz pierwszy w definicji bierze się pod uwagę pisankarstwo jako rzemiosło i dziedzinę sztuki ludowej. Zaproponowane definicje uwzględniają zarówno techniczną, kulturową, jak i artystyczną jego istotę.

5. Przedstawiono analizę współczesnych przestrzeni społecznych związanych z pisankarstwem, zwracając przy tym uwagę, że pisankarstwo współcześnie to nie tylko rzemiosło, ale również działalność artystyczna, która niekoniecznie jest związana wyłącznie z tradycją ludową, a nierzadko pełni funkcję rozrywkową. Zwrócono uwagę, że te zmiany spowodowane zostały przez rozwój zarówno terminologii, jak i nazewnictwa.

6. Zaproponowano trzy etapy rozwoju pisankarstwa, które są ściśle związane z wydarzeniami historycznymi. Każdy okres został opisany chronologicznie z uwzględnieniem opracowań naukowych, kolekcji prywatnych i muzealnych, czasopism specjalistycznych. Badacze poświęcili sporo uwagi tematyce tworzenia pisanek i pisankarstwu, klasyfikacji, opisów regionalnych cech ornamentów, technik, co dało możliwość badań nad terminologią pisankarstwa. Taki przegląd pozwolił wskazać etapy

i kierunki, w jakich rozwinęło się i rozwija obecnie zarówno pisankarstwo, jak i badania na jego temat, a także jak wzbogaca się terminologia z nim związana.

7. Przeprowadzona została analiza leksykalno-semantyczna słownictwa pisankarstwa. W oparciu o jej wyniki zaproponowano następujące grupy nazw: nazwy ozdobionych jaj (26), nazwa wyduszka i nazwy jej części (6), nazwy narzędzi (24), nazwy osób (3), nazwy technik i typów ornamentów (21), nazwy pisanek pochodzących od regionów (16). W sumie przeanalizowano 66 jednostek językowych.

8. Zaproponowano definicje terminów, które uwzględniają tradycję i współczesne tendencje z punktu widzenia języka specjalistycznego.

9. Przeprowadzono analizę statystyczną słowa *pisanka* za pomocą Narodowego Korpusu Języka Polskiego (218 wystąpień), uwzględniając kolokacje z przymiotnikami i rzeczownikami.

10. Został utworzony korpus „Terminologia pisankarstwa” w Korpusomacie, przeanalizowano liczbę wystąpień w nim słowa *pisanka* (707) wraz z pochodnymi wyrażeniami. Wyjaśniono miarę C-value (dla terminów), która dla słowa *pisanka* wynosi ponad 61 jednostek, co wskazuje, że ten wyraz jest terminem w języku specjalistycznym. Wyznaczono wysoką liczbę kolokacji, w tym z przymiotnikami emocjonalnymi, co jest cechą kulturową.

11. Analiza wyrazu *pisanka* w Słownosieci pokazała tylko 6 relacji, co nie odzwierciedla stanu faktycznego, który wykazała niniejsza praca.

12. W perspektywie badawczej pozostają takie zagadnienia, jak: analiza nazw ornamentów, motywów, elementów, oraz językowo-kulturowy (JOS) obraz pisanki.

BIBLIOGRAFIA

Słowniki

Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wyd. Literackie, Warszawa 2005.

Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego* [1927], Wiedza Powszechna, Warszawa 1993.

Cygan S., *Słownik gwary opoczyńskiej*, Opoczno 2018.

ISJP Bań – *Inny słownik języka polskiego*, t.1-2, red. M. Bańko, PWN, Warszawa 2000.

JKarSGP – J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, Kraków 1906.

PSWP Zgół – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zhólkowa, Wyd. Kurpisz, Poznań 2003.

SIJPAr – *Słownik ilustrowany języka polskiego M. Arcta*, 1929.

SJP Dor – *Słownik języka polskiego*, t.I-XI, red. W. Doroszewski, Wiedza Powszechna, Warszawa 1958-69.

SJP Lin – *Słownik języka polskiego*, M. Samuel Bogumił Linde, 1858, T. IV.

SJP PWN – *Słownik języka polskiego PWN*, red. L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, L. Wiśniakowska, Warszawa 2016.

SJP Szym – *Słownik języka polskiego PWN*, t. 1-3, red. M. Szymczak, Warszawa 1978-81.

SWar – J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. 1-8, Warszawa 1952-53, wyd. fotooffset. z 1900-1927.

SWil – *Słownik języka polskiego wydany przez Maurycego Orgelbranda*, opr. A. Zdanowicz i in., Wilno 1861, Część II.

SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*, oprac. pod.kier. A. Sikorskiej-Michalak, O. Wojniłko, Warszawa 1998.

SWJP Dun – *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Reader's Digest Przegląd, Warszawa 2007.

USJP Dub – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, PWN, Warszawa 2006.

WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*, red. Żmigrodzki (wersja elektroniczna).

WSPP – *Wielki Słownik Poprawnej Polszczyzny*, red. A. Markowski, PWN, Warszawa 2004.

Literatura

Adamowski J., *O symbolice wielkanocnego jaja*, „Twórczość Ludowa” 1992, R. VII (21), nr 1-2, s. 38–40.

Antoniewicz W., *Pisanki w Polsce*, Ziemia IV/ 12, 1913, s. 180–189.

Bajerowa I., *Badania nad terminologią języków specjalnych (środowiskowych)*, [w:] *Język i językoznawstwo polskie w sześćdziesięcioleciu niepodległości (1918-1978)*, red. J. Rieger, M. Szymczak, Wrocław 1982, s. 37-40.

Bukowska J., *Pisanki polskie z X-XIII wieku*, „Polska Sztuka ludowa” 1958, nr 1, s. 45-49.

Buttler D., *Dyskusyjne zagadnienia opisu polskich gwar środowiskowych*, [w:] *Govornite formi i slovenskite literaturni jazici*, red. B. Koneski, B. Vidoeski, K. Toshev, Skopje 1973.

Cieśluk K., *Wielki Post i Wielkanoc w dawnej tradycji ludowej w gminach: Lipsk, Dąbrowa Białostocka, Sztabin, Płaska i Nowy Dwór*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 2014, z. 20, s. 255–298.

Czetyrba-Piszczako M., *Słownictwo z zakresu zwyczajów i obrzędów jako przyczynek do badań współczesnego stanu gwar społeczności ukraińskiej na Warmii i Mazurach*, „Acta Polono-Ruthenica” 2018, 1 (XX), s. 157-167.

Datchenko Y., *Етнокультурні джерела назв писанок з фітоморфними елементами* [Etnokulturalne źródła nazw pisanek z elementami fitomorfnyimi], *Дослідження з лексикології й граматики української мови*, Dnipro 2016, t. 17, s. 50-58.

Datchenko Y., *Етносимвол великоднього яйця в українському мовно-культурному просторі* [Etnosymbol jajka wielkanocnego w ukraińskiej językowo-kulturalnej przestrzeni], *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*, Dnipro 2016, t. 24, nr 11, s. 43-48

Datchenko, Y. *Інтерпретація писанки як візуально культурного тексту* [Interpretacja pisanki jako wizualno kulturalnego tekstu], *Дослідження з лексикології і граматики української мови*, Dnipro 2015, t. 16, s. 3-10.

Datchenko Y., *Основні етапи формування термінологічної лексики писанкарства* [Etapy stanowienia leksyki terminologicznej pisankarstwa], „Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство”, Dnipro 2015, t. 21 (3), s. 31-35.

Datchenko, Y., Dyachok, N. *Особливості комплексних назв писанкарської термінології*. [Cechy złożonych nazw terminologii pisankarstwa], *Вісник Луганського*

національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. т. 2, 2022, s. 5-13

Datchenko Y., Dyachok, N. *Особливості утворення назв писанок в українськомовній традиції* [Cechy nazw pisanek w ukraiñojęzycznej tradycji], Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна, серія «Філологія». nr 87, 2020, s. 9-15

Datchenko Y., Polishchuk L., *Назви писанок як об'єкт ономастики* [Nazwy pisanek jak obiekt onomastyki], „Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство”, Dnipro 2017, t. 25, вип. 23 (2), s. 28-37.

Dąbrowski S., *Pisanki lubelskie*, Lublin 1936.

Dekowski J.P., *Pisanki opoczyńskie i ich funkcja społeczna*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1973, nr 17, s. 21-45.

Dudek J., *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII — recenzja*, „Studia Zachodnie” 1998, t. 3, s. 226-227.

Fabiszak M., Konat B., *Zastosowanie korpusów językowych w językoznawstwie kognitywnym*, [w:] *Metodologie językoznawstwa. Ewolucja języka. Ewolucja teorii językoznawczych*, red. Piotr Stalmaszczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 131-143.

Falińska B., *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, t. I: *Słownik gwarowych nazw tkackich*, Wrocław 1974, t. II: *Zróźnicowanie geograficzne. Obróbka włókna*, Wrocław 1977; t. III: *Zróźnicowanie geograficzne. Tkactwo*, Wrocław 1980.

Gajda S., *Rozwój polskiej terminologii górniczej*, Opole 1972.

Gaweł A., *Rok obrzędowy na Podlasiu*, Białystok 2012.

Gawełek F., *Palma, jajko i śmigus w praktykach wielkanocnych ludu polskiego*, Lwów 1911.

Grabias S., *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1994.

Grucza E., *Języki specjalistyczne — indykatory i/lub determinanty rozwoju cywilizacyjnego*, [w:] *Problemy technolingwistyki*, red. J. Lewandowski, Warszawa 2002, s. 9-26.

Grucza S., *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*, Warszawa 2024.

Homolacs K., *O wartości zdobnictwa ludowego*, Polska sztuka ludowa, 1949, listopad-grudzień, nr 11-12, s. 311-327.

Hytrek A., *Górny Szląsk pod względem obyczajów, języka i usposobienia ludności*, Kraków 1879, reprint Opole 1996.

Janicka-Szysko R., *Słownictwo rzemiosł w drewnie w leksyku doby nowopolskiej*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Skorupskiej-Raczyńskiej, Gorzów Wielkopolski 2019.

Jarosz B., *O (nie) tożsamości pojęć język specjalistyczny, język specjalny, język fachowy, język profesjonalny, język zawodowy, profesjolekt, technolekt*, „Polonica” 2018, t. XXXVIII, s. 85-108.

Jarosz B., *Typologie socjolektów w polskiej literaturze językoznawczej*, [w:] *Badania nad językiem i kulturą*, t. 1: *Tradycja i współczesność w języku i literaturze*, red. S. Gaś, D. Kalecińska, S. Wawrzyniak, Poznań 2016, s. 139-154.

Jasiewicz Z., *Skąd, z czym i w jaki sposób etnografia/ etnologia / antropologia pojawiła się przed 100 laty w odrodzonym państwie Polskim?*, „Lud” 2018, t. 102, s. 77.

Jasiński B., *Opolskie kroszonkarstwo*, [w:] *Pisankarstwo jako żywa tradycja w świetle jubileuszu 50 edycji Ogólnopolskiego Konkursu PisaneK im. Michała Kowalskiego*, red. M. Pecuch i inni, Gorzów Wielkopolski 2024.

Jasnowska D., *Pisanka, subtelna sztuka zdobienia*, Wrocław 2024.

Język zawodowy, oprac. M. Kucala, [w:] *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1978.

Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej, red. J. Lukszyn, Warszawa 2005.

Kajowski K., *Jajko i pisanka w świecie przedchrześcijańskich Słowian*, Poznań 2025.

Kania S., *Studia socjolingwistyczne. Skrypt dla studentów*, Szczecin 1995.

Karczmarszewski A., *Ludowe obrzędy doroczne w Polsce południowo-wschodniej*, Rzeszów 2011.

Klemensiewicz Z., *O różnych odmianach współczesnej polszczyzny*, Warszawa 1953.

Klinger W., *Jajko w zabobonie ludowym u nas i w starożytności*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny” 1909, 2(30), s. 162-190.

Kolberg O., *Pokucie. Obraz etnograficzny*, Kraków 1882.

Kowalczuk, W. *Ośrodek pisankarski w Lipsku nad Biebrzą*, Lipsk nad Biebrzą 2004.

Kowalik M., *Malowane woskiem – tradycyjna i współczesna pisanka krzczonowska*, „Zeszyty Wiejskie” 2021, nr 27, s. 255-274.

- Kraczoń K., *Pisanki*, Lublin 2017.
- Krčėk F., *Pisanki w Galicji*, Lwów 1893–1900.
- Kubiak B., *Pojęcie języka specjalistycznego*, „Języki Obce w Szkole” 2002, nr 5, s. 6-11.
- Kucharzyk R., *Relikty dawnych zwyczajów ludowych w języku i kulturze (na przykładzie wsi małopolskiej)*, „Gwary Dziś” 2016, t. 8, s. 141-150.
- Kulžinskij S., *Описание коллекции народных писанок*. Вып. 1. С альбомом из 33 хромолиитографированных и 12 черных таблиц (всего 2 219 рисунков) [Opis zbioru pisanek ludowych. Tom. 1. Z albumem zawierającym 33 chromolitografie i 12 czarnych tablic (w sumie 2219 rysunków)], Москва 1899.
- Kurdyła, T. *Czy słownictwo rzemieślnicze jest terminologią?*, „Prace Filologiczne” 2003, XLVIII, s. 345-355.
- Kurdyła, T. *Ludowe terminologie rzemieślnicze (na przykładzie słownictwa kowali i kołodziejów jaśliskich)*, „Język Polski” 2003, nr 1, s. 50-54.
- Kurdyła T., *O podziałach odmian społecznych polszczyzny i nieostrości ich granic*, „Język Polski” 2023, z. 3, s. 16-28.
- Kuroń H., *Słownik rzemieślniczy*, Warszawa 1963.
- Kwaśnicka-Janowicz A., *Staropolska terminologia bartnicza*, Kraków 2018.
- Ligara B., *Relacje między językiem ogólnym a językiem specjalistycznym w perspektywie językoznawstwa polonistycznego, stosowanego i glottodydaktyki*, „LingVaria” 2011, VI, nr 2 (12), s. 163-181.
- Lipka J., *O jajku prawie wszystko, czyli o wielkim dziele sztuki na małej skorupce*, Opole 2005.
- Mianecki A., *Jajo w wybranych wątkach ludowych bajek magicznych*, [w:] *Mit, prawda, imaginacja*, red. P. Kowalski, Wrocław 2011.
- Młynarczyk E., *Językowy obraz rzemiosła jako zawodu i źródła utrzymania (w świetle polskich przysłów i frazeologizmów)*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2013, t. VIII, s. 220-226.
- Młynarczyk E., *Nie święci garnki lepią. Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii*, Kraków 2013.
- Młynarczyk E., *Nie święci garnki lepią”. Obraz rzemiosła utrwalony w polskiej frazeologii*, Kraków 2013.
- Młynarczyk E., *Obraz narzędzi rękodzielniczych w polskich frazeologizmach i przysłowiach*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2014, t. IX, s. 30-39.

Młynarczyk E., *Polskie słownictwo handlowe XVI i XVII wieku (na materiale krakowskich ksiąg miejskich ilustracji królewskiej)*, Kraków 2010.

Młynarczyk E., *Statuty cechowe jako źródło słownictwa rzemieślniczego*, [w:] *Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy*, red. B. Dunaj, M. Rak, Kraków 2010, s. 279-286.

Moszyński K., *Kultura ludowa Słowian, cz. 2: Kultura duchowa*, Kraków 1934.

Nadurska K., *Z polskiego słownictwa teatralnego*, „Język Polski” 1972, nr 1, s. 18-28.

Pajewska, E. *Słownictwo tematyczne związane z lasem w kontekście badań nad językami specjalistycznymi*, Szczecin 2003.

Pawlik K., *Słownictwo z zakresu zwyczajów i obrzędów wielkanocnych w perspektywie historycznej*, „Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny”, Szczecin 2016, t. 16, s. 211-226.

Piekot T., *Język w grupie społecznej*, Wałbrzych 2008.

Pietkiewicz K., *Sztuka ludowa ziemi lubelskiej*, Polska sztuka ludowa, 1949, nr 9-10, s. 289-298.

Pisankarstwo jako żywa tradycja w świecie jubileuszu 50 edycji Ogólnopolskiego Konkursu PisaneK im. Michała Kowalskiego, red. M. Pecuch i in., Gorzów Wielkopolski 2024.

Piwowar J., *O sposobach opisu funkcji prefiksów „o-”, „i”, „ob(e)-”, we współczesnej praktyce leksykograficznej*, „Prace językoznawcze” 2001, nr 3, s. 93-106.

Pokropek M., *Ludowe tradycje Suwalszczyzny*, Suwałki 2010.

Przeździecka M., *Pisanki białostockie*, „Polska Sztuka Ludowa” 1965, nr 2, s. 101-110.

Przeździecka M., *Pisanki w Radomsku*, „Polska Sztuka Ludowa” 1956, nr 4-5, s. 219-227.

Przybylska R., *Problem opisu i klasyfikacji słownictwa fachowego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze” 1984, z. 79, s. 159-173.

Reinfuss, R., Świdorski J., *Sztuka ludowa w Polsce*, Kraków 1960, s. 121-123.

Reinfuss R., Świdorski J., *Sztuka ludowa w Polsce*, Kraków 1960.

Riabinin J., *Z lubelskiej terminologii rzemieślniczej*, Lublin 1937.

Rusek J., *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*, Warszawa 1996.

Satkiewicz H., *Norma polszczyzny ogólnej a język subkultur*, „Język a kultura”, t. 10: *Język subkultur*, red. J. Anusiewicz, B. Siciński, Wrocław 1994, s. 9-19.

Sągajłło-Kaczanowska M., *Barwniki używane w Polsce do kraszenia jajek w XIX i XX wieku*, Etnografia Polska, 1961, t. 4, s. 207-233.

Schabowska M., Piwnik K., Gryniewicz M., *Polskie współczesne profesjonalizmy słownikowe*, [w:] *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, red. M. Szymczak, Wrocław – Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 169-174.

Selimski L., *Polskie cieśla i cieślica*, „Język polski” 1992, (LXXII), nr 1, s. 30-32.

Siemianowska S., Pankiewicz A., Sadowski K., Pawlicki J. K., *W kwestii techniki wykonania i szklwienia wczesnośredniowiecznych pisanek-grzechotek ze Śląska*, 2023, 71, s. 243-270.

Skowronek B., *O nauczaniu języków specjalistycznych*, [w:] *Języki fachowe, problemy dydaktyki i translacji*, red. A. Kątny, Olecko 2001, s. 115-123.

Skubalanka T., *Założenia analizy stylistycznej*, [w:] *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, red. H. Markiewicz, J. Sławiński, Kraków 1976.

Sokalski B., *Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym i ekonomicznym*, Lwów 1899.

Stadtmuller K., *Słownictwo rzemieślnicze*. VII Dzieł zbożowy: młynarstwo, piekarstwo; VII Dział ceramiczny: Ceglarstwo, garncarstwo i zduństwo, Kraków 1923.

Szadyko S., *Istota, miejsce, rola i znaczenie języków specjalistycznych we współczesnym globalnym świecie*, „Prosopon” 2012, nr 1, s. 185-212.

Szuchewycz W., *Huculszczyzna*, Lwów 1908.

Święcicka M., *Z badań nad współczesną frazeologią rzemieślniczą*, „Studia Polonistyczne” 1986/87, t. 14/15, s. 293-301.

Świtłała-Mastalerz J., *Bielowickie Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Ludowej w Opoczyńskim: idee i inspiracji*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 2003, nr 7, s. 263-279.

Tkachenko V., *Феномен українського писанкарства кінця XIX – початку XXI ст. (історіографічна й джерелознавча секція)* [Fenomen ukraińskiego pisankarstwa końca XIX – początku XXI stulecia (sekcja historiograficzna i źródłoznawcza)], Kijów 2020.

Udziela S., *Lud polski w powiecie ropczyckim w Galicji*, Kraków 1892.

Urbańczyk S., *Rozwój języka narodowego*, [w:] *Z dziejów powstania języków narodowych i literackich*, red. Z. Stieber, Warszawa 1956, s. 24-25.

Urbańczyk S., *Słowniki ich rodzaje i użyteczność*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967.

Walerczuk M., *Jajka i pisanki w obrzędach Słowian średniowiecznych*, [w:] *Z dziejów średniowiecznej Europy Środkowo-Wschodniej. Zbiór studiów*, red. J. Tyszkiewicz, „Fasciculi Historici Novi 6”, Warszawa 2007, s. 643-657.

Wawrzyniak J., *Symbolika jajka w grobie dziecka w okresie wczesnośredniowiecznym* w: *Dusza maluczka, a strata ogromna*, Poznań 2004, s. 134-155.

Wieczorkiewicz C., *O gwarach środowiskowych*, „Poradnik Językowy” 1961, z. 5, s. 225-232.

Wilkoń A., *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice 1989.

Wisł M., *Pisanki na tkaninie*, Kraków 1922.

Witalisz A., *Najnowsze metodologie badawcze w lingwistyce kontaktu i automatyczna ekscerpcja anglicyzmów*, „Język Polski” z. 2 (2022), s. 5-22.

Wolski Z., Dowgird T., *Pisanki, jajka malowane wielkanocne*, Warszawa 1890.

Wysoczański W., *Nazwy zawodów i zajęć w porównaniach (na materiale frazeologii i paremiologii)*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia” CXXXIII, Wrocław 2005, s. 443-452.

Zajda A., *Z historii polskiego słownictwa rzemieślniczego. Nazwy narzędzi stolarskich w kilku tekstach z okresu od początku XVII do początku XX wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” t. 1226, „Prace Językoznawcze” 1999, z. 19, s. 153-171.

Zdunkiewicz-Jedynak D., *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa 2008.

Żak-Święcicka M., *Charakterystyka słownictwa zawodowego rzemieślników*, „Poradnik Językowy” 1984, z. 5, s. 294-299.

Żurawska-Chaszczewska J., *Słownictwo rzemiosł skórzanych w polszczyźnie historycznej*, Gorzów Wielkopolski 2014.

Żurawska-Chaszczewska J., *Słownik słownictwa rzemiosł skórzanych*, Poznań 2010.

Żurawski J., *Wpływy niemieckie we współczesnej gwarze szewskiej*, „Poradnik Językowy” 1982, z. 1, s. 41-49.

Źródła elektroniczne

Chmielewska D., *Największa pisanka – rekord Guinnessa*, <https://biurerekordow.pl/najwieksza-pisanka-rekord-guinnessa/>

Czerwionka-Leszczyń: *Pisanka na nowo – zobacz jak artyści i dzieci reinterpretują wielkanocny symbol*, <https://iknw.pl/index.php/2025/04/07/czerwionka-leszczyzny-pisanka-na-nowo-zobacz-jak-artysty-i-dzieci-reinterpretuja-wielkanocny-symbol/>

Górał A., *Pisankarka – praca, zarobki, doświadczenie, zatrudnienie, przyszłość*, <https://www.aplikuj.pl/porady-dla-pracownikow/3020/pisankarka-praca-zarobki-doswiadczenie-zatrudnienie-przyszlosc>

Grzechotka – pisanka https://wmuzeach.pl/wszystkie-objekty/qmf7FFnj6I8vMfyYQ20H_grzechotka-pisanka-

Kraczoń K., *Słów kilka o magicznej roli pisanek i innych zapomnianych zwyczajach*, „Kultura ludowa” 2020, <https://kulturaludowa.pl/artykuly/slow-kilka-o-magicznej-rol-i-pisanek-i-innych-zapomnianych-zwyczajach/>

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego https://pl.wikipedia.org/wiki/Krajowa_lista_niematerialnego_dziedzictwa_kulturowego

Łukaszyc A., *Słowiańskie gliniane pisanki i grzechotki. Zabawki czy przedmioty związane z magią*, „Historykon” 2014, <https://historykon.pl/slowianskie-gliniane-pisanki-i-grzechotki-zabawki-czy-przedmioty-zwiazane-z-magia/>

Manikowska E., *Pisanki*, <http://visualheritage.eu/portfolio/pisanki/>

Manufaktura wielkanocna, <https://www.zamek.wroclaw.pl/projekty/manufaktura-swiateczna/manufaktura-wielkanocna-2022/>
<https://ukraina.uwr.edu.pl/2024/05/04/warsztat-z-pisankarstwa/>

Mikulski M., *Jajka wielkanocne prosto spod szliferki. „Żebym zrobić pisanę, poszłam do warsztatu męża”*, https://miasta.tokfm.pl/miasta_tokfm/7,184650,28341471,jajka-wielkanocne-spod-szlifierki-zeby-zrobic-swoja-pisanke.html

Muzeum Narodowym w Szczecinie, https://wmuzeach.pl/wszystkie-objekty/VMMmGxIhFUVwxMBp953J_grzechotka-pisanka-

Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, <https://podroze.onet.pl/polska/podlaskie/podlaskie-50-lecie-muzeum-rolnictwa-przedstawione-na-pisankach/h5sds23>

Muzeum w Raciorzu, <https://podroze.onet.pl/polska/podlaskie/podlaskie-50-lecie-muzeum-rolnictwa-przedstawione-na-pisankach/h5sds23>

Muzeum Wsi Opolskiej: warsztaty z pisankarstwa, <https://muzeumwsiopolskiej.pl/wydarzenia/bezplatne-warsztaty-pisankarskie-dla-osob-doroslych/>

Najdziwniejsze pisanki <https://turystyka.wp.pl/najdziwniejsze-pisanki-6043972215190657g>

Najdziwniejsze pisanki, <https://turystyka.wp.pl/najdziwniejsze-pisanki-6043972215190657g>

Największa pisanka w kraju? Gigantyczne jajo ma 3,5 metra, <https://tvn24.pl/wroclaw/najwieksza-pisanka-w-kraju-ra528477-ls3296732>

Największa pisanka w Polsce <https://expressilustrowany.pl/najwieksza-pisanka-w-polsce/ar/3791993>

Największe pisanki w Polsce są w Grabowie. Zobacz wyjątkowy skwer pisankowy!, <https://scenakultury.pl/10465/najwieksze-pisanki-w-polsce-sa-w-grabowie-zobacz-wyatkowy-skwer-pisankow>

Otmianowska M., Kilka słów o etnografii w Polsce, <http://dzielautracone.gov.pl/aktualnosci/144-kilka-slow-o-historii-etnografii-w-polsce>

Pisanka. Rosyjski etnograficzny muzeum <https://collection.ethnomuseum.ru/entity/OBJECT/147984?page=3&query=%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0&fund=929295&index=126>

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polskie-Towarzystwo-Ludoznawcze;3959972.html>

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Historia, <https://ptl.info.pl/o-ptl/historia>

Posern-Zieliński A., [hasło] Etnologia, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/etnologia;3898900.html>

Rawska M. Pisanki reliefowe patynowane, <https://rawska.art/kursy/pisanki-reliefowe-patynowane/>

Skansen Archeologiczny Karpacka Troja w Trzciniicy: warsztaty malowania tradycyjnych pisanek, <https://karpackatroja.pl/aktualnosci/269-warsztaty-malowania-tradycyjnych-pisanek-2025.html>

Stasiewicz-Jasiukowa Irena, https://pl.wikipedia.org/wiki/Irena_Stasiewicz-Jasiukowa

Stawarz N., Jajko i jego rola w „słowiańskich zaświatach”, 2022 <https://histmag.org/Jajko-i-jego-rola-w-slowianskich-zaswiatach-23925>

Światowy Dzień Jaja: anime na skorupkach,
<https://www.animeholik.pl/2015/10/swiatowy-dzien-jaja-anime-na-skorupkach.html>

Tomczyk A., *Nietypowe pisanki — misternie zdobione dentystycznym wiertłem,*
<https://rzeszow.tvp.pl/53068965/nietypowe-pisanki-misternie-zdobione-dentystycznym-wiertlem>

Twórcy ludowi <https://zgstl.pl/tworcy-ludowi/>

Wielkanoc: Niezwykłe pisanki z całego świata. Te wzory są zachwycające!,
<https://gazetawroclawska.pl/wielkanoc-niezwykłe-pisanki-z-calego-swiata-te-wzory-sa-zachwycajace-zdjecia/ar/c1-11984158>

Колекція писанок Катерини Скаржинської [Kolekcja pisanek Kateryny Skarżyńskiej], https://uk.wikipedia.org/wiki/Колекція_писанок_Катерини_Скаржинської

Українську традицію і мистецтво оздоблення яєць визнано культурним надбанням людства <https://mcsc.gov.ua/news/ukrayinsku-tradycziyu-i-mystecztvo-ozdoblennya-yayecz-vyznano-kulturnym-nadbannyam-lyudstva/>